

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра міжнародних економічних відносин та туризму
Спеціальність 292 – Міжнародні економічні відносини
Дистанційна форма навчання, 2 курс

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**«Міжнародна економічна безпека країн в умовах новітніх
викликів та загроз»**

дбФМ 10720017 КМР

Розробила студентка гр. 601-ФМ

___.__.2023 р. _____ А.С. Кобеляцька

Керівник кваліфікаційної роботи

___.__.2023 р. _____ А.А.Буряк

Консультанти:

із глобальної економіки

___.__.2023 р. _____ І.Б. Чичкало-Кондрацька

із міжнародного менеджменту

___.__.2023 р. _____ Н.В. Безрукова

із міжнародних стратегій економічного розвитку

___.__.2023 р. _____ А.А.Буряк

Робота допущена до захисту:

Завідувачка кафедри міжнародних економічних відносин та туризму

І.Б. Чичкало-Кондрацька (П.І.Б.)

___.__.2023 р. _____ (підпис)

Полтава 2024

РЕФЕРАТ

Кобеляцька А.С. Міжнародна економічна безпека країн в умовах новітніх викликів та загроз. Рукопис. Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття кваліфікації магістра зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини». Національний університет «Полтавська політехніка Юрія Кондратюка», Полтава, 2024.

Кваліфікаційна магістерська робота містить 107 сторінок, 6 рисунків, 7 таблиць, список літератури з 82 найменувань, 1 додаток.

Ключові слова: міжнародні економічні відносини, міжнародна економічна безпека, безпекоорієнтоване економічне середовище, глобальні виклики, загрози.

Предметом дослідження є концепція економічної безпеки у сучасних міжнародних економічних відносинах.

Об'єктом дослідження виступає сфера міжнародних економічних відносин в умовах трансформації глобальної парадигми економічної безпеки.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи полягає у дослідженні міжнародної економічної безпеки країн в умовах новітніх викликів та загроз.

Завданнями роботи є: розглянути наукові підходи до змісту категорії «міжнародна економічна безпека»; систематизувати сучасні моделі міжнародної економічної безпеки; визначити інституційне забезпечення міжнародної економічної безпеки; з'ясувати основні положення концепції міжнародної економічної безпеки в умовах новітніх викликів та загроз; охарактеризувати стратегічні засади забезпечення безпекоорієнтованого міжнародного простору через економічний, соціальний та екологічний виміри; визначити основні детермінанти міжнародної економічної безпеки країн в сучасних умовах розвитку світового господарства; здійснити дослідження сучасного стану міжнародної економічної безпеки; визначити вплив економічних, соціальних та екологічних детермінант на забезпечення безпекоорієнтованого міжнародного середовища; обґрунтувати безпекову складову національних стратегій розвитку країн.

За результатами дослідження сформульовані рекомендації щодо забезпечення безпекоорієнтованого міжнародного простору через економічний, соціальний та екологічний виміри.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи – 2024.

ABSTRACT

Kobelyatska A.S. International economic security of countries in the conditions of the latest challenges and threats. Manuscript. Qualifying master's thesis for obtaining a master's qualification in specialty 292 «International Economic Relations». National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, 2024.

The qualification master's work contains 107 pages, 6 figures, 7 tables, list of references with 82 titles, 1 supplement.

Key words: international economic relations, international economic safety, security-oriented economic environment, global calls, threats.

The subject of investigation is the concept of economical safety in current international economical vehicles.

The object of investigation is the sphere of international economic contributions in the minds of transforming the global paradigm of economic security.

The purpose of the qualifying master's work is to research on international economic security of the countries in the minds of new movements and threats.

The tasks of the work are: to consider scientific approaches to the content of the category «international economic security»; systematize modern models of international economic security; determine the institutional provision of international economic security; to find out the main provisions of the concept of international economic security in the conditions of the latest challenges and threats; describe the strategic principles of ensuring a security-oriented international space through economic, social and environmental dimensions; determine the main determinants of the international economic security of countries in the modern conditions of the development of the world economy; to carry out a study of the current state of international economic security; determine the impact of economic, social and environmental determinants on ensuring a security-oriented international environment; justify the security component of national development strategies of countries.

Based on the results of the study, recommendations were formulated to ensure a security-oriented international space through economic, social and environmental dimensions.

The year of completion of the qualifying master's thesis is 2024.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	8
1.1. Наукові підходи до змісту категорії «міжнародна економічна безпека»	8
1.2. Сучасні моделі міжнародної економічної безпеки.....	19
1.3. Інституційне забезпечення міжнародної економічної безпеки.....	29
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2 СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ НОВІТНІХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ	38
2.1. Концепція міжнародної економічної безпеки в умовах новітніх викликів та загроз.....	38
2.2. Стратегічні засади забезпечення безпекоорієнтованого міжнародного простору: економічний, соціальний та екологічний виміри	46
2.3. Детермінанти міжнародної економічної безпеки країн в сучасних умовах розвитку світового господарства	58
Висновки до розділу 2.....	72
РОЗДІЛ 3 СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА	74
3.1. Сучасний стан міжнародної економічної безпеки.....	74
3.2. Вплив економічних, соціальних та екологічних детермінант на забезпечення безпекоорієнтованого міжнародного середовища	86
3.3. Безпекова складова національних стратегій розвитку країн	92
Висновки до розділу 3	102
ВИСНОВКИ.....	104
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	108
ДОДАТКИ.....	117

ВСТУП

Актуальність обраної теми. Розширення взаємодії між країнами призводить до поглиблення їх взаємозалежності та вимагає дослідження причинно-наслідкових зв'язків між глобалізацією та забезпеченням міжнародного безпекового середовища. Економічна безпека країни є важливим компонентом міжнародної економічної безпеки, яка є значущим структурним елементом глобальної економічної безпеки. Вона виступає об'єктом захисту для світового економічного порядку.

З розвитком міжнародних економічних відносин та зростанням глобальних викликів зростає і значення досліджень у сфері економічної безпеки. Поглиблення взаємозв'язків та взаємозалежності між країнами та регіонами вимагає більш комплексного підходу до забезпечення економічної безпеки, оскільки події, які трапляються в одній країні чи регіоні, можуть мати значний вплив на інші країни.

Такий перехід спричиняє потребу у більшій увазі до досліджень та розумінні проблем економічної безпеки в контексті глобальних динамік та сучасних викликів, що виникають у світовій економіці. Це означає, що аналіз глобальних трендів, таких як міжнародна торгівля, фінансова стабільність, регулювання валютних курсів, міжнародні інвестиції та інших міжнародних економічних аспектів, стає надзвичайно важливим для забезпечення економічної безпеки країн у світовому масштабі.

Розвиток досліджень у галузі міжнародної економічної безпеки та її концепцій пов'язаний з критичним переосмисленням традиційних підходів до розуміння цього поняття. Широке коло вчених, які займаються питаннями міжнародної економічної безпеки, таких як Дж.Андрусек, М.Арман, М.Бьорн, Дж. Бертон, Д.Болдвін, Б.Бузан, К.Бут, О.Вейвер, Дж.Вильде, Р.Дарендорф, Л.Джонс, Р.Еммерс, М.Кабаллеро-Ентоні, М.Кахлер, С.Крофт, М.Лоуренс, Б.МакСвіні, Т.Майєр-Кнапп, Ф.Найт, Б.Сарпер, Р.Сиберг, Г.Стрітцел, П.Уільямс, Р.Уллман, С.Фланаган, Р.Флойд, С.Хампрірі, Ф.Хемпсон, активно

досліджують та аналізують нові підходи до розуміння безпеки. Ці вчені внесли значний внесок у розуміння безпеки як більш широкого та комплексного поняття. Але на нашу думку, в умовах сучасних викликів та загроз актуально розширити уявлення про міжнародну безпеку, включаючи в неї такі складові, як економічна, екологічна та соціальна безпека, що обумовило вибір теми дослідження, його мету та завдання.

Мета роботи. Метою кваліфікаційної магістерської роботи є дослідження міжнародної економічної безпеки країн в умовах новітніх викликів та загроз.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язання таких **завдань:**

- розглянути наукові підходи до змісту категорії «міжнародна економічна безпека»;
- систематизувати сучасні моделі міжнародної економічної безпеки;
- визначити інституційне забезпечення міжнародної економічної безпеки;
- з'ясувати основні положення концепції міжнародної економічної безпеки в умовах новітніх викликів та загроз;
- охарактеризувати стратегічні засади забезпечення безпекоорієнтованого міжнародного простору через економічний, соціальний та екологічний виміри;
- визначити основні детермінанти міжнародної економічної безпеки країн в сучасних умовах розвитку світового господарства;
- здійснити дослідження сучасного стану міжнародної економічної безпеки;
- визначити вплив економічних, соціальних та екологічних детермінант на забезпечення безпекоорієнтованого міжнародного середовища;
- обґрунтувати безпекову складову національних стратегій розвитку країн.

Об'єктом дослідження є сфера міжнародних економічних відносин в умовах трансформації глобальної парадигми економічної безпеки.

Предметом дослідження є концепція економічної безпеки у сучасних міжнародних економічних відносинах.

Наукова новизна дослідження полягає в узагальненні та систематизації теоретико-методологічних підходів до концепту економічної безпеки у міжнародному вимірі, визначенні стратегічних засад забезпечення міжнародної економічної безпеки в умовах новітніх викликів та загроз

Методи дослідження. Для вирішення завдань, поставлених у роботі, були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Зокрема, системний метод був використаний з метою дослідження теоретико-методологічних основ міжнародної економічної безпеки; структурно-функціональний метод – при дослідженні стратегічних засад забезпечення економічної безпеки учасників міжнародних економічних відносин; компаративний метод – для аналізу стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки країн в умовах функціонування глобального простору.

Інформаційна база дослідження. Джерелами дослідження стали навчальні посібники, підручники, монографії, наукові статті, а також документи з економічної безпеки міжнародних організацій, стратегії та нормативні акти з економічної безпеки США, Японії, Канади, країн ЄС та України, Інтернет-ресурси.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій по темі, списку використаних джерел інформації та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Наукові підходи до змісту категорії «міжнародна економічна безпека»

Зростання глобальної інтеграції та взаємозалежності між країнами призводить до ряду викликів і може мати як позитивні, так і негативні наслідки для економічної безпеки країн. Позитивні аспекти глобалізації:

1. Збільшення можливостей та доступ до ринків. Глобалізація відкриває нові можливості для компаній та країн отримувати доступ до нових ринків, технологій та інвестицій, що сприяє економічному зростанню.

2. Розширення міжнародної торгівлі. Зростання світової торгівлі сприяє підвищенню виробництва, підвищенню ефективності та зниженню цін для споживачів.

До негативних аспектів глобалізації слід віднести:

1. Фінансова нестабільність. Глобалізація може призвести до швидких та масштабних фінансових криз, які можуть поширюватися через взаємозалежність фінансових ринків.

2. Залежність від зовнішніх факторів. Країни стають більш залежними від зовнішніх ресурсів та ринків, що може стати причиною нестабільності у випадку кризових ситуацій на світовому ринку.

3. Соціальні та екологічні виклики. Глобалізація може сприяти соціальній дисгармонії та збільшенню нерівності, а також мати негативний вплив на довкілля через необережне використання ресурсів.

4. Політичні конфлікти. Збільшення взаємозалежності може сприяти політичним конфліктам та напруженням між країнами.

Розуміння цих причинно-наслідкових зв'язків є важливим для розвитку стратегій, спрямованих на забезпечення економічної безпеки країн в умовах глобальної інтеграції. Наприклад, це може включати удосконалення механізмів фінансового регулювання, створення стабільних торговельних відносин та розробку ефективних стратегій соціального та екологічного розвитку.

Принципи, які представляють основні аспекти дослідження економічної безпеки:

1. Антропоцентризм – принцип, що покладає акцент на людину та її потреби як основні складові безпеки. Він підкреслює, що центральною метою економічної безпеки є задоволення потреб і інтересів людей.

2. Історизм – принцип, який розглядає безпеку як історичне явище, що розвивається з плином часу. Він підкреслює важливість розуміння контексту та історичного розвитку для аналізу та забезпечення економічної безпеки.

3. Спадкоємність – принцип, що вказує на те, що система безпеки розвивалась як історичне явище та продовжує включати унікальні аспекти минулих та поточних проблем економічного розвитку.

4. Просторовість – принцип, який вказує на те, що безпека має як часовий, так і просторовий вимір, що означає, що вона може характеризуватися на різних рівнях та в різних регіонах.

5. Інтерсуб'єктивність – принцип, що підкреслює взаємодію суб'єктів (людей, організацій, держав) в формуванні та забезпеченні економічної безпеки.

6. Детермінізм – принцип, який вказує на взаємозв'язок між оцінкою економічної безпеки та її причинами. Він наголошує на тому, що результати оцінки безпеки пов'язані із факторами, що їх зумовили.

Зазначені принципи становлять фундаментальні підходи до розуміння, аналізу та дослідження економічної безпеки в сучасних умовах глобалізації та взаємозв'язків між різними аспектами цього поняття. Вони допомагають

врахувати складність та різноманітність факторів, що впливають на безпеку в міжнародних економічних відносинах.

Категорія безпеки є міждисциплінарною і розглядається у різних галузях науки (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення «безпеки» у різних галузях науки

Галузь науки	Визначення
політологія	певний ступінь захищеності особистості, суспільства та держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, що дозволяє їм нормально існувати та розвиватися
історія	стан захищеності від постійної загрози посягання на устрій, уклад, свободу, життя та господарські надбання
філософія	об'єктивна дійсність суб'єкта у певних умовах, що базується на активній взаємодії суб'єкта та умов його існування та виступає як форма його життєздатності
соціологія	задоволення потреб людини у незалежності, спокої та розвитку; безпека ототожнюється з існуванням об'єкта та його цілісністю
правознавство	система встановлених законами правових гарантій захищеності особистості і суспільства; колективна безпека – співробітництво країн світу задля підтримання миру
фізика	функціонування об'єкта, яке убезпечено від руйнування та руйнівного впливу на навколишнє середовище (ядерна безпека)
математика	надійність системи, що розглядаються як додаток встановлених величин надійності її елементів
інформатика	здатність системи обробки даних забезпечувати захист, достовірність і надійність зберігання інформації, запобігання несанкціонованому перегляду, зміні або знищенню даних
психологія	система, що визначає рівень суб'єктивної захищеності людини, спроможність усвідомлення механізмів та факторів усунення зовнішніх та внутрішніх загроз

Джерело: систематизовано автором за даними [1 – 5]

У свою чергу, визначення «економічної безпеки» відображає різні аспекти та підходи до розуміння цього поняття, зокрема:

1. Економічна безпека як система. Це означення розглядає економічну безпеку як систему захисного характеру, яка мінімізує або нейтралізує загрози. Вона спрямована на забезпечення соціально-економічної та політичної стабільності розвитку країни та громадян.

2. Економічна безпека як стан економіки. Економічна безпека розглядається як стан економіки, що забезпечує сталий соціально-економічний розвиток країни. Стійкість, самодостатність та запобігання

диспропорціям у відтворюванні економічної системи є основними аспектами цього підходу.

3. Економічна безпека як процес проведення незалежної політики. Це визначення більше зорієнтоване на політичні аспекти економічної безпеки. Воно підкреслює важливість проведення незалежної внутрішньої та зовнішньої політики для забезпечення суверенітету країни в економічних питаннях.

Кожен із цих підходів відображає різні аспекти та важливість економічної безпеки в контексті стабільності, розвитку та суверенітету країни. Такий різноманітний підхід до розуміння економічної безпеки дозволяє враховувати різні аспекти, що впливають на економіку країни з погляду системних, економічних та політичних чинників.

Концепція міжнародної економічної безпеки також може бути класифікована за різними ознаками. Можливі класифікаційні ознаки визначення категорії «міжнародна економічна безпека»:

1. Міжнародний аспект. Розгляд міжнародної економічної безпеки як системи захисту, спрямованої на забезпечення стабільності, розвитку та співробітництва між країнами в глобальному економічному просторі.

2. Взаємозв'язок між країнами. Безпека, що ґрунтується на забезпеченні стійкого економічного співробітництва між різними країнами, включаючи аспекти міжнародної торгівлі, інвестицій та фінансів.

3. Зовнішні впливи. Розгляд економічної безпеки у зв'язку з зовнішніми чинниками, такими як глобалізація, міжнародні відносини, політика та вплив міжнародних організацій.

4. Політичний аспект. Визначення міжнародної економічної безпеки через політичні відносини між країнами та їх вплив на економічний розвиток та стабільність.

5. Стійкість глобального економічного середовища. Розгляд міжнародної економічної безпеки як здатності міжнародного економічного

середовища уникати криз, конфліктів та інших ризиків, що можуть негативно вплинути на всесвітню економіку.

Вищенаведені ознаки визначення міжнародної економічної безпеки дозволяють розглядати її з різних перспектив, враховуючи важливі аспекти міжнародних економічних відносин, економічного співробітництва та впливу глобальних факторів на стабільність світової економіки.

Визначення концепту безпеки, включаючи економічну безпеку, дійсно залишається складним завданням через його багатогранність та суперечливість. Деякі автори підкреслюють, що держава є гарантом безпеки, а безпека спрямована на забезпечення захисту економічних цінностей суспільства. Однак існує декілька підходів до визначення економічної безпеки, і вони можуть мати різні перспективи на це питання. Зокрема, існують деякі підходи, які розглядають економічну безпеку з точки зору:

1. Держави як гаранта безпеки. Деякі теоретики вважають, що держава є ключовим суб'єктом, що забезпечує економічну безпеку через свою політику, заходи та регулювання, спрямовані на захист економічних інтересів.

2. Суспільства як основи для захисту цінностей. Інші підходи стверджують, що безпека економіки повинна гарантуватися не лише державою, але й урахувати різноманітність інтересів та цінностей суспільства, таких як економічні свободи, соціальна справедливість тощо.

3. Мінімізація порушень економічних цінностей. Суть економічної безпеки полягає у мінімізації ризиків та порушень, що можуть загрожувати економічним цінностям, таким як стабільність, розвиток, інвестиції тощо.

У цілому, концепція економічної безпеки може бути тлумачена по-різному залежно від підходу та акцентування уваги на різних аспектах захисту економічних інтересів. Сучасний розвиток досліджень у цій області спрямований на уточнення та узгодження різноманітних підходів для створення більш повного та зрозумілого розуміння економічної безпеки.

Зростання глобальних викликів у сфері економічної безпеки та розширення міжнародних економічних відносин призвело до зміни фокусу

досліджень. Сучасні дослідження в області економічної безпеки виходять за межі традиційних економічних проблем і включають аналіз питань, пов'язаних з екологією, організованою злочинністю, тероризмом, захистом прав людини та іншими сферами [6].

Сучасні тенденції в економічній безпеці також характеризуються швидкими та частими змінами у світі. Це ускладнює прогнозування впливу різних факторів на економіку та безпеку, особливо у довгостроковій перспективі. Нестабільність, несподівані зміни та поява нових загроз вимагають постійного аналізу та оновлення стратегій та заходів у сфері безпеки.

У зв'язку з цим, розробка ефективних заходів у сфері безпеки стає складнішою задачею, оскільки вимагає адаптації до нових умов та негайної реакції на зміни в глобальному економічному середовищі. Для успішного забезпечення економічної безпеки в умовах швидкого розвитку світу необхідно постійно вдосконалювати стратегії та механізми реагування на сучасні виклики та загрози.

Справді, сучасна глобальна економічна система відображує нову реальність, де ризики та виклики стають більш складними та транснаціональними, необхідно враховувати їхній широкий спектр для відповідної реакції. Теорія ризиків, висунута такими вченими, як Р. Дембо, Дж. Кларк, Ф. Найт, допомагає розуміти та ідентифікувати ризики, які виникають у сучасному світі, класифікувати їх та проводити аналіз їхніх наслідків.

Однак, багато з цих проблем стають транснаціональними, тобто вони перетинають кордони країн та потребують спільних зусиль для вирішення. У цьому контексті, ефективне управління глобальними викликами стає справою не лише окремих країн, а й міждержавної співпраці та дії міжнародних організацій.

Міжнародні організації виконують ключову роль у співпраці між країнами для вирішення глобальних проблем. Вони стають платформою для

співпраці та координації дій країн у вирішенні економічних, екологічних, соціальних та інших проблем, які впливають на світове господарство.

Ця міжнародна співпраця дозволяє перетворювати національні інтереси у глобальні та забезпечує більш ефективний та збалансований підхід до вирішення складних викликів сучасності. Такий підхід сприяє створенню позитивного впливу та досягненню спільних цілей, які необхідні для стабільності та розвитку у глобальному масштабі.

Змістовне наповнення досліджень безпеки значно розширилося у другій половині 20-го століття. Це стало результатом трансформації підходу від уявлення безпеки виключно як захисту держави до більш широкого уявлення про загальну безпеку, яка включає не лише безпеку держав, але й безпеку людей, екологічну безпеку, безпеку з погляду глобальних загроз та інших аспектів.

Перехід від концепції безпеки держави до універсальної безпеки свідчить про більш глибоке розуміння того, що безпека має багатогранний характер та включає різні сфери життя, такі як економіка, соціум, екологія, технології та інші. Цей еkleктичний підхід враховує різноманітні аспекти безпеки та їх взаємодію, що стало нормою у сучасних дослідженнях.

Таке розширення поняття безпеки змушує вивчати не лише традиційні аспекти оборони та військової безпеки, а й звертати увагу на проблеми глобального рівня, такі як кліматичні зміни, боротьба з тероризмом, економічні виклики тощо. Цей еkleктичний підхід є важливим у розумінні та аналізі безпекових викликів у сучасному світі та сприяє розробці більш комплексних стратегій забезпечення безпеки на різних рівнях.

Звісно, розвиток теоретичного підґрунтя в галузі економічної безпеки свідчить про важливі зміни у фокусі та акцентах досліджень. Аналіз цього розвитку підтверджує взаємодоповненість різних теоретичних концепцій (табл. 1.2).

У процесі часу акценти у дослідженнях економічної безпеки зміщувалися через зміну сучасних загроз та викликів. Це пов'язано зі зміною

економічного середовища, технологічного розвитку, змінами в геополітичних умовах, кліматичними або екологічними аспектами тощо. Деякі загрози можуть посилюватися, тоді як інші можуть послаблюватися, і нові загрози можуть з'являтися з часом.

Таблиця 1.2

Хронологія розвитку теоретичного підґрунтя досліджень економічної безпеки

Період	Теоретичне підґрунтя	Змістовне наповнення	Фокус дослідження
XVI- XVII ст.	меркантилізм	захист внутрішнього ринку шляхом використання протекціоністських інструментів	безпека держави
середина XIX ст.	камералістська концепція	раціональне управління державним майном задля формування політичної єдності та протидії конкуренції з боку зовнішніх країн	безпека держави
1930-ті роки	кейнсіанство	державне регулювання зайнятості, інфляції задля протидії економічній депресії	безпека держави
1940- 1950-ті роки	теорія класичного реалізму	безпека держави забезпечується шляхом захисту національних інтересів	безпека держави
1960-ті роки	теорія плюралізму	формування та забезпечення безпеки забезпечується не тільки державами, а й іншими суб'єктами міжнародних відносин	регіональна безпека
1970-ті роки	теорія марксизму	встановлення контролю над ресурсами з боку розвинутих країн забезпечує їх вплив на менш розвинуті країни	глобальна безпека
1980-ті роки	інституціоналізм	захист економіки від бюрократії та адміністративних бар'єрів, детінізація економіки	безпека держави
1990-ті роки	теорія соціального конструктивізму	відмова від виокремлення виключно військових загроз безпеці	універсальна безпека
2000-ті роки	постмодернізм	визначення взаємодії міжнародної безпеки та безпеки людини, концепція нетрадиційної безпеки	регіональні комплекси безпеки, корпоративна безпека, безпека людини

Джерело: систематизовано автором за даними [7 – 9]

Одним із головних завдань досліджень є виявлення цих загроз та розробка стратегій для їх нейтралізації. Виявлення потенційних загроз і вироблення відповідних стратегій має ключове значення для забезпечення економічної безпеки національних економік. Це означає не лише реакцію на

вже існуючі проблеми, але і активне прогнозування, аналіз майбутніх загроз та прийняття заходів для запобігання можливим ризикам. У цьому контексті, важливим стає постійне оновлення та адаптація стратегій управління економічною безпекою, щоб вони відповідали сучасним умовам та динаміці розвитку суспільства та економіки.

Аналізуючи табл. 1.2, варто зазначити, що сучасна динаміка глобальної безпеки дійсно показує зміну акцентів в оцінці загроз. Якщо раніше головною загрозою вважали військову агресію та конфлікти між країнами, то тепер інші аспекти безпеки також набувають важливості. Однією з таких загроз є кібербезпека. Зростання кількості кібератак, крадіжок даних, кібершпигунства та інших кіберзлочинів робить цю сферу однією з найбільш актуальних проблем для багатьох країн. Кіберзагрози можуть мати серйозний вплив на економіку, політику, інфраструктуру та суспільство загалом. Також необхідно враховувати загрози від тероризму, змін клімату, пандемій, екологічних катастроф та інших природних чи техногенних подій, які можуть мати глобальний вплив на безпеку.

Загалом, сучасні виклики в глобальній безпеці вимагають комплексного підходу та співпраці між країнами, організаціями та суспільством в цілому для розуміння, прогнозування та зменшення потенційних загроз.

Компоненти економічної безпеки включають різні аспекти, які сприяють стабільності та стійкості національної економіки, зокрема:

1. Економічна незалежність – здатність країни функціонувати економічно без значного залежання від зовнішніх факторів чи впливу інших країн, включаючи диверсифікацію економіки, розвиток внутрішнього виробництва та забезпечення різноманіття джерел доходу.

2. Стійкість та стабільність економіки – важливий аспект, який враховує здатність економіки витримувати зовнішні шоки або внутрішні стреси (наприклад, фінансові кризи, зміни у світових ринкових умовах тощо) без серйозних порушень у функціонуванні.

3. Здатність до розвитку, відтворення та прогресу, що включає в себе не лише здатність до зростання, але й до створення умов для розвитку інновацій, новітніх технологій, розвитку людського капіталу та підвищення продуктивності.

4. Протидія тінізації економіки – стосується боротьби з неофіційними (часто нелегальними) економічними операціями, такими як контрабанда, ухилення від сплати податків, нелегальна торгівля тощо. Це може підірвати стабільність економіки та фінансову систему країни.

Усі вищенаведені аспекти взаємопов'язані та важливі для забезпечення економічної безпеки країни, яка є важливим фактором для її стабільності, розвитку та благополуччя громадян (рис.1.1).

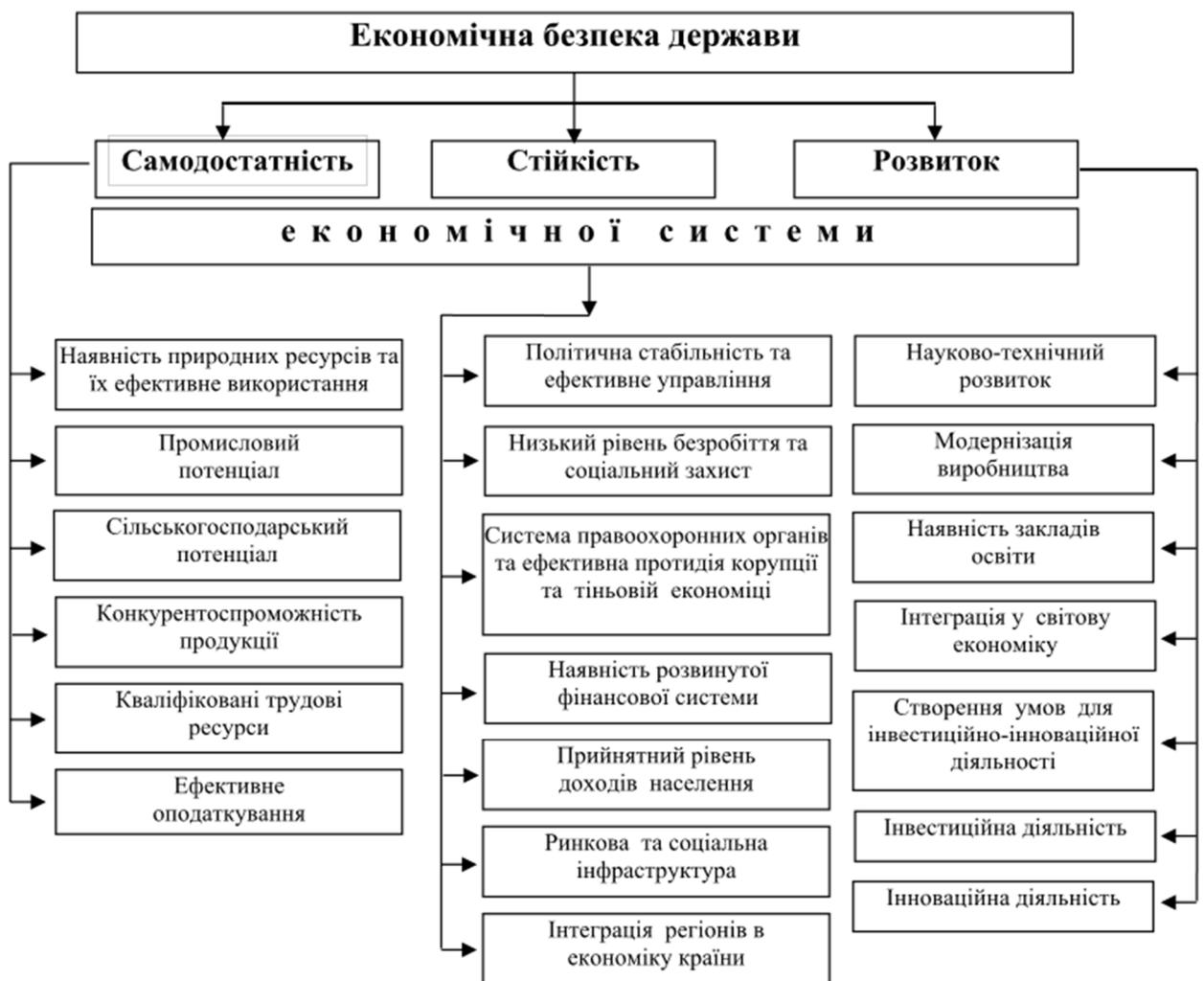

Рис. 1.1. Ключові аспекти економічної безпеки країни

Джерело: систематизовано автором за даними [10]

Міжнародна економічна безпека – це концепція, що охоплює заходи, політики та стратегії, спрямовані на забезпечення стабільності, захисту і відновлення економічних інтересів та можливостей розвитку країн в умовах міжнародних відносин.

Ця область безпеки стосується економічних аспектів, таких як торгівля, інвестиції, фінансові операції, науково-технічний прогрес тощо, і враховує їх вплив на суспільство та держави в цілому. Основні аспекти міжнародної економічної безпеки включають:

1. Стабільність фінансових систем. Заходи для запобігання фінансовим кризам, забезпеченням стабільності банківської системи, контролю над капіталовиливами та інвестиціями.

2. Захист торгівлі та інвестицій. Запобігання та боротьба з торговельними конфліктами, створення та підтримка угод та угод про вільну торгівлю, захист інвестиційних можливостей.

3. Кібербезпека. Захист від кібератак, кібершпигунства та кіберзлочинів, оскільки цифрові технології стали невід’ємною складовою міжнародних економічних відносин, зважаючи на значну кількість гібридних воєн та широкомасштабних вторгнень у суверенні країни, такі як Україна, що відбувається на сучасному етапі розвитку світового господарства.

4. Енергетична безпека. Забезпечення стабільності постачання енергії та ресурсів, розробка стратегій зменшення залежності від окремих постачальників.

5. Протидія економічному шпигунству та технологічним загрозам. Заходи для захисту конфіденційної інформації та інтелектуальної власності, запобігання технологічним загрозам та передачі технологій ворожим агентам.

Отже, міжнародна економічна безпека є важливим аспектом сучасних міжнародних економічних відносин і вимагає комплексних стратегій та співпраці між державами для забезпечення стабільності та розвитку.

1.2. Сучасні моделі міжнародної економічної безпеки

Сучасна модель міжнародної економічної безпеки є складною системою, яка вимагає ретельного розгляду та аналізу через визначення та декомпозицію її ієрархічної структури. Вона включає різні складові, які допомагають зрозуміти складні взаємозв'язки та важливі аспекти системи економічної безпеки. Основні компоненти системи безпеки, які можна виділити та дослідити окремо:

1. Процеси у суспільстві – економічні, соціально-політичні та інші процеси, які активно розвиваються в суспільстві. Ці процеси можуть включати економічні зміни, соціальні рухи, політичні та культурні зміни, які впливають на стан економічної безпеки.

2. Зв'язки між групами людей з різними інтересами. Різні групи людей мають різні потреби та інтереси в економічному та соціальному плані. Взаємодія та зв'язки між цими групами формують динаміку суспільства та його економічну безпеку.

3. Інститути, відповідальні за забезпечення безпеки – організації, установи та структури, які мають функції та повноваження для забезпечення безпеки в економічній сфері. Ці інститути можуть включати урядові установи, міжнародні організації, регуляторні органи тощо.

Дослідження кожної з цих складових допомагає зрозуміти природу економічної безпеки, її взаємозв'язок з суспільством та різними суб'єктами, а також важливість розробки стратегій та механізмів для її забезпечення в умовах постійних змін та викликів.

Системний підхід, який використовують О. Власюк, І. Грищенко, О. Новікова, В. Федоренко та інші [11–12] для дослідження системи економічної безпеки, дійсно є важливим та цінним. Вони застосовують системний підхід до аналізу і розуміння системи економічної безпеки, що має складну ієрархічну структуру. Цей підхід передбачає розгляд системи економічної безпеки як сукупності взаємопов'язаних компонентів, які

взаємодіють між собою на горизонтальному та вертикальному рівнях. Такий аналіз передбачає (рис. 1.2):

1. Ієрархічну поліструктуру. Розгляд системи економічної безпеки через її ієрархічну структуру, де компоненти взаємодіють і розвиваються на різних рівнях важливий для розуміння взаємозв'язків та впливу одних елементів на інші.

2. Зовнішні та внутрішні компоненти. Розгляд системи економічної безпеки через призму її зовнішніх та внутрішніх аспектів. Це означає розуміння впливу зовнішніх чинників (наприклад, міжнародних відносин, глобальних тенденцій) на внутрішню систему економічної безпеки країни.

3. Систему взаємозв'язків. Розгляд компонентів системи економічної безпеки як взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, які утворюють складну систему зв'язків та впливу одних на інші.

Рис. 1.2. Ієрархія зовнішніх та внутрішніх компонентів системи економічної безпеки

Джерело: систематизовано автором за даними [12]

Розглянутий системний підхід дозволяє глибше зрозуміти та аналізувати елементи економічної безпеки як частини більшої системи, яка включає в себе різноманітні аспекти економіки, політики, соціальних відносин та інші сфери. Такий підхід може сприяти більш повному усвідомленню проблем та розробці ефективних стратегій забезпечення економічної безпеки на різних рівнях.

Основні підходи до розгляду міжнародної економічної безпеки держави та економічної безпеки підприємства є важливими в сучасному економічному середовищі. Забезпечення економічної безпеки на різних рівнях – як державному, так і корпоративному – є ключовою задачею.

Підхід, запропонований О. Ільєнко, акцентує увагу на можливостях, які держава отримує як суб'єкт міжнародних економічних відносин, для забезпечення власної стабільності та стійкості [13]. Це включає у себе не лише реагування на геополітичні зміни через впровадження реформ у невідкладних ситуаціях, а й прийняття загальноприйнятих світових норм, що сприяє встановленню стандартів та принципів, які сприяють стабільності та співробітництву між державами.

Щодо економічної безпеки підприємства, цей підхід визначає ступінь захисту підприємства від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх факторів. Це важливо для забезпечення стійкої та ефективної діяльності підприємства в сучасному динамічному середовищі бізнесу.

Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства має свої інструменти, методи та засоби, що дозволяють підприємствам захищати себе від ризиків та загроз. Це може включати у себе стратегічне планування, ризик-менеджмент, фінансовий контроль, застосування сучасних технологій, заходи щодо захисту інтелектуальної власності та інші.

Узгоджений і цільовий підхід до забезпечення економічної безпеки на різних рівнях – як державному, так і корпоративному – відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного та сталого розвитку суспільства та підприємств у сучасному світі.

Дослідження ієрархічної структури системи міжнародної економічної безпеки за допомогою системного підходу є важливим для систематизації та розуміння основних характеристик цієї системи, зокрема:

1. Відкритість. Міжнародна економічна безпека, як система, має відкритий характер. Це означає, що вона залежить від зовнішніх факторів, взаємозв'язків та впливів з інших держав та міжнародних структур.

2. Цілеспрямованість. Структурні компоненти системи міжнародної економічної безпеки спрямовані на досягнення спільної мети функціонування. Це може включати забезпечення стабільності, здійснення співпраці та вирішення економічних викликів.

3. Сталість та нестійкість. Система міжнародної економічної безпеки характеризується одночасно сталістю і несталістю. Вона має сталу ієрархічну структуру, але одночасно знаходиться в процесі постійного розвитку та трансформації відповідно до змін в глобальному середовищі.

3. Синергія. Між компонентами системи міжнародної економічної безпеки розвиваються такі взаємозв'язки, які призводять до синергетичного ефекту. Це означає, що взаємодія та взаємозв'язок між компонентами призводить до результату, який перевищує суму окремих дій або елементів.

Вищенаведені характеристики допомагають зрозуміти та оцінити функціонування системи міжнародної економічної безпеки, її основні принципи та взаємозв'язки, що є важливим для розробки стратегій та рішень у сфері міжнародних економічних відносин.

Застосування інтеграційного підходу до дослідження міжнародної економічної безпеки дозволяє удосконалити теоретичні та методологічні підстави цієї системи. Цей підхід дає можливість виділити наступні ключові ознаки міжнародної економічної безпеки [14–18]:

1. Гомогенність та гетерогенність. Система міжнародної економічної безпеки є цілісною, але одночасно включає різноманітні елементи, що об'єднуються спільними функціями та взаємодіями. Внутрішні та зовнішні компоненти системи формують її оточення.

2. Емерджентність. Система економічної безпеки може мати нові властивості, які є результатом взаємодії складових елементів, але які відсутні в окремих компонентах, створюючи нові функціональні якості.

3. Взаємозв'язок та взаємозалежність. Елементи системи взаємодіють між собою та з зовнішнім середовищем, визначаючи її внутрішнє функціонування та взаємодію з навколишнім світом.

4. Ієрархічність та поліструктурність. Система має складну структуру, де кожен компонент має свою підструктуру, і всі вони пов'язані зв'язками підпорядкування.

5. Комплементарність. Компоненти системи взаємодоповнюють один одного та є взаємозалежними.

6. Інституційна визначеність. Система має механізм управління, який реалізують спеціалізовані інституції різних рівнів.

Ці ознаки відображають складність та взаємозв'язок складових елементів системи міжнародної економічної безпеки та їх вплив на функціонування цієї системи в глобальному економічному середовищі. Інтеграційний підхід допомагає глибше розуміти ці взаємозв'язки та структуру системи, що є важливим для розвитку стратегій управління економічною безпекою на міжнародному рівні.

Так, визначення системи економічної безпеки враховує її інтегративний характер, а також суб'єктні та об'єктні ознаки. Ієрархічна структура економічної безпеки визначається шляхом розгляду вертикальних та горизонтальних зв'язків між її компонентами.

Вертикальні компоненти безпеки відображають рівні в системі, де кожен рівень може мати свої власні характеристики та завдання. Наприклад, на рівні країни можуть бути розглянуті державні політики та стратегії економічної безпеки, на рівні підприємств – стратегії управління ризиками.

Горизонтальні зв'язки показують взаємодію між різними компонентами безпеки на одному рівні. Це означає, що різні аспекти безпеки взаємодіють між собою, утворюючи єдину функціональну структуру. Наприклад, ефективне

управління ризиками може вимагати співпраці між різними відділами підприємства або між різними секторами економіки країни.

Зовнішні та внутрішні зв'язки вказують на взаємодію елементів системи з оточуючим середовищем та внутрішніми процесами. Зовнішні зв'язки можуть бути пов'язані зі зв'язками з міжнародними партнерами, тоді як внутрішні зв'язки стосуються внутрішньої організації та управління системою безпеки [19–22].

Отже, ієрархічна структура економічної безпеки враховує рівні в системі та їх взаємозв'язки, що допомагає зрозуміти та управляти цією системою на різних рівнях та у різних контекстах.

Визначення міжнародної економічної безпеки країн має відобразити важливі аспекти забезпечення стабільності та захисту національних інтересів в умовах глобалізації та постійних змін у світовому господарстві, зокрема [23]:

1. Міжнародний економічний порядок – ставить акцент на створенні та збереженні міжнародного економічного порядку як основи для забезпечення економічної безпеки країн. Це означає, що країни спільно працюють для створення таких правил та механізмів, які сприяють стабільності та взаємовигідним відносинам у міжнародній економіці.

2. Інтеграція до світового господарства – вказує на важливість інтеграції країн до глобальної економіки. Це означає, що держави працюють разом у складних умовах міжнародних економічних відносин для забезпечення взаємодії та взаємовигідного розвитку.

3. Незалежна внутрішня політика – підкреслює потребу в незалежній внутрішній політиці країни, яка спрямована на захист національних інтересів. Це означає, що країни повинні мати власні стратегії та політику для досягнення економічної стабільності.

4. Узгоджена зовнішня політика – вказує на важливість узгодженої зовнішньої політики, що означає, що країни співпрацюють на міжнародній арені та враховують зовнішні впливи на свою економіку.

5. Вплив зовнішніх та внутрішніх факторів – міжнародна економічна безпека країн під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Це враховує постійну динаміку та важливість адаптації до змін для забезпечення економічної стабільності.

Отже, визначення міжнародної економічної безпеки враховує комплексний характер міжнародної економічної безпеки та її залежність від внутрішніх та зовнішніх факторів, які впливають на економіку країни та міжнародні економічні відносини.

Оцінка та аналіз сучасних досліджень з економічної безпеки [24–26], спрямованих на визначення моделей в залежності від типу соціально-економічної системи, політичного курсу країни та спрямованості безпекової політики, дійсно дозволяють виокремити ключові ознаки, що характеризують різні моделі економічної безпеки. Деякі з цих ключових ознак включають:

1. Контекст соціально-економічної системи. Визначення моделей економічної безпеки може бути сильно залежним від особливостей соціально-економічної системи країни, таких як рівень розвитку, ступінь приватизації, наявність державного втручання та регулювання.

2. Політичний курс і стратегія безпеки. Визначення моделей економічної безпеки також враховує політичний курс країни, оскільки стратегії безпеки та пріоритети у вирішенні економічних питань можуть відрізнятись у різних політичних контекстах.

3. Складові міжнародної безпеки. Аналіз моделей економічної безпеки також враховує основні складові міжнародної безпеки, такі як глобальні ризики, торгівля, фінансова стабільність, енергетична безпека тощо.

4. Функціональні взаємозв'язки. Це включає у себе аналіз співпраці та конфліктів між різними суб'єктами економічної безпеки – урядом, бізнесом, міжнародними організаціями тощо.

5. Комплексний підхід. Застосування комплексного підходу до аналізу моделей економічної безпеки означає розгляд системи в цілому, враховуючи взаємодію та взаємозв'язки між різними частинами системи.

Вищенаведений підхід дозволяє отримати більш глибоке розуміння та оцінку моделей економічної безпеки, враховуючи різні аспекти та взаємозв'язки, що впливають на ефективність та функціонування цих моделей. Моделі міжнародної безпеки в залежності від кількості акторів міжнародних відносин та характеру їх взаємодії [27–31]:

1. Однополярна модель безпеки. У цій моделі визначний вплив на систему безпеки має одна країна-лідер. Ця країна володіє домінуючим впливом на міжнародні відносини та формування системи безпеки в глобальному масштабі. Наприклад, після Другої світової війни США та Радянський Союз конкурували за статус лідера, і це відображалось на біполярній моделі.

2. Біполярна модель безпеки. У цій моделі на роль лідера претендують дві країни або блоки, які мають рівність або близьку кількість впливу. Прикладом біполярної системи був час холодної війни, коли США та Радянський Союз конкурували за вплив.

3. Мультиполярна модель безпеки, де кілька країн мають визначальний вплив на розвиток міжнародних відносин. Вони діють як ключові гравці і приймають відповідальність за забезпечення міжнародної системи безпеки. Сучасний світ, зокрема, може описати мультиполярну систему, де кілька країн, таких як США, Китай, Європейський союз, мають великий вплив.

4. Глобальна модель міжнародної безпеки. Це поняття відображає загальносвітовий підхід до безпеки, коли країни визнають загальнолюдські цінності, працюють над спільним сталим розвитком та мають спільні цілі у сфері безпеки.

Вищенаведені моделі визначаються кількістю ключових акторів, які впливають на систему міжнародної безпеки, та спрямованістю їх взаємодії. Вони відображають різноманітні політичні та геополітичні умови, що впливають на міжнародні відносини та створення системи глобальної безпеки.

Існуючі моделі національної безпеки, що відображають різноманітність політичних та економічних підходів у країнах залежно від їх соціально-

економічних систем, внутрішньої політики та призначення безпекових заходів [32–38]:

1. Американська модель. Орієнтована на ліберальні принципи, притаманна країнам з високим рівнем конкурентоспроможності. Концепція поєднує внутрішню та зовнішню безпеку.

2. Німецька модель. Заснована на неоліберальних засадах, спрямована на створення регіональної безпеки та підвищення конкурентоспроможності.

3. Скандинавська модель. Акцентує на високій якості життя громадян через соціальні програми та гарантії.

4. Європейсько-кейнсіанська модель. Характеризується високою роллю державних інститутів у регулюванні економічних відносин.

5. Японська модель. Зберігає національний менталітет та активно підтримує внутрішню складову економічної безпеки.

6. Китайська модель. Визначається активною участю держави у забезпеченні захисту від зовнішніх загроз та жорсткою системою управління.

У країнах з транзитивною економікою чи тих, що розвиваються, моделі економічної безпеки формуються відповідно до характеру їх трансформації для досягнення стійкого розвитку та мінімізації зовнішніх ризиків.

Кожна з цих моделей відображає певний підхід до політики безпеки, враховуючи особливості внутрішньої та зовнішньої ситуації, економічного розвитку та управління країною.

Згідно з розділенням на основі співпраці й взаємодії між акторами міжнародних відносин, існують три основні системи безпеки [39–43]:

1. Загальна система безпеки – система базується на добровільному прийнятті відмови від конфронтації і застосування зброї у вирішенні будь-яких конфліктів. Вона ґрунтується на спільному визнанні необхідності скорочення озброєнь як основи для загальної безпеки.

2. Колективна система безпеки – система ґрунтується на добровільному об'єднанні певних країн на основі консенсусу для забезпечення безпеки та досягнення інших політичних та військових цілей. Це може створювати

універсальні (під егідою міжнародних організацій) або регіональні системи колективної безпеки (засновані на регіональних організаціях або відповідних регіональних угодах).

3. Кооперативна система безпеки, де формування системи безпеки відбувається групою країн на загальнодемократичних ліберально-ідеалістичних засадах. Тут головну роль відіграють міжнародні інституції. Ця концепція може базуватися на загальноновизнаних та прийнятих людством моральних цінностях.

Існуючі концептуальні моделі економічної безпеки, які використовуються залежно від типу соціально-економічних систем можна класифікувати таким чином:

1. Модель державного економічного суверенітету в ринковій системі господарювання – модель базується на ідеї вільної конкуренції та розвитку ринкових відносин. Вона характеризується високим рівнем самостійності держави в господарській сфері та зосереджується на стабільному функціонуванні умов ризику та невизначеності.

2. Модель економічної закритості в адміністративній системі господарювання – модель характеризується високим рівнем державного регулювання у всіх сферах соціально-економічної системи та впровадженням системи планування. Вона передбачає обмеження зовнішньої економічної активності для забезпечення стабільності та внутрішнього порядку.

3. Модель еволюційної модернізації для транзитивних економік – модель базується на процесах децентралізації управління та реалізації економічних та соціальних реформ. Вона спрямована на розвиток ринкових механізмів господарювання та впровадження реформ для досягнення прогресивного розвитку.

Кожна з цих моделей має свої унікальні особливості та використовується в залежності від особливостей соціально-економічної системи країни або економіки (рис. 1.3).

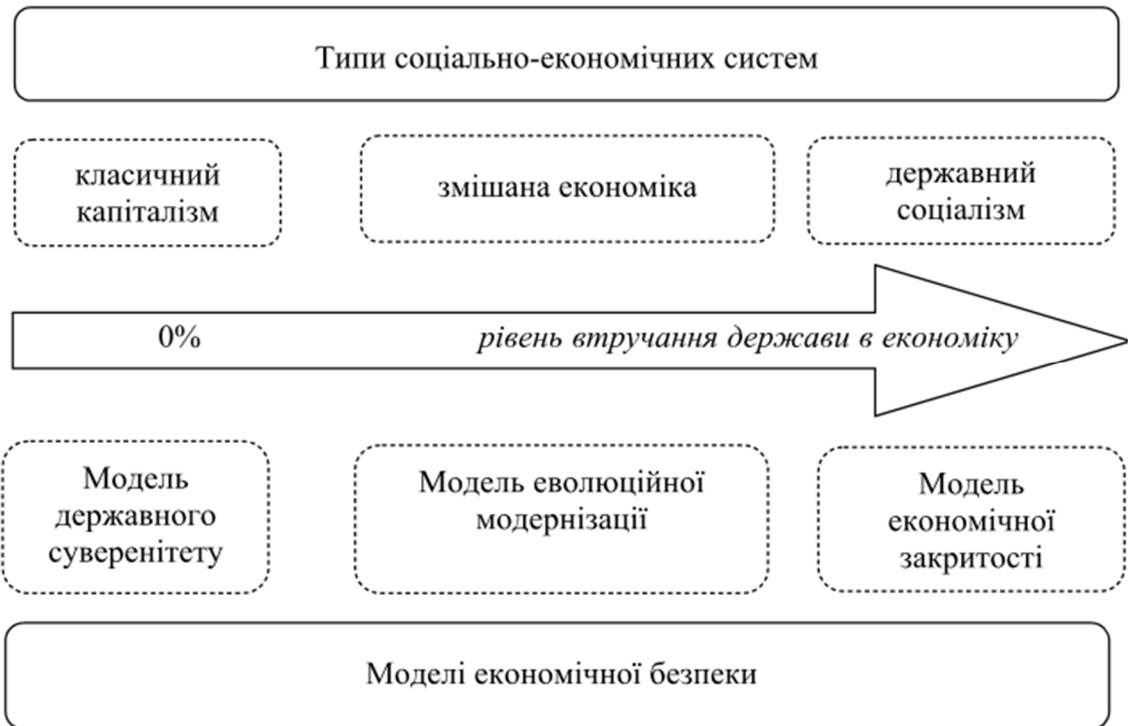

Рис. 1.3. Моделі міжнародної економічної безпеки у різних типах соціально-економічних систем

Джерело: систематизовано автором за даними [44 – 49]

Отже, кожна із вищенаведених систем має свої принципи та особливості співпраці між країнами та основними акторами міжнародних економічних відносин, вибираючи різні шляхи для досягнення міжнародної безпеки.

1.3. Інституційне забезпечення міжнародної економічної безпеки

У сучасних умовах світового господарства структурні компоненти економічної безпеки можна розглядати на різних рівнях ієрархії зв'язків, зокрема:

1. Глобальний рівень, де визначаються ключові фактори, які впливають на економічну безпеку світового господарства. Сюди входять міжнародні угоди, економічні відносини між країнами, міжнародні організації та інші глобальні інструменти, що впливають на стан економічної безпеки.

2. Регіональний рівень, де розглядаються специфічні аспекти економічної безпеки в окремих регіонах або групі країн. Регіональні угоди, торговельні блоки, співпраця у сфері енергетики, економічна інтеграція та інші регіональні ініціативи є ключовими складовими економічної безпеки на цьому рівні.

3. Національний рівень – компоненти економічної безпеки, які відображають політику та стратегії конкретної країни. Сюди входять внутрішні реформи, рівень економічної стабільності, політика зовнішньої торгівлі та інші внутрішні аспекти, що впливають на економічну безпеку країни.

4. Секторальний рівень – відображає економічну безпеку у певних секторах, таких як фінанси, енергетика, інформаційні технології та інші галузі, які можуть мати вирішальне значення для загальної економічної безпеки.

Залежно від рівня ієрархії ці компоненти взаємодіють між собою та впливають на загальний стан економічної безпеки на різних рівнях світового господарства (табл. 1.3).

Сучасний розвиток міжнародної економічної безпеки включає:

1. Ієрархічні рівні, що може відноситися до різних рівнів управління, адаптації чи впливу в міжнародній економічній сфері - від глобальних до регіональних або національних.

2. Внутрішні та зовнішні детермінанти – різні фактори впливу – внутрішні (економічні політики, стан економіки, внутрішні конфлікти) та зовнішні (міжнародні угоди, геополітична ситуація, глобальні ринкові та торговельні тенденції).

3. Об'єкти захисту та суб'єкти безпеки, що включає економічні об'єкти, які потребують захисту (інфраструктура, фінансові системи, торгівля тощо), і суб'єкти, які відповідають за цю безпеку (уряди, міжнародні організації, компанії).

4. Узгодження інтересів. Забезпечення економічної безпеки потребує узгодження інтересів різних суб'єктів, що може відбуватися через дипломатію, переговори, створення спільних стратегій тощо.

5. Ефективна взаємодія між суб'єктами є ключовим елементом для забезпечення безпеки на різних рівнях - від співпраці між країнами до взаємодії між галузями економіки та урядовими структурами.

Взаємодія між суб'єктами може сприяти формуванню спільних стратегій, обміну інформацією, спільним рішенням щодо економічної політики та заходів безпеки, що є ключовим для досягнення стабільності і безпеки в міжнародних економічних відносинах.

Таблиця 1.3

Рівні та структурні компоненти міжнародної економічної безпеки в сучасних умовах світового господарства

Таксономічний рівень	Рівень регіону	Економічна безпека		
		Структурний компонент	Об'єкт захисту	Компоненти
Глобальний	Глобальні регіони (метарегіони)	Глобальна економічна безпека	Світовий економічний порядок, сталий розвиток	Зовнішні компоненти
Наднаціональний	Метарегіони	Міжнародна економічна безпека	Економіка та інтереси інтеграційного об'єднання	
Державний	Макрорегіони	Національна економічна безпека	Національна економіка, національні інтереси	Внутрішні компоненти
Внутрішньо-державний	Мезорегіони	Економічна безпека регіонів, міст	Економіка міста, економіка регіону	
	Мікрорегіони	Економічна безпека суб'єкта господарювання	Економіка підприємства, установи, організації	
Базовий		Безпека особистості	Людина та її потреби	

Джерело: систематизовано автором за даними [50 – 52].

Ключовий аспект розвитку системи міжнародної економічної безпеки – інституційний механізм. Інституції грають важливу роль у забезпеченні

безпеки, оскільки вони створюють правила, норми, процедури і механізми для регулювання економічних відносин та реагування на зовнішні загрози.

Національні інституції – органи державної влади, які приймають рішення та розробляють політику в галузі економіки, фінансів, торгівлі, створюють законодавство, регулюють функціонування ринків та забезпечують стабільність економіки країни.

Наднаціональні інституції – організації, які перетинають національні межі та мають вплив на економічну політику кількох країн. Наприклад, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світова організація торгівлі (СОТ), Всесвітній банк тощо. Ці організації сприяють розвитку міжнародної торгівлі, фінансовій стабільності та співпраці між країнами.

Інститути громадянського суспільства – неформальні організації, такі як профспілки, благодійні фонди, тощо, які впливають на формування економічної політики через громадський тиск, експертні рекомендації та участь у процесах прийняття рішень.

Інституційний механізм є ключовим фактором у формуванні ефективної системи міжнародної економічної безпеки. Його ефективність полягає у спроможності інститутів взаємодіяти, співпрацювати та реагувати на зміни в геополітичній ситуації та економічних умовах для забезпечення стабільності та розвитку [53].

Так, інституційне середовище складається з різноманітних форм взаємодії між різними інститутами, що може бути представлене у вигляді інституційної матриці. Ця матриця відображає різні типи взаємодії, співпраці, переплетення та впливу між різними інституціями в системі економічної безпеки.

Характер розвитку інституційного середовища визначає умови для формування ефективної системи управління економічною безпекою. Ці умови можуть включати [54 – 56]:

1. Взаємодія між різними рівнями управління. Організації на міжнародному, національному та регіональному рівнях співпрацюють та спільно працюють для досягнення спільних цілей економічної безпеки.

2. Координація та узгодження дій. Важливо, щоб інституції працювали спільно та узгоджено для досягнення загальних цілей безпеки, уникнення дублювання функцій і максимізації впливу.

3. Формування правил та процедур. Створення чітких правил та процедур для взаємодії між інститутами сприяє спрощенню співпраці та запобіганню конфліктів.

Інституційна матриця допомагає визначити структуру та характер взаємодії між інститутами у системі міжнародної економічної безпеки, що в свою чергу визначає розвиток та ефективність цієї системи.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) відіграє ключову роль у забезпеченні глобальної безпеки та сприянні сталому розвитку. ООН визнає сталий розвиток як основну мету, і це відображено в різних резолюціях та документах, зокрема в «Плані дій у галузі сталого розвитку до 2030 року».

На 40-й сесії Генеральної Асамблеї ООН було визнано, що міжнародна економічна безпека є важливою умовою для прогресу та соціально-економічного розвитку. Це означає, що забезпечення стабільності, сприяння економічному зростанню, підтримка рівних можливостей для всіх країн у світовому економічному просторі є ключовими для досягнення цілей сталого розвитку.

Термін «економічна безпека» отримав офіційне визнання завдяки зусиллям ООН, що відображає значення забезпечення економічної стабільності як складової глобальної безпеки та розвитку. Це підкреслює необхідність координації зусиль усіх країн та міжнародних організацій для забезпечення економічної стійкості та підтримки сталого розвитку всього світу.

Дослідження інституційного забезпечення міжнародного безпекового середовища у світовому господарстві може допомогти виявити рівні та види

інститутів, які забезпечують безпеку в міжнародній економіці. Зазвичай інституції, які відповідають за міжнародну економічну безпеку, можуть бути розділені на кілька рівнів, від глобальних до регіональних та національних (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Інституційне забезпечення міжнародної економічної безпеки

Рівень	Економічна безпека		Інститут забезпечення безпеки
	Структурний компонент	Об'єкт захисту	
Глобальний	Глобальна економічна безпека	Світовий економічний порядок, сталий розвиток	Міжнародні організації, громадські рухи, інститути громадянського суспільства
Наднаціональний	Міжнародна економічна безпека	Економіка та інтереси інтеграційного об'єднання	Наднаціональні та міждержавні інститути, інститути громадянського суспільства
Державний	Національна економічна безпека	Національна економіка, національні інтереси	Державні інститути, національні служби безпеки, силові установи, інститути громадянського суспільства
Внутрішньодержавний	Економічна безпека регіонів, міст	Економіка міста, економіка регіону	Державні інститути, інститути місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства
	Економічна безпека суб'єкта господарювання	Економіка підприємства, установи, організації	Профспілкові союзи, служби безпеки на підприємстві
Базовий	Безпека особистості	Людина та її потреби	Міжнародні організації, державні інститути, соціальні інститути, інститути громадянського суспільства

Джерело: систематизовано автором за даними [57 – 66].

Глобальний рівень:

1. Організація Об'єднаних Націй. ООН включає в себе різні агентства та програми, які працюють у сферах економіки, розвитку та безпеки.

2. Світовий банк та Міжнародний валютний фонд. Ці установи спрямовані на забезпечення фінансової стабільності та розвитку у світовому масштабі.

Регіональний рівень:

1. Європейський союз (ЄС). ЄС володіє своїми інституціями та механізмами забезпечення економічної безпеки в Європі.

2. Азіатсько-Тихоокеанське економічне співтовариство (АТЕС). Організація, спрямована на співпрацю у сфері економіки та торгівлі в регіоні Азії та Тихого океану.

Національний рівень:

1. Центральні банки – відповідають за фінансову стабільність та управління грошовим обігом в межах кожної країни.

2. Міністерства економіки та фінансів – установи, які розробляють економічні політики та стратегії для підтримки економічної безпеки внутрішньої економіки країни.

Кожен з цих рівнів має свої власні інструменти, політики та стратегії для забезпечення стабільності та розвитку у світовому господарстві.

Висновки до розділу 1

У першому розділі роботи визначено, що розширення підходів до розуміння міжнародної економічної безпеки відображає складність сучасного глобального середовища та необхідність комплексного підходу до забезпечення безпеки у всіх її аспектах.

Доведено, що визначення міжнародної економічної безпеки країн обґрунтовує її як умову для забезпечення міжнародного економічного порядку. Це досягається через спільні зусилля інтегрованих до світового господарства держав. Ці держави повинні бути спроможні забезпечити реалізацію своїх національних інтересів шляхом проведення незалежної внутрішньої та узгодженої зовнішньої політики. Визначення враховує вплив зовнішніх детермінант на економічну безпеку країн, що вказує на важливість адаптації до змін у міжнародному середовищі. Зміни в світовій економіці, політиці та інших сферах міжнародних відносин постійно впливають на стан

економічної безпеки країн, і, таким чином, потребують постійного оновлення та реагування на їхні зміни.

Обґрунтовано, що визначення міжнародної економічної безпеки розкриває ієрархічну структуру економічної безпеки через виділення вертикальних і горизонтальних компонентів.

Вертикальні компоненти безпеки – це складові, що визначають рівні впливу та відповідальності в системі економічної безпеки, що включають:

1. Глобальний рівень – сфера безпеки, яка стосується міжнародного співтовариства в цілому.

2. Регіональний рівень – безпека, специфічна для конкретних регіонів чи блоків країн.

3. Національний рівень – забезпечення безпеки всередині країни на національному рівні.

Горизонтальні функціональні зв'язки – це взаємодія між різними компонентами безпеки, яка визначає, як вони взаємодіють та співпрацюють між собою. Горизонтальні зв'язки можуть бути:

1. Зовнішні функціональні зв'язки – співпраця та взаємодія між різними рівнями (глобальним, регіональним, національним).

2. Внутрішні функціональні зв'язки: це взаємодія компонентів безпеки всередині кожного рівня або країни.

3. Інтегровані зв'язки між компонентами – це вертикальні та горизонтальні зв'язки, які встановлюються між компонентами безпеки. Вони можуть бути обумовлені існуючою ієрархією.

Вищенаведене дозволило краще зрозуміти природу та внутрішні зв'язки між компонентами міжнародної економічної безпеки країн, які залежать від їхнього стану, рівня впливу та співпраці на різних рівнях та в різних просторах.

Доведено, що моделі міжнародної економічної безпеки країн можуть суттєво відрізнятися залежно від різних чинників, таких як тип соціально-економічної системи, політичний курс та спрямованість безпекової політики.

Визначено, що згідно зовнішньої політики та належності до певного типу соціально-економічної системи, вирізняються різні моделі національної безпеки, які враховують зовнішньополітичний курс країни та тип її соціально-економічної системи:

1. Американська модель національної безпеки – модель спрямована на захист національних інтересів через активну зовнішньополітичну діяльність, зосереджену на міжнародному лідерстві, підтримці демократії та ринкових принципів.

2. Німецька модель національної безпеки. Німеччина зазвичай прагне до стабільності та співпраці у Європі. Модель враховує соціально-економічні принципи соціального ринкового господарства та акцентує на співпраці в міжнародних організаціях.

3. Скандинавська модель національної безпеки – модель орієнтована на соціальну справедливість, розвиток соціальної держави та активну роль у міжнародних гуманітарних діях.

4. Європейсько-кейнсіанська модель національної безпеки – спрямована на забезпечення стабільності та розвитку соціальних програм у Європі.

5. Японська модель національної безпеки – модель, спрямована на забезпечення економічної безпеки через активну торгівлю, інвестиції та інновації, спираючись на внутрішній розвиток.

6. Китайська модель національної безпеки. Китай спрямовується на забезпечення своєї економічної та геополітичної стійкості через активну зовнішньополітичну стратегію та розвиток своєї економіки.

7. Транзитивна модель національної безпеки – модель характеризує країни, які переходять від соціалістичної до ринкової економіки. Модель спрямована на стабілізацію та створення нових систем умов для економічного розвитку.

Доведено, що кожна із вищенаведених моделей відображає особливості та пріоритети країни в зовнішній політиці, її стратегії економічного розвитку та національної безпеки в контексті власної соціально-економічної системи.

РОЗДІЛ 2

СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ НОВІТНІХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ

2.1. Концепція міжнародної економічної безпеки в умовах новітніх викликів та загроз

Розвиток суспільства та господарська діяльність, безумовно, мають значний вплив на навколишнє середовище, і на жаль, часто призводять до конфлікту між економічними і екологічними інтересами.

Економічний прогрес багато разів у минулому досягався за рахунок екологічних жертв, але в сучасному світі усвідомлення важливості збереження природних ресурсів та екологічно чистого середовища стало ключовим. Проблеми екологічної безпеки впливають на всі країни, і їх вирішення вимагає спільних зусиль та співпраці на міжнародному рівні.

Створення міжнародної еколого-економічної системи, спрямованої на забезпечення сталого розвитку, відіграє важливу роль у вирішенні цих проблем. Для досягнення цієї мети важливо досліджувати концептуальні основи інституційних рамок економічної безпеки, що забезпечують баланс між інтересами економіки та довкілля на різних рівнях.

У сучасних дослідженнях велика увага приділяється розумінню екологічної складової системи економічної безпеки на всіх рівнях – від мікрорівня до глобального. Це допомагає розробляти стратегії, які сприятимуть збалансованому розвитку економіки та екології, забезпечуючи сталість середовища для майбутніх поколінь.

Так, сталий збалансований розвиток є ключовим фактором для успішної економіки, незалежно від того, чи йдеться про міста, регіони, країни чи світове господарство в цілому. Економічна безпека часто розглядається як стан

захищеності економічного механізму від різних внутрішніх та зовнішніх загроз.

Взаємозв'язок між категоріями «економічна безпека» та «сталий розвиток» є важливим аспектом в дослідженнях багатьох науковців [67], і це не дивно, оскільки сталий розвиток передбачає збалансований підхід до економічного зростання, соціальної справедливості та охорони навколишнього середовища.

Стійкий економічний розвиток орієнтується на забезпечення поточних потреб без ушкодження здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Це вимагає уваги до ефективного використання ресурсів, розвитку інновацій, зменшення нерівності та збереження природного середовища.

Розуміння взаємозв'язку між економічною безпекою та сталим розвитком допомагає розробляти стратегії, спрямовані на створення стійких, ефективних та збалансованих систем управління економікою для досягнення довгострокового благополуччя та сталості.

У сучасних теоріях розвитку, які базуються на ринковому фундаменталізмі спостерігається певне знецінення важливості людського капіталу. Це відбувається через акцент на ринкові процеси та фінансові показники.

Суттєвий вплив на глобальні ресурси та клімат має неоліберальна модель розвитку, що стає загрозою для міжнародної безпеки. Це може призвести до експлуатації ресурсів та змін клімату, які загрожують не лише економічній безпеці, а й призводять до загострення проблем для вразливих груп населення та погіршення стану навколишнього середовища.

Важливою стає свідомість суспільства, що наголошується Х. Брундтландом та іншими дослідниками, про те, що безконтрольне підприємництво може привести до виснаження ресурсів та негативних змін у кліматі. Це стає джерелом загрози для міжнародної економічної безпеки та призводить до виникнення вразливості та погіршення якості життя.

Успішне забезпечення міжнародної економічної безпеки вимагає врахування екологічної складової, яку підтверджують прибічники екологічного капіталізму. Необхідно розвивати стратегії, спрямовані на створення сталого світу, де враховуються економічні, соціальні та екологічні аспекти розвитку для забезпечення майбутнього благополуччя та сталості суспільства.

Визначення еколого-економічної безпеки, які наводять у своїх дослідженнях українські вчені, чітко відображають важливі аспекти цього поняття, зокрема [68]:

1. Стан, при якому навколишнє середовище може забезпечити існування суспільства та задоволення його потреб у доволі тривалій перспективі – це визначення акцентує увагу на тому, що екологічно збалансоване навколишнє середовище є ключовим для життєздатності суспільства на тривалу перспективу. Це означає, що дбайливе ставлення до довкілля дозволяє забезпечити потреби сучасного суспільства, не враховуючи потреб майбутніх поколінь.

2. Стан збалансованого розвитку та захищеності соціально-економічної підсистеми регіону від реальних та потенційних загроз – ця характеристика вказує на потребу у врахуванні різних загроз для соціально-економічних систем регіонів, включаючи як природні, так і антропогенні фактори. Це означає розвиток стратегій та заходів для забезпечення стійкості та захищеності цих систем.

3. Стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави – це визначення підкреслює важливість забезпечення безпеки життєво важливих сфер, таких як здоров'я, добробут та загальний розвиток. Це включає виявлення, запобігання та нейтралізацію екологічних загроз для сталого соціально-економічного розвитку країни.

Вищенаведені визначення становлять фундаментальну основу для розвитку стратегій, спрямованих на забезпечення еколого-економічної

безпеки, враховуючи потреби людини, держави та сталого розвитку суспільства.

Екологічна складова дійсно є невід'ємною частиною міжнародної економічної безпеки. Вона визначається як стан захищеності соціальних, економічних і екологічних інтересів територій, країн, суспільства та особистості від загроз, які можуть виникати в результаті дії деструктивних природних явищ, технічних систем та виробництва.

Для забезпечення такої безпеки, важливо мати ефективні методи передбачення небезпечних ситуацій та розвинуті стратегії виходу з них. Це означає, що необхідно мати можливість реагувати на небезпечні ситуації таким чином, щоб мінімізувати негативний вплив на природне середовище, економіку та здоров'я людей.

Це вимагає розробки та впровадження передових методів управління ризиками, впровадження новітніх технологій та створення спеціальних програм та політик для забезпечення сталого та екологічно безпечного розвитку суспільства.

Концепції сталого розвитку, які з'явилися наприкінці ХХ століття, пропонували різні підходи до співвідношення добробуту, капіталу та збереження навколишнього середовища.

Сувору стійкість (Strong Sustainability) – ця концепція сталого розвитку приділяє особливу увагу динамічній рівновазі між економічним і екологічним секторами. Однією з ключових умов є збереження або навіть зростання «природного капіталу» з часом. Це означає, що втрати екологічних ресурсів мають бути у межах, які не перевищують їх можливості відновлення.

Слабка стійкість (Weak Sustainability) – ця концепція допускає заміну природного капіталу на інші види капіталу, такі як людський капітал або фізичний капітал. Збереження екологічних ресурсів не є обов'язковим, якщо вона компенсується іншими формами капіталу.

Критична стійкість (Critical Sustainability) – ця концепція виходить з того, що підвищення добробуту суспільства повинно відбуватися в межах

природних меж. Вона наголошує на унікальності та невідновності екологічних ресурсів, що створює обмеження для зростання економіки [69].

Серед цих концепцій «сувора стійкість» набула найбільшої актуальності, оскільки вона акцентує на важливості збереження природного капіталу, якості та кількості екологічних ресурсів у часі. Це відображає більш сучасний підхід до сталого розвитку, що враховує обмежену природну базу і наголошує на збереженні цінних екосистем для майбутніх поколінь.

Концепція «слабкої стійкості» відображає ідею єдності екологічного і економічного розвитку для досягнення сталого економічного зростання. Ця концепція розглядає агрегований капітал як єдину систему, яка включає природний і створений людиною капітал, і встановлює межі взаємозамінності між ними (принцип «меж зростання»).

Одним із критеріїв стійкості, визначеним у цій концепції, є рівень доходу, який визначається як сума реалізованих можливостей споживання, здійснюваних без зменшення вихідного стану. Це означає, що розвиток є сталим, якщо споживання у певний період часу не перевищує екологічного (соціального) національного продукту за той самий період.

Ця концепція вирізняється тим, що наголошує на можливості підтримувати рівень споживання, не знижуючи природний капітал. Це важливо для забезпечення сталого розвитку, оскільки дозволяє уникнути вичерпання природних ресурсів і зберегти їх для майбутніх поколінь.

Цей підхід враховує важливість балансу між економічним розвитком і збереженням природних ресурсів, що є ключовим для сталого розвитку суспільства.

Ідея «критичної стійкості» в контексті сталого розвитку ґрунтується на принципі забезпечення мінімального рівня ресурсів, необхідних для забезпечення життєдіяльності суспільства. Ця концепція визначає обов'язкову межу забезпечення ресурсами, нижче якої не можна спускатися, оскільки будь-яке скорочення ресурсу нижче цього рівня не може бути компенсоване надлишковістю іншого ресурсу. Практичний аспект реалізації концепції

«критичної стійкості» включає в себе застосування прямих заходів державного регулювання. До таких заходів відносяться [70]:

1. Моніторинг і контроль. Систематичне спостереження за станом різних ресурсів і виявлення відхилень від мінімального рівня. Це дозволяє вчасно реагувати на будь-які відхилення і вживати заходів для їх усунення.

2. Використання методів діагностики, що означає застосування спеціальних методів оцінки для визначення фактичного стану ресурсів порівняно з мінімальним (безпечним) рівнем. Це допомагає виявити проблемні ситуації та вжити заходів для їх вирішення.

3. Застосування таких заходів спрямоване на забезпечення необхідних ресурсів для суспільства, а також на попередження ситуацій, коли недостатність одного ресурсу не може бути компенсована іншим, що може призвести до серйозних проблем і загроз для сталого розвитку.

Сучасне формування парадигми міжнародної економічної безпеки неможливе без урахування концепції сталого розвитку. Концепція сталого розвитку XXI століття стала основою для визначення стратегій та політик у сфері еколого-економічної безпеки. Сталий розвиток покликаний забезпечити задоволення поточних потреб суспільства, не підірвавши можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Ця концепція базується на збалансованому взаємозв'язку між соціальними, економічними та екологічними аспектами.

У формуванні парадигми еколого-економічної безпеки важливо враховувати, яким чином економічна діяльність впливає на довкілля, ресурси та загальну екологічну стійкість. Включення принципів сталого розвитку в економічну політику дозволяє забезпечувати розвиток, не тільки з економічної точки зору, а й з урахуванням впливу на екосистеми та здоров'я суспільства.

Основні аспекти сталого розвитку, такі як раціональне використання ресурсів, енергоефективність, впровадження екологічних технологій та заходи збереження природи, стають важливими складовими формування нових

стратегій і підходів до забезпечення еколого-економічної безпеки у міжнародному масштабі.

Цілі сталого розвитку, прийняті у 2015 році Організацією Об'єднаних Націй (ООН), є частиною програми наступних 15 років для забезпечення сталого розвитку в усьому світі [71]:

1. Подолання бідності (No poverty). Ціль спрямована на повне усунення бідності у всіх її проявах. Вона передбачає створення умов для забезпечення всім людям належних можливостей для розвитку та підвищення їхнього рівня життя.

2. Подолання голоду (Zero hunger). Ціль націлена на забезпечення достатнього харчування для всіх людей, гарантування продовольчої безпеки, а також на підтримку сталого розвитку сільського господарства.

3. Міцне здоров'я (Good health and well-being). Ціль спрямована на покращення здоров'я людей у всіх вікових групах, забезпечення доступу до якісних медичних послуг та створення умов для здорового способу життя.

4. Якісна освіта (Quality education). Мета цієї цілі – забезпечення доступу до якісної освіти для всіх, незалежно від віку та соціального статусу. Вона також покликана розвивати можливості для постійного навчання та професійного росту.

5. Гендерна рівність (Gender equality). Забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків у всіх сферах життя, включаючи доступ до освіти та здоров'я, участь у прийнятті рішень і економічну самостійність.

6. Чиста вода та належні санітарні умови (Clean water and sanitation). Забезпечення доступу до чистої води та санітарних умов для всіх людей, а також належне управління водними ресурсами.

7. Відновлювальна енергія (Affordable and clean energy). Забезпечення доступності до доступних, чистих та відновлюваних джерел енергії для всіх, що сприятиме сталому розвитку.

8. Гідна праця та економічне зростання (Decent work and economic growth). Стимулювання росту економіки, забезпечення повної та продуктивної зайнятості для всіх, а також гідних умов праці.

9. Інновації та інфраструктура (Industry, innovation and infrastructure). Створення стійкої інфраструктури, підтримка інновацій і розвиток промисловості.

10. Скорочення нерівності (Reduced inequalities). Зменшення нерівностей в середині країни та між країнами.

11. Сталий розвиток міст та спільнот (Sustainable cities and communities). Розвиток міст і населених пунктів, забезпечення їхньої стійкості та безпеки.

12. Відповідальне споживання (Responsible consumption and production). Стимулювання раціонального споживання та виробництва для забезпечення сталого розвитку.

13. Боротьба зі зміною клімату (Climate action). Вжиття заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками.

14. Збереження морських екосистем (Life below water). Збереження морських ресурсів та раціональне їх використання.

15. Збереження екосистем суші (Life on land). Захист і відновлення екосистем суші, боротьба зі знищенням ґрунтів та втратою біорізноманіття.

16. Мир та справедливість (Peace, justice and strong institutions). Створення мирного та справедливого суспільства, забезпечення доступу до правосуддя та ефективного управління.

17. Партнерство заради стійкого розвитку (Partnerships for the goals). Співпраця для досягнення цілей сталого розвитку через глобальне партнерство.

Основні імперативи – соціальний, економічний та екологічний, стали ключовими складовими для багатьох стратегій соціально-економічного розвитку країн в умовах сучасних викликів та загроз. Кожен з цих імперативів відображає важливі аспекти сталого розвитку і вимагає уваги при формулюванні стратегій економічного розвитку.

Соціальний імператив визнає значення розвитку та задоволення потреб людей. Він спрямований на створення умов для підвищення рівня життя, розвитку освіти, охорони здоров'я, забезпечення рівних можливостей та соціальної справедливості для всіх громадян.

Економічний імператив підкреслює необхідність ефективного управління економікою країни, зокрема її конкурентоспроможності та ефективності використання ресурсів. Він націлений на створення стійкої економічної системи, яка б одночасно була спроможною конкурувати на міжнародному ринку та забезпечувати соціальний розвиток.

Екологічний імператив визначає важливість охорони навколишнього середовища та вирішення проблеми зміни клімату. Це вимагає впровадження екологічно орієнтованих стратегій у всі сфери життя країни, зменшення викидів шкідливих речовин та підтримки сталого використання природних ресурсів.

Показники сталого розвитку, згадані в національних стратегіях, відображають різноманітні аспекти сталого розвитку і дають можливість оцінювати прогрес у цьому напрямку. Ці показники можуть включати індекси соціального розвитку, рівень забруднення довкілля, використання природних ресурсів, енергоефективності та інші, які допомагають визначити рівень сталого розвитку та планувати стратегії його поліпшення в умовах сучасних викликів та загроз.

2.2. Стратегічні засади забезпечення безпекоорієнтованого міжнародного простору: економічний, соціальний та екологічний виміри

Одним із ключових аспектів забезпечення безпекоорієнтованого міжнародного простору є розробка та імплементація національних стратегій сталого розвитку, які враховують усі аспекти суспільного, екологічного та економічного розвитку. Ці стратегії повинні бути спрямовані на вирішення

проблем та досягнення цілей, що відповідають вищенаведеній концепції сталого розвитку.

Україна, як і інші країни, має завдання впровадити власний механізм для ефективної реалізації національної стратегії сталого розвитку. Цей механізм має враховувати умови, специфіку та потенціал України для інтеграції в світовий економічний простір. Зокрема, важливо створити ефективні механізми управління, впроваджувати необхідні законодавчі та правові акти, стимулювати інноваційні підходи та розвивати інформаційну базу для моніторингу та оцінки прогресу в досягненні цілей сталого розвитку.

Врахування інтересів суспільства, реалізація екологічно зорієнтованих політик та співпраця з міжнародними партнерами є також важливими складовими успішної імплементації національних стратегій сталого розвитку для будь-якої країни.

Економічне майбутнє світу все більше спирається на принципи поміркованості та сталого розвитку. Ці принципи орієнтовані на збалансований розвиток, який враховує економічні, соціальні та екологічні аспекти. Сталість розвитку ґрунтується на здатності задовольняти поточні потреби сучасного покоління, не посягаючи на можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.

Концепція сталого розвитку вимагає інтеграції різних наукових, соціальних і технічних досліджень для вирішення складних проблем, пов'язаних з економікою, соціальними аспектами та екологією. Міждисциплінарність грає важливу роль у забезпеченні розуміння взаємозв'язків між цими складовими та розробці стратегій, які сприятимуть балансованому розвитку.

Критичний погляд на ситуацію, оцінка наслідків прийнятих рішень для економіки, суспільства та природи, а також пошук нетрадиційних підходів є ключовими елементами для забезпечення сталого розвитку. Однак, успішна реалізація цих принципів вимагає співпраці, відповідальності та зусиль як на

рівні кожної окремої людини, так і на рівні національних та міжнародних ініціатив.

Сучасний підхід до оцінки економічної та екологічної безпеки включає аналіз не лише окремої економічної системи або екологічного середовища, але й їх взаємодії та вплив на суспільство. Синтез економічної та екологічної безпеки у формі єдиної еколого-економічної безпеки стає важливою умовою для досягнення сталого розвитку.

Оцінка економічної безпеки країн у контексті вимог сталого розвитку потребує комплексного підходу, що враховує взаємозв'язок економічних, екологічних і соціальних аспектів. Для виміру економічної безпеки можуть використовуватися показники, параметри або індикатори, які відображають ефективність використання ресурсів, рівень забезпеченості населення, ступінь розвиненості економіки, вплив виробництва на довкілля тощо.

Враховання загроз, ризиків, рівнів, суб'єктів та факторів прояву є необхідним для повноцінної оцінки економічної безпеки. Це включає ідентифікацію можливих загроз економічній стійкості, а також враховання природних та антропогенних ризиків, що можуть впливати на економіку країни.

Узгоджена система індикаторів та критеріїв оцінки економічної та екологічної безпеки дозволить отримати більш об'єктивну картину рівня сталого розвитку та визначити напрями для досягнення балансу між економічним зростанням, збереженням довкілля та соціальною стабільністю, що представлено на рис. 2.1.

Трактування концепції сталого розвитку різняться і враховують різні аспекти формування еколого-економічної безпеки. Підходи до формування еколого-економічної безпеки:

1. Збереження – підхід базується на мінімізації втрат природних ресурсів та зменшенні негативного впливу на довкілля. Основна ідея полягає в тому, щоб зберігати природні ресурси настільки, наскільки це можливо, для майбутніх поколінь.

Рис. 2.1. Екологічна складова міжнародної економічної безпеки

Джерело: систематизовано автором за даними [72]

2. Екологічна модернізація – це концепція, що передбачає впровадження нових технологій та інновацій у виробництво з метою зменшення екологічного впливу, збереження ресурсів та покращення якості навколишнього середовища.

3. Структурна екологізація – цей підхід полягає в трансформації економіки і суспільства в цілому з урахуванням збереження природних ресурсів. Він передбачає створення системи, де структури, процеси і продукти розвитку є екологічно збалансованими.

4. Радикальний традиціоналізм – ця концепція виступає за повернення до традиційних форм господарювання, що мінімізують вплив на природу. Вона підкреслює роль стародавніх практик і знань у збереженні навколишнього середовища.

5. Ноосферна перебудова, що ґрунтується на ідеї розуміння природи як невід'ємної частини людського суспільства. Цей підхід висуває ідею об'єднання сфери економіки та екології на рівні світогляду для досягнення більш гармонійного розвитку.

Кожен з цих підходів відображає різні способи реалізації концепції сталого розвитку, враховуючи специфіку суспільства, економіки та довкілля кожної країни чи регіону.

Так, балансування інтересів є ключовим аспектом у досягненні еколого-економічної безпеки. У сучасному світі існують різноманітні інтереси різних суб'єктів, включаючи галузі промисловості, державні установи, громадські організації та індивідуальних громадян.

На шляху до сталого розвитку виникають конфлікти між економічними цілями, екологічними прагненнями та соціальними потребами. Наприклад, підвищення економічного зростання та розвитку може призвести до збільшення експлуатації природних ресурсів та забруднення довкілля, що негативно впливає на екологічну стійкість. Однак, недостатнє економічне зростання також може створювати соціальні проблеми, такі як безробіття чи низький рівень життя.

Досягнення балансу між цими різними інтересами вимагає розробки та реалізації компромісних стратегій, що беруть до уваги потреби всіх зацікавлених сторін. Це може включати створення ефективних регулюючих механізмів, впровадження інноваційних технологій, розвиток узгоджених державних політик, співпрацю між секторами економіки та застосування новаторських підходів до вирішення проблем в рамках сталого розвитку.

Успіх досягнення балансу інтересів суб'єктів еколого-економічної безпеки визначатиме ступінь сталості економічного розвитку, збереження природних ресурсів і покращення якості життя нашого суспільства в цілому.

Так, правильна орієнтація на сталий розвиток та формування сприятливого середовища для «зеленої» економіки вимагає впровадження

комплексного підходу та активної участі всіх суб'єктів світової спільноти, включаючи уряди, громадян, громадські організації та бізнес-структури.

Правове поле відіграє важливу роль у сприянні зеленому розвитку. Розвиток та впровадження ефективного екологічного законодавства є важливим кроком у захисті природних ресурсів, зменшенні забруднення та збалансованому використанні екосистем. Це може включати створення правил для зменшення викидів шкідливих речовин, заохочення використання відновлюваних джерел енергії, а також встановлення стандартів екологічної відповідальності для підприємств.

Додатково, виховання та моральна свідомість населення щодо екологічних питань також має велике значення. Це включає в себе розуміння важливості екологічних проблем, прийняття відповідальних рішень у власному споживанні та поведінці, підтримку екологічно чистих ініціатив та участь у заходах щодо охорони довкілля.

Підприємства, які орієнтовані на дотримання екологічного законодавства та розвиток зеленої економіки, впливають на зменшення загроз інтересам суспільства. Вони мають потенціал стати каталізаторами змін, впроваджуючи інновації, зменшуючи відходи та забруднення, та сприяючи збалансованому використанню ресурсів.

Отже, сприятливе правове середовище, високий рівень свідомості населення і екологічна відповідальність підприємств є ключовими факторами для досягнення сталого розвитку і забезпечення екологічної безпеки.

Питання механізму реалізації сталого розвитку та формування сучасних вимірів еколого-економічної безпеки на різних рівнях (глобальному, національному та регіональному) дійсно викликають значний інтерес у зв'язку з важливістю забезпечення екологічної стійкості, соціального добробуту та економічного зростання.

Основні виміри еколого-економічної безпеки, що відповідають сучасній парадигмі міжнародної економічної безпеки, включають [73]:

1. Демографічний вимір – розуміння та управління демографічними тенденціями, такими як зростання населення, міграція, вікова структура, вплив на ресурси та розвиток, враховуючи екологічні аспекти.

2. Інфраструктурний вимір – створення стійкої, ефективної та інноваційної інфраструктури, яка задовольняє потреби сучасного суспільства, зменшує вплив на довкілля та забезпечує доступ до ресурсів.

3. Інституційний вимір – розвиток ефективних урядових та неприбуткових організацій, які сприяють впровадженню та контролю над політиками сталого розвитку та екологічної безпеки.

4. Галузевий вимір – впровадження ефективних стратегій та методів у сфері промисловості, сільського господарства, транспорту та інших галузей для забезпечення економічного розвитку без шкоди для довкілля.

5. Екологічний вимір – збалансоване використання природних ресурсів, зменшення викидів та забруднення, охорона біорізноманіття та природних екосистем.

6. Енергетичний вимір – перехід до відновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності, зменшення використання вуглеводнів, що мають великий викид парникових газів.

Ці виміри враховують ключові аспекти екологічно-економічної безпеки та спрямовані на досягнення цілей сталого розвитку, які базуються на принципах збалансованості економічного зростання, соціальної справедливості та охорони довкілля.

Формування нової парадигми міжнародної економічної безпеки в умовах сталого розвитку потребує комплексного підходу до вирішення проблем, що враховує взаємозв'язок між різними компонентами, такими як економічний, соціальний і екологічний аспекти. Цей підхід спрямований на забезпечення не лише економічного зростання, але й соціальної справедливості та охорони довкілля, що є основними принципами сталого розвитку.

Сучасні виміри економічної безпеки, такі як демографічний, інфраструктурний, інституційний, галузевий, екологічний, енергетичний, враховують широкий спектр факторів та проблем, що впливають на економічну стійкість та розвиток країни.

Стратегії забезпечення економічної безпеки окремої країни мають бути адаптовані до її унікальних характеристик, враховуючи рівень розвитку, потенціал та особливості соціально-економічного середовища. Вони спрямовані на створення умов для підтримки стабільності, ефективної роботи економічних систем та збалансованої взаємодії з навколишнім середовищем для забезпечення якісного рівня життя громадян та збереження екологічної рівноваги.

Загалом, використання цих стратегій допомагає країнам і регіонам розвивати економіку, забезпечувати сталість та стійкість, а також вирішувати проблеми, пов'язані з впливом людської діяльності на довкілля.

В рамках концепції сталого розвитку, соціальна складова відіграє ключову роль. Зазначені 6 з 17 цілей сталого розвитку, які є суто соціальними, відображають основні аспекти покращення якості життя людей та створення більш справедливого та еквітабельного суспільства. Ці цілі визначають основні завдання для світу і виступають як орієнтири для досягнення загального добробуту та благополуччя.

Крім того, інші трійки цілей сталого розвитку, зокрема гідна праця, скорочення нерівностей і партнерство заради сталого розвитку, є суто соціально-економічними. Вони спрямовані на забезпечення справедливого доступу до ресурсів, можливостей для всіх членів суспільства та розвитку партнерства як ключового фактора в досягненні сталого розвитку.

Ці цілі стимулюють країни до зусиль у напрямку забезпечення відкритого та інклюзивного суспільства, де люди можуть реалізувати свій потенціал та мати однаковий доступ до можливостей, освіти, здоров'я, роботи та справедливого участі у розвитку.

Цілі сталого розвитку, орієнтовані на соціальні та економічні аспекти, є ключовими для підвищення рівня життя населення та зменшення нерівностей, а також для створення позитивних змін у суспільстві та економіці в цілому.

Так, соціальна компонента у структурі міжнародної економічної безпеки відіграє важливу роль, оскільки соціальні показники тісно пов'язані з економічними та геополітичними процесами, що відбуваються у світі. Відповідно до даних ООН, більше 700 мільйонів людей у світі мешкають у надзвичайно важких умовах, не маючи можливості задовольнити навіть базові потреби.

Приблизно 10% населення світу проживає в умовах жебрацтва, і більшість з них мешкають у країнах Африки на південь від Сахари. Ці люди зазнають великих труднощів у забезпеченні доступу до охорони здоров'я, освіти, води та санітарних умов. Більшість з них мають дуже низький рівень доходу, менше ніж 1,9 дол. США на день.

Дані також свідчать про те, що в 2022 р. 8% зайнятих робітників та їх родин жили в умовах крайньої бідності. Бідність має серйозний вплив на дітей, оскільки кожна п'ята дитина проживає в умовах скрут, не маючи достатньої доступності до основних потреб [74].

Забезпечення соціального захисту для дітей та вразливих верств суспільства відіграє ключову роль у боротьбі з бідністю та поліпшенні соціальних умов. Це важливий аспект, який потребує уваги та системних заходів як на рівні окремих країн, так і на міжнародній арені для досягнення сталого розвитку та забезпечення соціальної справедливості.

Так, загрози, такі як міжнародне насильство, торгівля людьми, сексуальне насильство та інші форми насильства, мають серйозні наслідки для сталого розвитку та підірвання інклюзивних і мирних суспільств. Ці проблеми є перешкодою для створення справедливих і безпечних умов для всіх людей.

Протидія таким явищам є важливою складовою сталого розвитку, оскільки вони створюють перешкоди для доступу до правосуддя та створення ефективних та підзвітних установ на різних рівнях. Наприклад, судова система

та правоохоронні органи, такі як поліція, можуть стати об'єктами корупції, що негативно впливає на довіру суспільства до цих установ і порушує принципи правосуддя та законності.

Ці негативні явища мають значний вплив на країни, що розвиваються, призводячи до значних економічних втрат. Корупція, хабарництво, злочинство та ухилення від сплати податків обходяться цим країнам дуже дорого, загалом втрати становлять близько 1,26 трильйона дол. США щорічно [74].

Боротьба з цими проблемами та забезпеченням правосуддя для багатьох країн має велике значення в контексті сталого розвитку, зокрема задля створення більш справедливих та безпечних суспільств.

Так, синтез економічної та соціальної безпеки в контексті сталого розвитку дійсно є ключовим напрямом сучасних досліджень. Цей підхід передбачає інтеграцію аспектів економічної стійкості та соціальної справедливості для створення єдиної концепції соціо-економічної безпеки.

Для визначення соціальних параметрів в межах цієї нової концепції важливо враховувати різноманітність індикаторів, що відображають якість життя, рівень соціального захисту, доступ до освіти та охорони здоров'я, ступінь економічної нерівності, рівень безробіття, а також інші показники, які визначають соціальну добробут та стабільність.

Серед соціальних проблем, які можуть становити загрози чи ризики, можна виділити: бідність, безробіття, нерівність, відсутність доступу до освіти та медичного обслуговування, соціальну відокремленість та інші аспекти, що погіршують якість життя та загрожують стабільності суспільства.

Визначення чинників та соціальних стандартів, які слід використовувати як орієнтир для моніторингу та аналізу соціо-економічної безпеки, є критичним етапом для виділення пріоритетних сфер удосконалення та розвитку. Такий аналіз допомагає ідентифікувати проблемні аспекти та визначити напрямки для політичних, економічних і соціальних перетворень на міжнародному рівні (рис. 2.2).

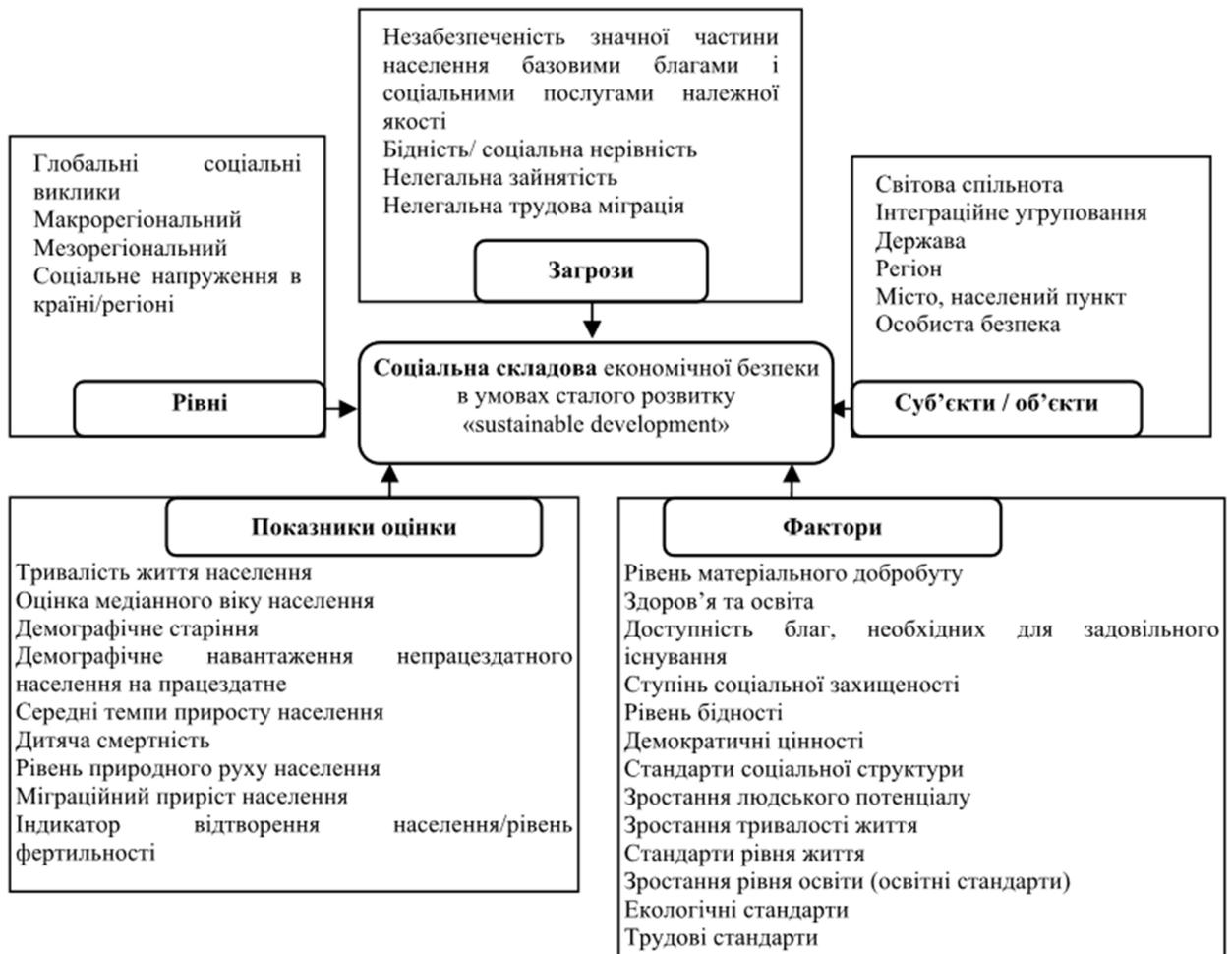

Рис. 2.2. Соціальна складова міжнародної економічної безпеки

Джерело: систематизовано автором за даними [73 – 74]

Соціальна безпека включає в себе різноманітні аспекти, зокрема:

1. Зв'язок із особистою безпекою, що охоплює стан здоров'я, рівень освіти, культурний і духовний розвиток людей. Ці аспекти значущі для забезпечення економічної безпеки через збільшення кваліфікації працівників, створення сприятливого середовища для роботи та забезпечення сталого розвитку.

2. Загрози насильства в суспільстві, що включає ризики, пов'язані зі злочинністю, кіберзлочинністю, наркотиками і іншими соціальними викликами, які можуть вплинути на безпеку та стабільність суспільства.

3. Соціальна напруга і протести – ріст соціальної напруги у суспільстві може призвести до маргіналізації та масштабних соціальних конфліктів.

Важливо враховувати настрої населення та його реакцію на погіршення умов життя, оскільки це може вплинути на стабільність суспільства та має значення для забезпечення миру.

Вищенаведені аспекти є важливими для забезпечення сталого розвитку, оскільки безпека, стабільність та сприятливі умови для соціального розвитку є важливими факторами для успішного функціонування суспільства та досягнення сталості його розвитку.

У цьому контексті варто зазначити, що забезпечення сучасної міжнародної економічної безпеки має включати:

1. Вибір соціальних параметрів для включення у фрейм сучасної міжнародної економічної безпеки має ґрунтуватися на їхній важливості для стабільності та розвитку суспільства. Наприклад, такі параметри, як рівень бідності, доступ до освіти, якість охорони здоров'я, ступінь рівності, рівень безробіття тощо, є ключовими для визначення соціальної стабільності та впливу на економіку.

2. Методи та інструментарій для оцінки динаміки соціальних індикаторів. Оцінка динаміки соціальних індикаторів може включати в себе використання статистичних даних, опитування громадської думки, соціологічні дослідження, використання індексів та рейтингів. Ці методи дозволяють виміряти та проаналізувати зміни в соціальних показниках з часом.

3. Основні соціальні процеси та явища для визначення соціального імперативу. Основним завданням при визначенні соціального імперативу є врахування соціальних процесів та явищ, які впливають на економічну безпеку. Це може бути економічне нерівноправ'я, зміни в структурі населення, рівень освіти та розвитку людського капіталу, гендерна рівність, доступ до медичних послуг та інші соціальні фактори, які впливають на добробут та стабільність суспільства.

Ці ключові питання допомагають визначити основні аспекти соціальної компоненти міжнародної економічної безпеки та методи їх вимірювання,

сприяючи збалансованому підходу до оцінки та аналізу її впливу на стійкість світової економічної системи.

Отже, економічна, соціальна і екологічна безпека є нероздільними компонентами безпекоорієнтованого міжнародного простору. Кожна з цих складових є важливою для забезпечення стійкості економічної системи та забезпечення добробуту суспільства.

Екологічна безпека стосується захисту природного середовища та його елементів від негативного впливу людської діяльності. Це включає збереження ресурсів, зменшення викидів шкідливих речовин, ефективне використання природних ресурсів та збереження біорізноманіття.

Економічна безпека означає стабільність економічної системи, її конкурентоспроможність та можливість росту. Це також включає розвиток ефективної економіки, яка здатна забезпечити рівномірний доступ до можливостей для всіх членів суспільства.

Соціальна безпека спрямована на захист соціальних інтересів людей та суспільства. Це охоплює сфери освіти, охорони здоров'я, рівності, мирного співжиття, а також відсутності загрози та насильства.

Вищенаведені тривіальні, але важливі аспекти взаємозв'язку і взаємодоповнення економічної, соціальної та екологічної безпеки визначають основу для створення стійкої та збалансованої міжнародної економічної моделі, яка сприятиме розвитку країн та світової спільноти.

2.3. Детермінанти міжнародної економічної безпеки країн в сучасних умовах розвитку світового господарства

Виявлення детермінант економічної безпеки країни є ключовим для розуміння та управління економічними процесами. Детермінанти – це фактори або умови, які впливають на стан економіки країни, включаючи фактори, що сприяють або гальмують її економічний розвиток.

Серед детермінантів економічної безпеки виділяють [75]:

1. Політична стабільність. Нестабільність у політиці може призвести до невизначеності для бізнесу, зниження інвестицій та загрози економічному зростанню.

2. Макроекономічна стабільність. Забезпечення стійкості валюти, контроль інфляції, управління державним боргом та фінансова стабільність є ключовими елементами економічної безпеки.

3. Ефективність управління. Якість управління державними фінансами, адміністративна ефективність, боротьба з корупцією – це важливі складові успішного економічного розвитку.

4. Інфраструктура. Якість і доступність інфраструктури (транспорт, енергетика, технології) також впливають на конкурентоспроможність економіки.

5. Розвиток людського капіталу. Інвестування у освіту, тренування робочої сили та підвищення рівня кваліфікації сприяє сталому економічному розвитку.

6. Регуляторна політика. Спрощення бізнес-процесів, створення сприятливого клімату для підприємництва та інвестицій є важливими для економічної безпеки.

Розуміння цих детермінант може допомогти урядам та відповідним організаціям розробляти стратегії для зміцнення економічної безпеки, забезпечення стійкого розвитку та подолання можливих загроз.

Концепція економічної безпеки ураховує баланс різних груп інтересів, включаючи інтереси окремих націй та глобальні міжнародні взаємозв'язки. Розуміння і забезпечення цього балансу важливе для стійкого функціонування економіки.

Суперечливість економічних інтересів може виникати через різницю в стратегіях розвитку, торговельних угодах, розмірі і формі економічних взаємодій тощо. Національні інтереси можуть урізноманітнюватись через

погляди на захист власних економічних секторів, забезпечення ресурсів, конкуренцію на міжнародному рівні тощо.

Ці різноманітність і суперечності можуть створювати детермінанти дестабілізації, що може порушити економічну безпеку як окремої країни, так і глобально. Порушення балансу взаємозалежності міжнародних і національних економічних інтересів може викликати конфлікти, тарифні війни, або загрожувати стабільності міжнародної торгівлі та інвестицій.

Тому збереження балансу різних інтересів і розвиток співпраці між країнами є важливими аспектами забезпечення економічної безпеки в умовах глобалізації та взаємозалежності.

Так, поняття «загроза» та «безпека» тісно пов'язані у контексті міжнародної економічної безпеки. Загроза в економіці може виникати як внаслідок внутрішніх факторів, так і через зовнішні втручання або природні катастрофи. Вона може призвести до руйнування, дезорганізації чи втрати здатності до управління економікою, що порушує стабільність економічних процесів.

Природні чинники, такі як природні катастрофи (наприклад, землетруси, повені або стихійні лиха), можуть призвести до серйозних економічних збитків у певних регіонах чи галузях економіки. Зовнішні фактори, такі як економічна дестабілізація у світі або свідомі дії інших країн, також можуть створити економічні загрози для країн або конкретних суб'єктів.

Крім того, внутрішні фактори, такі як поганий управлінський процес, неефективна конкурентоспроможність чи недостатня здатність управляти внутрішніми економічними процесами, можуть стати джерелом економічних загроз.

Загрози для економічної безпеки не завжди призводять до руйнування чи дестабілізації, але вони можуть спричинити значний економічний збиток чи втрати, що впливають на стійкість економічних систем. Моніторинг та вивчення цих загроз дозволяє виявляти ризики та розробляти стратегії їхнього управління для забезпечення сталості та розвитку економічних систем.

Так, економічна безпека країни може зазнавати загроз у зв'язку з рядом факторів, що включають розподіл суспільства, соціальні конфлікти та порушення зв'язків з постачальниками сировинних ресурсів.

Посилення небезпечних тенденцій у розподілі суспільства та ескалація соціальних конфліктів можуть погіршити стабільність економіки. Наприклад, конфлікти в суспільстві можуть призвести до економічної нестабільності через руйнування інфраструктури, втрату інвестиційного потенціалу та погіршення бізнес-клімату.

Порушення зв'язків з постачальниками сировинних ресурсів також може стати серйозною загрозою для економічної безпеки країни. Це особливо важливо для країн, які значно залежать від імпорту сировини. Відсутність доступу до необхідних сировин може призвести до скорочення виробництва та загострення економічних проблем.

З іншого боку, експортери сировини можуть ставити питання про свою економічну безпеку, коли вони залежать від зовнішніх ринків для стабільного розвитку. Наприклад, припинення поставок може призвести до падіння виробництва і, в результаті, викликати заходи протекціонізму з боку виробників сировини.

Отже, економічна безпека пов'язана з балансуванням між різними факторами, такими як забезпечення доступу до сировини, внутрішня стабільність суспільства та розвиток національної економіки.

Міжнародні конфлікти можуть мати значний вплив на розвиток національної економіки країни. Економічний потенціал країни і політичні конфлікти взаємозв'язані і можуть взаємно впливати один на одного. Можливі способи, якими міжнародні конфлікти можуть впливати на економіку країни:

1. Торгівля та експорт-імпорт. Конфлікти можуть впливати на торгівлю між країнами через введення мит, тарифів або інших торговельних обмежень. Це може призвести до скорочення міжнародної торгівлі, зменшення експорту та імпорту, що негативно позначається на економіці країни.

2. Інвестиції та фінансові ринки. Нестабільність в міжнародних відносинах може призвести до відмов інвесторів вкладати кошти в країну або навіть до виведення капіталу. Це може зменшити обсяги інвестицій та мати негативний вплив на фінансові ринки.

3. Економічні санкції. Країни можуть вводити економічні санкції проти інших країн в рамках політичних конфліктів. Ці санкції можуть обмежувати доступ до ринків, фінансових послуг або сировини, що впливає на розвиток інших країн.

4. Економічна нестабільність. Нестабільність через конфлікти може призвести до падіння біржових індексів, зниження довіри до економіки, що спричиняє зменшення інвестицій та споживчої активності.

Отже, міжнародні конфлікти можуть мати серйозний вплив на економіку країни через різні канали, у тому числі торгівлю, інвестиції, фінансові ринки та загальну економічну стабільність.

Співвідношення між автономією та взаємозалежністю є важливим аспектом міжнародної економічної безпеки.

Автономія – це поняття означає самостійність чи незалежність від інших суб'єктів. У відношенні до економічної безпеки це означає здатність країни функціонувати самостійно в економічних справах, без суттєвого впливу або контролю з боку інших країн чи міжнародних організацій.

Взаємозалежність – це стан, коли країни або економічні системи взаємно залежать одна від одної через торгівлю, фінансові стосунки, обмін технологіями, інвестиції та інші взаємні зв'язки. У сучасному світі багато країн стали взаємозалежними, що робить їх економіки вразливими до змін у глобальній економічній системі.

Управління цим співвідношенням між автономією та взаємозалежністю є ключовим для досягнення міжнародної економічної безпеки. Занадто велика автономія може призвести до ізоляції від переваг міжнародної співпраці, в той час як занадто велика взаємозалежність може зробити країну вразливою до

зовнішніх шоків, таких як кризи в інших країнах або глобальні економічні турбулентності.

Ефективне управління цим співвідношенням вимагає балансу між прагненням до самостійності в управлінні власним економічним розвитком та розумінням потреби відкритості для міжнародної співпраці, яка може приносити користь у формі обміну ресурсами, знаннями та інноваціями.

Жорстка зовнішня політика може стати джерелом загроз для міжнародної економічної безпеки. Коли країни застосовують жорстку зовнішню політику, це може призвести до напруженості у міжнародних відносинах і породити різноманітні економічні загрози, такі як:

1. Торгові війни. Введення тарифів, обмежень на імпорт, санкцій та інших торговельних бар'єрів може спричинити зростання торговельних конфліктів між країнами. Це може призвести до зменшення обсягів міжнародної торгівлі, збільшення витрат для підприємств, а також загрози розвитку економік.

2. Санкції. Накладення економічних санкцій однією країною на іншу може призвести до обмежень у торгівлі, інвестиціях та фінансових операціях. Це може вплинути на економічний розвиток країн та призвести до зростання ризиків для міжнародної економічної стабільності.

3. Геополітичні конфлікти. Різні геополітичні суперечки і конфлікти, такі як призначення територій, контроль над ресурсами, демаркація кордонів і т.д., можуть впливати на економічну стабільність регіонів, обмежувати торгівлю та інвестиції.

Вищенаведені загрози можуть мати серйозний вплив на економічну безпеку країн і світу в цілому. Забезпечення міжнародної економічної безпеки вимагає розуміння та керування такими геополітичними конфліктами, а також пошуку компромісних рішень для забезпечення стабільності на міжнародному рівні.

Коливання балансу взаємозалежності між країнами може мати серйозні довгострокові наслідки, особливо для економічної безпеки окремих країн та міжнародної системи в цілому. Деякі можливі наслідки включають:

1. Економічна залежність – коли одна країна сильно залежить від іншої у сфері економіки (наприклад, у сфері торгівлі, постачання ресурсів), коливання в цій взаємозалежності можуть призвести до проблем у її власному економічному розвитку.

2. Порушення ланцюжків постачання. Якщо одна країна є ключовим постачальником певних товарів або послуг, коливання взаємозалежності можуть порушити ланцюжки постачання, що призведе до тимчасового або тривалого зниження виробництва та економічного росту.

3. Економічні кризи та нестабільність. Збільшення або зменшення рівня взаємозалежності може спричинити фінансову нестабільність або кризи у різних країнах, що може перебільшити ефект імпортової і експортної активності.

4. Погіршення міжнародних відносин. Коливання у взаємозалежності може викликати напруженість у міжнародних відносинах, що призведе до політичних конфліктів та торговельних війн між країнами.

5. Загрози для світової економічної системи. Якщо коливання взаємозалежності занадто сильні, це може створити загрози для стабільності та розвитку світової економічної системи в цілому.

Збалансовані та стабільні взаємовідносини між країнами є важливим фактором для забезпечення економічної безпеки національних економік та міжнародної системи в цілому.

Так, взаємозалежність є ключовим показником та результатом процесу поглиблення інтернаціоналізації світових економічних зв'язків. Цей процес означає зростання взаємозалежності та взаємовідносин між різними країнами у багатьох сферах, зокрема:

1. Торгівля. Зростання міжнародної торгівлі сприяє взаємозалежності економік через обмін товарів і послуг. Країни стають більш залежними від

імпорту та експорту, що впливає на їх економічні можливості та споживчі можливості.

2. Інвестиції. Залучення іноземних інвестицій і здійснення інвестицій за межами власної країни зміцнюють взаємозалежність країн у фінансовій сфері та виробництві.

3. Технологічний обмін. Поділ новітніх технологій та інновацій відбувається між країнами, що сприяє створенню більш взаємозалежної мережі світового розвитку.

4. Фінансові зв'язки: Світові фінансові ринки, банківські операції та інші фінансові послуги є дуже інтегрованими та взаємозалежними.

Взаємозалежність відображає взаємодію країн у всіх аспектах економічного, соціального та політичного розвитку. Це створює нові можливості, але також вносить ризики та вимагає ефективного управління для забезпечення стабільності та економічної безпеки всіх учасників міжнародних економічних відносин.

Поглиблення взаємозалежності між країнами відображається у структурі їх товарообігу, платіжному балансі та валютному курсі. Ці елементи впливають на економічну безпеку країни і мають взаємозв'язок між собою.

Структура товарообігу. Зміни в структурі та обсягах товарних потоків виникають внаслідок конкуренції та цінової політики. Втручання уряду через тарифи та квоти може обмежити ефективність торгівлі та призвести до зниження ефективності виробництва.

2. Платіжний баланс. Рівень відкритості економіки та її платіжний баланс визначають співвідношення між експортом та імпортом товарів та послуг. Надмірний дефіцит чи експорт може призвести до проблем у балансі платіжної діяльності країни.

3. Валютний курс. Ціни на валюту країни визначаються її платіжним балансом та іншими факторами. Значення валютного курсу впливає на конкурентоспроможність та експортно-імпортні можливості країни на міжнародному ринку.

4. Протекціоністська політика, хоча може бути використана для захисту внутрішніх ринків, часто призводить до негативних наслідків. Обмеження доступу до зовнішніх товарів може обмежити конкуренцію, знизити якість продукції та призвести до зростання цін для споживачів. Крім того, такі заходи можуть викликати відповідні заходи від інших країн, що призводить до торговельних війн і загроз для економічної стабільності країн.

Так, ступінь інтеграції країни в світову економіку є важливою детермінантою для її економічної безпеки. Ця інтеграція може мати як позитивний, так і негативний вплив. Переваги інтеграції включають:

1. Збільшення обсягу торгівлі. Збільшення зовнішньої торгівлі дозволяє країні розширити ринки збуту для своїх товарів та послуг, що може призвести до зростання ВВП та створення нових можливостей для розвитку.

2. Доступ до ресурсів. Інтеграція надає країні можливість отримувати доступ до різних ресурсів, технологій та капіталу, що може сприяти ефективному функціонуванню її економіки.

3. Співпраця та співробітництво. Взаємодія з іншими країнами може сприяти обміну досвідом та знаннями, спільним інноваціям та розвитку нових технологій.

Інтеграція країн у світову економіку може мати свої ризики, зокрема:

1. Залежність від зовнішніх чинників. Чим більше країна інтегрована в світову економіку, тим більше вона піддається впливу зовнішніх факторів, таких як економічні кризи або коливання на світових ринках.

2. Нерівновага. Велика залежність від зовнішніх ринків може спричинити нерівновагу у власній економіці, зокрема у випадку надмірної залежності від імпорту.

Тому важливо збалансувати переваги та ризики інтеграції, створюючи стратегії, що сприятимуть максимізації переваг інтеграції, при цьому зменшуючи її негативні впливи на економічну безпеку країни.

Детермінанти впливу на міжнародну економічну безпеку можна розділити на об'єктивні та суб'єктивні.

Об'єктивні детермінанти – це фактори, які не залежать від впливу держави або суб'єктів безпеки. Вони можуть виникати безпосередньо і непередбачувано, такі як природні катастрофи, погодні умови, геополітичні події, технологічні аварії або інші форс-мажорні обставини. Об'єктивні детермінанти мають важливе значення, оскільки їх треба враховувати при розробці стратегій управління економічною безпекою. Їх вплив може бути помітним і вимагати прискорених або невідкладних заходів для захисту економічних інтересів.

Суб'єктивні детермінанти – це фактори, що виникають в результаті навмисних або ненавмисних дій людей чи організацій. Серед них можуть бути економічні або фінансові злочини, корупція, конкурентний тиск, шпигунство, кібератаки, недостатня кібербезпека, торгівля впливом тощо. Ці дії можуть призвести до вразливості систем безпеки та впливати на економічні процеси і ризики.

Розрізняючи об'єктивні та суб'єктивні детермінанти, держави можуть ліпше розуміти, які виклики стоять перед ними, і приймати стратегічні рішення для підвищення рівня економічної безпеки в умовах обмежень або змін.

Всесвітній економічний форум (World Economic Forum) спільно з партнерами, зокрема Marsh & McLennan і Zurich Insurance Group, регулярно публікує звіти про глобальні ризики. Ці звіти називаються «Global Risks Report» і вони аналізують найбільш значущі та актуальні ризики, що впливають на світову економіку, геополітичний ландшафт, соціальні та технологічні тенденції.

У звітах «Global Risks Report» розглядаються такі аспекти, як економічні труднощі, кліматичні зміни, кібербезпека, геополітичні конфлікти, пандемії та інші глобальні проблеми, які можуть мати великий вплив на економіку та життя людей у всьому світі.

Ці звіти надають корисну інформацію для урядів, бізнесу та громадськості для розуміння глобальних ризиків та розроблення стратегій

мінімізації негативних наслідків цих ризиків. Їх результати використовуються для прийняття рішень та розробки політики в різних сферах глобального управління та бізнесу. Основні, на нашу думку, детермінанти міжнародної економічної безпеки країн представлено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Детермінанти міжнародної економічної безпеки країн в умовах сучасного розвитку світового господарства

Детермінанти	Форми прояву
Економічні	Фіскальні кризи Безробіття або неповна зайнятість «Мильні бульбашки» у великій економіці Дефляція Некерована інфляція Стрімке зростання цін на енергетичні ресурси Незаконна торгівля
	Надвисокий рівень тіньового сектору Дефіцит державного бюджету і державного боргу Енергетична залежність країни Конкурентоспроможність національної економіки на внутрішньому і зовнішньому ринках
Екологічні	Екстремальні погодні події Невдача щодо пом'якшення кліматичних змін та адаптації Втрата біорізноманіття та крах екосистеми Стихійні лиха Техногенні катастрофи
	Вичерпання природних ресурсів Погіршення стану довкілля
Геополітичні	Неефективність регіонального чи глобального управління Неспроможність національного управління Державні крахи або кризи
	Міждержавні конфлікти Терористичні атаки Зброя масового знищення
Соціальні	Масштабна вимушена міграція Поглиблення соціальної нестабільності Продовольчі кризи Поширення інфекційних захворювань Надмірна урбанізація
	Якість життя Ступінь диференціації доходів Відсутність мінімальних соціальних гарантій у незахищених верств населення (пенсіонери, діти); Зростання частки населення з доходами, нижчими за прожитковий мінімум у регіоні;
Технологічні	Побічні наслідки технологічного прогресу Критичний зрив інформаційної інфраструктури Кібератаки Шахрайство або крадіжка даних

Джерело: систематизовано автором за даними [72 – 73]

Не менш вагомими економічними детермінантами, які мають вагомий вплив на міжнародну економічну безпеку є [72]:

1. Проблеми світової торгівлі та фінансових умов. Загострення проблем у світовій торгівлі, включаючи тарифні війни, обмеження експорту та імпорту, можуть призвести до обмеження доступу до ринків, збільшення цін на товари та послуги, і зробити глобальну торгівлю менш привабливою для бізнесу, що негативно впливає на економічний зріст.

2. Торговельні конфлікти. Погіршення торговельних відносин може призвести до зниження сприятливих умов для бізнесу та інвестицій, збільшення нестабільності та ризиків для компаній, а також зменшення споживчих можливостей через зростання цін на товари.

3. Імпортні мита та протекціонізм: Введення масштабних імпортних мит може призвести до обмеження доступу до товарів, зокрема зовнішніх, що може вплинути на глобальні ланцюги постачання та призвести до втрат для компаній, які залежать від міжнародної торгівлі.

Управління вищенаведеними детермінантами важливе для забезпечення міжнародної економічної безпеки. Зниження торговельних напруг, сприяння відкритим та розумним торговельним політикам, та сприяння співпраці між країнами може допомогти зменшити негативний вплив цих чинників на глобальну економіку.

Геополітичні детермінанти грають ключову роль у визначенні міжнародної економічної безпеки. Серед них найважливішими є [73]:

1. Неспроможність національного управління, що включає недотримання верховенства закону, корупцію та політичні турбулентності. Ці фактори створюють нестабільність в державі, заважаючи розвитку економіки та порушуючи сприятливі умови для інвестицій.

2. Неспроможність регіонального або глобального управління. Недоліки у функціонуванні регіональних або глобальних інститутів управління можуть спричинити нездатність вирішувати важливі проблеми, такі як економічні, геополітичні або екологічні питання, що мають міжнародне значення.

3. Міждержавні конфлікти можуть мати величезний економічний вплив через торговельні або валютні війни, що призводять до скорочення торгівлі та інвестицій, що в свою чергу може загострити економічні проблеми.

4. Терористичні акти. Завдається масштабних людських і матеріальних збитків, а також створює загрозу стабільності, що може вплинути на бізнес та інвестиції.

5. Крах державного управління, що може призвести до громадянських конфліктів, насильства, нестабільності та вплинути на регіональну або глобальну економічну безпеку.

6. Зброя масового знищення. Розгортання таких технологій та матеріалів може викликати міжнародні кризи та загрозу глобальній безпеці.

Існує кілька важливих детермінантів, які впливають на сучасний стан міжнародної економічної безпеки, зокрема [74]:

1. Глобальна рецесія через пандемію COVID-19. Пандемія COVID-19 викликала глобальну економічну кризу через зупинку бізнесу, скорочення виробництва та торгівлі. Це призвело до ризику зростання безробіття та спаду світового економічного зростання.

2. Уповільнення розвитку економіки США. США є великою економікою, і будь-яке уповільнення їхнього росту може мати глобальні наслідки, такі як зменшення інвестицій і експорту, що впливає на інші економіки світу.

3. Різке коливання цін на нафту через загострення ситуації на Близькому Сході. Висока волатильність цін на нафту може призвести до економічної нестабільності, особливо для країн, які сильно залежать від цього сировинного ресурсу.

4. Торговельна війна між США та Китаєм. Ескалація конфлікту між двома найбільшими економіками світу може вплинути на світову торгівлю та міжнародні фінанси, що призведе до спаду економічного зростання.

5. Військові конфлікти, зокрема й широкомасштабне вторгнення РФ на територію України, які можуть мати геополітичні наслідки, включаючи економічні втрати, нестабільність на ринках.

6. Кібератаки. Збільшення кібератак може призвести до великих економічних та соціальних збитків через порушення функціонування ключових інтернет-систем та інфраструктури.

Вищенаведені чинники представляють серйозні загрози для економічної стабільності країн та світової економіки в цілому.

Отже, сучасна міжнародна економічна безпека країн є результатом взаємодії багатьох різноманітних чинників або детермінантів. Ці детермінанти можуть сприяти стійкому становищу міжнародної безпеки, або ж, навпаки, призводити до її дестабілізації. Вони класифікуються залежно від функціональних ознак та місця їх виникнення. Ці детермінанти виникають внаслідок внутрішніх та зовнішніх чинників, і вони безпосередньо впливають на економічну безпеку країни, як в її внутрішній, так і в зовнішній аспектах. Найважливішими серед детермінантів можна зазначити [75]:

1. Економічні детермінанти – економічні чинники, такі як стан фінансових ринків, зростання ВВП, рівень безробіття, інвестиції, торгівля та інші, які можуть впливати на економічну стабільність.

2. Соціальні детермінанти – це фактори, що відображають стан соціальних умов, включаючи рівень життя, освіту, здоров'я населення, соціальні конфлікти і т.д.

3. Екологічні детермінанти – фактори, які стосуються стану довкілля, забруднення, кліматичні зміни, природні катастрофи, які можуть мати вплив на економіку через зниження виробництва та інші проблеми.

4. Геополітичні детермінанти: геополітичні конфлікти, політична нестабільність, торговельні конфлікти, військові дії, що можуть мати серйозний вплив на економічну безпеку.

5. Технологічні детермінанти – розвиток технологій, цифрові трансформації, кіберзагрози і нові методи виробництва впливають на економіку та безпеку країни.

Вищенаведені детермінанти є важливими для розуміння сучасного стану економічної безпеки країн та їх взаємодії у глобальному світі.

Висновки до розділу 2

У процесі дослідження виявлено, що економічна, соціальна та екологічна компоненти безпеки є взаємозалежними та взаємопов'язаними. Кожна з цих компонент виступає важливою складовою для забезпечення сталого економічного розвитку країн і визначення їхньої міжнародної економічної безпеки.

Екологічна компонента – відображає ступінь захищеності природного середовища, яке є важливою основою економічної системи. Збереження природних ресурсів та екологічна стійкість є ключовими для забезпечення сталого розвитку, оскільки економіка тісно пов'язана із навколишнім середовищем.

Економічна компонента – це стабільність і стійкість економічної системи, яка визначається її здатністю до динамічного розвитку, конкурентоздатністю, а також здатністю розширеного відтворення і задоволення потреб суспільства. Стабільна та стійка економіка є важливою для забезпечення безпеки країни в умовах економічних та фінансових турбулентностей.

Соціальна компонента – стосується умов розвитку економічної системи, що забезпечують високий рівень захищеності соціальних інтересів кожної людини. Гарантування соціальних стандартів та запобігання соціальним ризикам є ключовими для економічної безпеки та стабільності держави.

Доведено, що у контексті міжнародної економічної безпеки концепція сталого розвитку є основою для формування нової парадигми, яка визначає підхід до забезпечення безпеки не лише на сьогоднішній день, але й з урахуванням потреб майбутніх поколінь та екологічних аспектів.

Концепція «суворої стійкості» вказує на необхідність розвитку економічних систем, які були б максимально стійкими до впливу зовнішніх чинників, таких як економічні кризи, зміни клімату чи геополітичні конфлікти.

«Слабка стійкість» означає системи, які не можуть ефективно відновлюватись після стресів чи змін в екологічному середовищі, вони більш вразливі до негативних впливів.

«Критична стійкість» відображає момент, коли система вже не може компенсувати свої втрати і стає непридатною для життєдіяльності.

В новій парадигмі міжнародної економічної безпеки, враховуючи концепцію сталого розвитку, звертають увагу на важливість створення стійких, екологічно збалансованих економічних систем, які здатні забезпечувати потреби сучасних поколінь, не втрачаючи зв'язку з екологічними і соціальними аспектами.

Обґрунтовано, що для досягнення міжнародної економічної безпеки потрібно враховувати вищенаведені аспекти, уникати нестійких моделей розвитку та сприяти створенню економічних систем, що працюють на користь суспільства, зберігаючи при цьому баланс з природним середовищем.

Доведено, що ці компоненти спільно впливають на економічну безпеку країни, утворюючи основу для її сталого розвитку та визначаючи її готовність протистояти різноманітним викликам та загрозам. Врахування цих аспектів є важливим при формуванні стратегій розвитку та забезпеченні міжнародної економічної безпеки в умовах новітніх викликів та загроз.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

3.1. Сучасний стан міжнародної економічної безпеки

Сучасна архітектура міжнародної економічної безпеки еволюціонувала через вплив різноманітних факторів, які поступово змінювали якісні та кількісні параметри світової системи безпеки, зокрема [75]:

1. Глобалізація та економічні зміни. Зростання міжнародних економічних зв'язків та глибше втілення глобалізаційних процесів у світовій економіці стали суттєвими факторами. Це вплинуло на взаємодію країн, торгівлю, інвестиції та розподіл праці, що має прямий вплив на міжнародну безпеку.

2. Перегляд геополітичного ландшафту. Зміни в розстановці сил між світовими лідерами, трансформація економічної потужності та формування нових центрів впливу (наприклад, розвиток країн BRICS) також впливають на міжнародну безпеку та динаміку міжнародних відносин.

3. Фінансові кризи та інформаційні технології. Глобальні фінансові кризи стають серйозними викликами для економічної стабільності. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, хоча й сприяє розвитку суспільства, одночасно відкриває широкі можливості для кіберзагроз та кібератак, що можуть вплинути на міжнародну безпеку.

4. Багатовимірність міжнародних відносин. Сучасні виклики та загрози для безпеки стають все більш багатовимірними і складними. Вони можуть бути економічними, політичними, екологічними, кібернетичними тощо, що вимагає комплексного підходу до забезпечення безпеки.

Вищезазначені фактори суттєво вплинули на спосіб, яким країни сприймають та реагують на загрози, а також на механізми міжнародного

співробітництва та формування стратегій безпеки. Міжнародні структури, спільні угоди та стратегії безпеки постійно переглядаються та адаптуються для відповіді на нові виклики та загрози.

Зміни у розстановці сил на світовій економічній арені є важливим аспектом розвитку світової економіки. Однією з помітних тенденцій є збільшення ваги та впливу економік країн з ринками, що формуються у світовій економіці [75]:

1. Країни із ринками, що формуються стають вагомими учасниками світового господарства. Кілька країн, зокрема Китай, Індія та Бразилія займають все більшу частку у світовому виробництві та міжнародній торгівлі. Ці країни стають ключовими гравцями у світовій економіці через свій швидкий економічний розвиток.

2. Зміни у геополітичних стратегіях. Нові реалії в економіці впливають на геополітичні стратегії країн та міжнародних організацій. Країни із ринками, що формуються намагаються зміцнити свої позиції в міжнародних відносинах та світових економічних структурах.

3. Підвищення впливу та конкурентоспроможності. Країни із ринками, що формуються здатні конкурувати з більш розвиненими державами у виробництві, технологічному розвитку та торгівлі, що призводить до збільшення їх впливу на світову економіку та розміщення виробництва.

4. Становлення нових ринків та торговельних шляхів: Країни із ринками, що формуються стають важливими ринками для експорту товарів та послуг і для забезпечення власного споживання, відкриваючи нові можливості для міжнародної торгівлі та співпраці.

Отже, ці зміни в розстановці сил мають суттєвий вплив на світову економіку, сприяючи розвитку нових економічних центрів та перетворенню глобальних відносин.

Світовий реальний валовий внутрішній продукт є сукупною вартістю всіх товарів і послуг, що виробляються в усіх країнах світу за певний період часу. Річні темпи зростання світового реального валового внутрішнього

продукту вказують на зміни у виробництві та економічному зростанні країн (рис. 3.1).

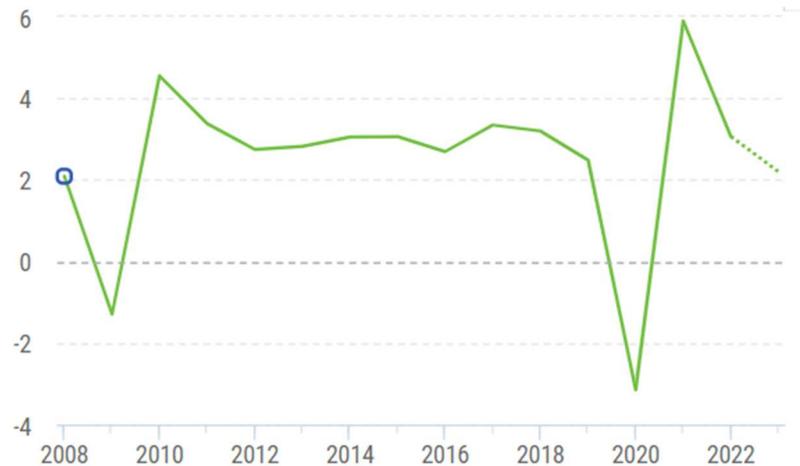

Рис. 3.1. Світовий реальний валовий внутрішній продукт, річні темпи зростання, 2008 – 2022 рр.

Джерело: UNCTAD

Китай в останні десятиліття демонструє значний економічний ріст та стабільно збільшує свою питому вагу в світовому виробництві. Він став ключовою фігурою у світовій економіці і діє як один із головних гравців у глобальній торгівлі та виробництві.

За останні десятиліття економіка Китаю зростає швидкими темпами, перевершуючи інші розвинені країни за показниками ВВП та обсягами виробництва. Ця тенденція відображається в питомій вазі Китаю у світовому виробництві, яка продовжує зростати з плином часу.

Інші країни, такі як Сполучені Штати, країни Європейського Союзу та Японія, також продовжують мати значний вплив на світове виробництво та економіку, але динаміка змін може вказувати на те, що Китай стає однією з найважливіших сил у світовій економіці.

Сучасні геополітичні зміни відбуваються на фоні глобалізації та поступової трансформації світового порядку від біполярного до багатополярного. Ці зміни супроводжуються зростанням конкуренції між

державами за ресурси, вплив і ринки збуту, що може призвести до напружених ситуацій та суперництва.

З одного боку, конкуренція між державами за ресурси та ринки збуту загострюється через посилення економічної конкуренції та боротьби за геополітичну впливовість. З іншого боку, зростає економічна та політична взаємозалежність між державами, що вказує на те, як суперництво і співробітництво можуть існувати паралельно.

Співпраця між країнами залишається ключовим елементом у сучасному світі, оскільки вона може призвести до взаємовигідних відносин та сприяти розвитку та підтримці міжнародного порядку. Однак суперництво може також породжувати напруженість у відносинах між країнами та регіонами, особливо коли воно зосереджене на стратегічно важливих сферах.

Так, зміни у геополітичній арені та економічних відносинах між державами можуть призвести до формування таких структур взаємин, де країни стають або домінантами, або залежними від геополітично впливових центрів.

Цей тип відносин, відомий як модель «центр – периферія», означає, що існує деякий «центр» (чи декілька центрів), які контролюють або домінують над «периферією» – країнами, що залежать від цього центру і постачають ресурси чи послуги для нього.

Конфлікт ціннісних систем може також призвести до протистоянь між різними геополітичними центрами або полюсами сили, які мають відмінні погляди, стратегії та цінності.

Це дійсно може стати джерелом глобальних конфліктів, оскільки суперництво за вплив та контроль над ресурсами може призвести до напруженості у відносинах між країнами та формування блоків залежності та протистоянь.

Так, глобальна гео економічна архітектура, що ґрунтується на розташуванні «центрів» світової економіки, може бути вразливою до трансформацій. Під впливом різноманітних факторів, таких як політичні

зміни, економічні кризи, технологічний прогрес та соціальні та екологічні фактори, ці «центри» можуть зазнавати змін у своїй структурі та взаємодії.

Глобальні зміни можуть призвести до зсуву в економічній активності, конкурентоспроможності та впливу між країнами. Розвиток нових геополітичних, економічних або технологічних центрів може стати причиною змін у світовому економічному ландшафті, створюючи нові «центри» або перерозподіляючи економічну активність між наявними гравцями.

Така нестабільність може вплинути на баланс влади, зміну стратегій та взаємодій між країнами, і створити нові умови для конкурентного середовища в глобальній економіці.

Стан міжнародної економічної безпеки в значній мірі обумовлюється безпековим середовищем національних економік. Це означає, що здатність країн до захисту своїх економічних інтересів, управління фінансовими ризиками, взаємодія на міжнародних ринках та співпраця з іншими країнами великою мірою визначає загальний стан міжнародної економічної безпеки.

Економічна безпека національних економік може бути під впливом різних чинників, таких як внутрішня стабільність, ефективність управління фінансами, рівень розвитку інфраструктури, конкурентоспроможність, наявність та рівень інвестицій, здатність до адаптації до змін у світовій економіці, а також геополітичні та міжнародні відносини.

Отже, стабільність і безпека національних економік мають важливе значення для формування і підтримки міжнародної економічної безпеки.

Глобальні тренди, які впливають на міжнародну економічну безпеку можна поділити на два типи [75]:

1. Однополюсні тренди – виступають як чисті загрози для економічної безпеки країн. Ці тренди можуть включати глобальні фінансові кризи, економічні рецесії, торгові конфлікти між країнами, природні катастрофи та інші події, які негативно впливають на стан економічної безпеки.

2. Двополюсні тренди – створюють виклики безпеці, але характер їхнього впливу не обов'язково є негативним. Це може бути виклик зміни

економічних стратегій, виникнення нових галузей торгівлі або розвитку нових ринків. Деякі двополюсні тренди можуть мати позитивний або нейтральний вплив на економічну безпеку країн і можуть навіть стати стимулом для розвитку та інновацій (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Процеси, що впливають на міжнародне безпекове середовище

Сфера прояву	Напрямок впливу	
	Однополюсні	Двополюсні
<i>Економічні</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ескалація торговельних воєн; ▪ Зростання нерівномірності у розподілі доходів, поглиблення розриву між багатими і бідними країнами; ▪ Погіршення світової фінансової кон'юнктури внаслідок глобальної фінансової кризи; ▪ Зростання рівня глобальної заборгованості; ▪ Посилення конфлікту інтересів між ТНК та державами; ▪ Розвиток тіньової економіки; ▪ Зростання масштабів нелегальної міграції капіталу та проблеми відмивання «брудних» грошей; ▪ Економічна рецесія, що прогнозується на найближчі роки 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Формування нових центрів глобального та регіонального впливу; ▪ Регіоналізація світового економічного простору; ▪ Конкурентна боротьба за ринки збуту; ▪ Конкурентна боротьба за фінансові ресурси; ▪ Підвищення рівня фінансіалізації світової економіки; ▪ Зростання глобального впливу ТНК
<i>Соціально-демографічні</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Неконтрольована та вимушена міжнародна міграція; ▪ Проблема перенаселення планети 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Конкурентна боротьба за людські, у тому числі інтелектуальні, ресурси
<i>Природно-екологічні</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Глобалізація екологічних загроз; ▪ Зміни клімату; ▪ Стихійні лиха; ▪ Виснаження сировинних ресурсів; ▪ Сировинні (зокрема, нафтові) кризи; ▪ Дефіцит води та продовольства; ▪ Зростання антропогенного впливу на навколишнє середовище 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Конкурентна боротьба за природні ресурси; ▪ Активізація міжнародного співробітництва у вирішенні екологічних проблем
<i>Інформаційно-технологічні</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Використання інформаційного простору як інструменту впливу на економічних та політичних опонентів, інформаційні війни; ▪ Активізація кіберзлочинності; ▪ Зростання розриву у рівнях розвитку технологій у країнах світу 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Інтеграція інформаційних технологій у всі сфери суспільно-економічного життя
<i>Політико-ідеологічні та воєнні</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Конкуренція політико-ідеологічних доктрин; ▪ Локальні та регіональні військові конфлікти; ▪ Ризик застосування зброї масового ураження; ▪ Міжнародний тероризм та організована злочинність 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Завершення періоду «холодної» війни; ▪ Перехід від біполярного до багатополярного світового порядку
<i>Культурно-цивілізаційні, релігійні</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ризики зіткнення цивілізаційних ціннісних систем; ▪ Зростання ксенофобних настроїв; ▪ Конфлікти на релігійному ґрунті 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Глобалізація культурного простору; ▪ Активізація міжкультурного діалогу

Джерело: систематизовано автором за даними [74 – 75]

Нові виклики економічній безпеці країн світу постійно розширюються та включають багатофакторні загрози, які впливають на міжнародну економічну безпеку. Деякі з найбільш важливих глобальних ризиків, що можуть становити загрозу національній та міжнародній економічній безпеці, включають [76]:

1. Економічні фактори. Світові фінансові кризи, зміни у міжнародній торгівлі, спад виробництва та зниження економічного зростання, великі борги країн та нестабільність валютних ринків.

2. Ідеологічно-політичні фактори. Геополітичні конфлікти, торговельні війни, нестабільність політичного устрою в окремих країнах, санкції, політичні та економічні обмеження між країнами.

3. Соціально-демографічні фактори. Демографічні зміни, включаючи старіння населення, нерівномірний розвиток різних регіонів, нерівність у доступі до освіти та охорони здоров'я, масштабну міграцію.

4. Екологічні фактори. Зміни клімату, природні катастрофи, забруднення довкілля, обмеження природних ресурсів, що можуть вплинути на економіку та стабільність країн.

5. Інформаційно-технологічні фактори. Кіберзагрози, крадіжка даних, технологічні ризики, залежність від інформаційних систем та мереж, які можуть бути піддаються атакам.

Вищенаведені ризики, спільно з іншими факторами, створюють комплексне економічне середовище, що впливає на економічну безпеку як національної, так і міжнародної економіки.

Сучасний світ залишається полем боротьби різних ідеологій та стратегій у глобальному масштабі. Країни пропонують власні політично-ідеологічні концепції та економічні стратегії, щоб захистити свої інтереси та зайняти більш вигідне місце у світовій економіці [77]:

1. Ліберальний підхід. Деякі країни сприймають ідеї вільного ринку, приватної власності та відкритості економіки. Цей підхід підтримується країнами, які розвиваються, а також країнами з розвиненими економіками.

2. Авторитарний/державний контроль, при якому країни виступають за більший державний контроль, стратегії промислового розвитку та національний захист ринку. Це може бути пов'язане з розширенням впливу держави в економіці, інвестуванням у стратегічні сектори та підтримкою вітчизняних компаній.

3. Співпраця та глобальний альянс. Країни також можуть обирати стратегію співпраці та створення глобальних альянсів для досягнення спільних цілей. Це може включати участь у міжнародних торгових угодах, вільних торгівельних зонах та міжнародних організаціях.

4. Екологічні та соціальні стратегії. Країни також можуть ставити перед собою цілі стосовно екології, сталого розвитку та соціального благополуччя. Ці стратегії можуть відрізнятися за підходами та пріоритетами в кожній конкретній країні.

5. Боротьба ідеологій і стратегій у глобальному просторі створює складний інтернаціональний ландшафт, в якому країни стежать за своїми інтересами та намагаються зайняти більш вигідну позицію у світовій економіці.

Торговельні війни, зокрема між США та Китаєм, представляють собою серйозні виклики для світової економіки, зокрема [77]:

1. Тарифні інструменти. США і Китай ввели взаємні тарифи на товари і послуги один від одного, з метою захисту власних ринків та підтримки внутрішньої промисловості. Ці заходи призвели до підвищення цін на багато товарів, що стало великим викликом для бізнесу та споживачів.

2. Геополітичні наслідки. Торговельна війна також має геополітичні наслідки, оскільки вона відображає боротьбу за геополітичний вплив. Обидві країни борються за свої позиції як лідери у світі, і конфлікт у торгівлі стає інструментом цієї боротьби.

3. Валютна політика, зокрема девальвація китайської валюти, також є частиною цього конфлікту. Маніпулювання валютним курсом може

використовуватися для зменшення вартості експорту або збільшення вартості імпорту, впливаючи на конкурентоспроможність товарів.

4. Дефіцит торговельного балансу США з Китаєм є проблемою, яка продовжує зростати, несучи з собою різні економічні наслідки для обох країн.

Вищенаведені торговельні суперечності породжують невизначеність і ризику для глобальної економіки, ведучи до нестабільності у світових ринках та загрози подальшого зростання тарифів, що може зашкодити економічному зростанню та спричинити великі втрати для бізнесу.

Загострення боротьби за ресурси, зокрема природні та енергетичні, стає серйозним фактором напруги між країнами, оскільки зростає конкуренція за обмежені ресурси, зокрема [78]:

1. Конкуренція за енергетичні ресурси. З розвитком технологій та індустріалізацією, енергетичні ресурси стають однією з найбільш важливих складових для функціонування економіки. Оскільки деякі країни мають значні обсяги енергетичних ресурсів, інші, навпаки, залежать від імпорту цих ресурсів, що створює конкуренцію за їх доступність.

2. Геополітичні наслідки. Контроль над природними ресурсами, такими як нафта, природний газ, рідкісні метали тощо, може стати предметом геополітичних стримувань та конфліктів між країнами.

3. Економічні інтереси. Країни з високим рівнем розвитку можуть бути зацікавлені у забезпеченні своїх потреб в ресурсах, що приводить до стратегій економічного впливу та контролю над важливими сировинними ринками.

4. Міжнародна безпека. Конфлікти, що виникають через конкуренцію за ресурси, можуть призвести до нестабільності та загострення геополітичних відносин, що загрожує міжнародній безпеці.

Наведені фактори підкреслюють важливість розвитку стратегій для забезпечення енергетичної безпеки та сприяння співпраці між країнами для зменшення можливості конфліктів.

Глобальна фінансова криза значно вплинула на світову економіку та призвела до ряду наслідків, включаючи погіршення світової фінансової

кон'юнктури. Підвищення рівня фінансіалізації світової економіки також є важливим аспектом цього процесу, зокрема [78]:

1. Збільшення фінансіалізації економіки. Фінансіалізація вказує на тенденцію до зростання впливу фінансових ринків і інструментів на економічні процеси. Фінанси стали більш самостійними та значніше впливають на реальну економіку, що може відбуватися через збільшення фінансових операцій, торгівлю фінансовими активами та зменшення їх зв'язку з реальними господарськими операціями.

2. Зростання обсягів операцій на фінансових ринках. Величезний обсяг операцій на світових фінансових ринках свідчить про значний вплив фінансів на глобальну економіку. Це також означає високу рівні мобільності фінансових активів і може сприяти зростанню фінансових коливань.

3. Ризик фінансової нестабільності. Загострення фінансіалізації може збільшити ризик фінансової нестабільності, оскільки великі обсяги фінансових операцій можуть стати джерелом збоїв у фінансовій системі.

4. Потреба в регулюванні. З огляду на зростання фінансіалізації, регулювання фінансових ринків стає надзвичайно важливим для забезпечення функціонування фінансової системи в межах стабільності та запобігання системним ризикам.

Загалом, збільшення рівня фінансіалізації є складною проблемою, що вимагає уваги з боку міжнародних регуляторів для збереження стабільності світової економіки.

Варто зазначити, що зростання нерівномірності розподілу фінансових ресурсів є складною проблемою, яка впливає на глобальну економічну стабільність та розвиток країн і регіонів у світі, зокрема [76]:

1. Конкурентна боротьба за фінансові ресурси. Зростання глобальної конкуренції може призвести до збільшення боротьби за фінансові ресурси між країнами, особливо між розвинутими економіками та тими, що розвиваються. Це може стати перешкодою для менш розвинених країн у забезпеченні собі необхідних фінансових ресурсів для стабільного економічного розвитку.

2. Мінливість міжнародних потоків капіталу. Зміни у міжнародних потоках капіталу можуть впливати на розподіл фінансових ресурсів між країнами. Великі обсяги капіталу можуть стрімко переходити від одних ринків до інших, створюючи нестабільність та ризики для економічних систем.

3. Роль міжнародних фінансових установ. Діяльність міжнародних фінансових установ може також впливати на розподіл фінансових ресурсів між країнами. Умови позичання, обсяги кредитів та умови сплати можуть створювати асиметрію та нерівності у фінансуванні.

Загалом, ці фактори свідчать про те, що нерівномірність розподілу фінансових ресурсів може мати важливі наслідки для стабільності та розвитку світової економіки, і потребує уваги та регулювання на рівні міжнародних фінансових структур і організацій.

Зростання рівня глобальної заборгованості є важливим фактором, який впливає на економічну безпеку світу, зокрема [77]:

1. Зовнішньоекономічна вразливість. Збільшення зовнішнього боргу країн може зробити їх економіку більш вразливою перед змінами на міжнародних фінансових ринках. Країни з великим боргом можуть стати більш чутливими до коливань процентних ставок або змін курсу валют.

2. Зростання ризику дефолту. Якщо країни не можуть вчасно сплатити свій борг, це може призвести до ризику дефолту або неплатоспроможності. Це створює загрозу для їхньої фінансової стабільності та може спричинити кризу.

3. Вплив на міжнародну стабільність. Високий рівень глобальної заборгованості може мати вплив на міжнародну фінансову стабільність, оскільки проблеми з погашенням боргів однієї країни можуть мати доміно ефект і вплинути на інші економіки.

4. Обмеження фінансової свободи. Високий борг може обмежити можливості країн у здійсненні фінансових дій, вкладенні в розвиток економіки та соціальні програми.

Заборгованість є складним проблемним питанням, особливо коли вона досягає великих рівнів на міжнародній арені. Ефективне управління боргом та

фінансова дисципліна важливі для збереження стабільності світової економіки.

Поглиблення розриву між багатими і бідними країнами впливає на глобальну економічну безпеку, зокрема:

1. Соціальна напруга. Зростання нерівності може призвести до соціальної напруги як у внутрішній, так і в міжнародній арені. Напруженість у відносинах між країнами через нерівність у розвитку може мати різні соціальні наслідки, включаючи міграційний тиск, політичні нестабільності тощо.

2. Міждержавні конфлікти. Нерівномірний розвиток і нерівності у розподілі ресурсів можуть спричиняти конфлікти між країнами. Це може бути через суперництво за ресурси, зони впливу або геополітичну перевагу.

3. Економічна нерівновага. Розрив між розвинутими та менш розвинутими країнами може викликати економічну дисбаланс та обмежувати можливості для зростання глобальної економіки. Менш розвинені країни можуть мати обмежений доступ до ресурсів та ринків, що гальмує їхній розвиток.

4. Потреба у справедливості. Нерівність може викликати вимоги до справедливішого розподілу ресурсів, участі у глобальних ринках та регулювання фінансових потоків.

5. Міжнародний розвиток. Поглиблення розриву може вплинути на сприйняття та участь країн у міжнародних економічних, соціальних і політичних структурах, викликаючи питання щодо справедливості та участі у глобальних процесах.

Для покращення глобальної економічної безпеки важливо зменшити ці нерівності через спільні програми розвитку, узгоджену політику та справедливий доступ до ресурсів та можливостей.

Аналіз сучасних глобальних трансформацій у світовому господарстві підтверджує наявність декількох мега-трендів, які створюють серйозні

виклики для міжнародної економічної безпеки та економічної безпеки окремих країн, зокрема:

1. Поглиблення конкуренції. Зростання конкуренції на світовому рівні між державами та компаніями призводить до змагань за ресурси, ринки та вплив, що може стати джерелом конфліктів і напруги між різними сторонами.

2. Погіршення фінансового стану. Зростання навантаження на світовий фінансовий ринок та пов'язані з цим ризики фінансових криз можуть погіршити стан глобальної економіки.

3. Розрив між багатими і бідними. Нерівність у розподілі ресурсів та рівнях розвитку між країнами сприяє конфліктам та напрузі як у масштабах держав, так і у соціально-економічній сфері.

4. Глобальний вплив ТНК. Зростання впливу транснаціональних корпорацій створює нові динаміки відносин між компаніями та державами, що може призвести до конфліктів інтересів.

5. Екологічні загрози. Зростання впливу екологічних проблем та забруднення може мати серйозні наслідки для світової економіки та здоров'я людей.

Вищенаведені мега-тренди є важливими факторами, що впливають на стабільність та безпеку в економічній сфері, тому розуміння та вирішення цих проблем є критично важливим для світової економічної стабільності.

3.2. Вплив економічних, соціальних та екологічних детермінант на забезпечення безпекоорієнтованого міжнародного середовища

Глобальні детермінанти мають значний вплив на формування міжнародної економічної безпеки через ряд механізмів, зокрема [67]:

1. Волатильність глобального середовища: Зміни у світовій економіці, такі як фінансові кризи, коливання цін на сировину або зміни у глобальних

торговельних відносинах, можуть відразу вплинути на економіку країн, особливо на ті, що сильно залежать від зовнішньої торгівлі та інвестицій.

2. Транснаціональні проблеми. Глобальні виклики, такі як пандемії, кліматичні зміни, кіберзагрози та торговельні конфлікти, можуть мати прямий вплив на економічну стабільність країн.

3. Торговельна та фінансова взаємодія. Зміни в міжнародних торговельних відносинах, фінансових потоках та регулятивних політиках також можуть відігравати важливу роль у формуванні економічної безпеки країн.

Вищенаведені впливи можуть мати дуже різні наслідки для економіки країн і вимагають адаптивності та гнучкості в управлінні економічною політикою для забезпечення стабільності та безпеки. Оскільки зміни у глобальному середовищі можуть вплинути на внутрішні умови та перспективи країни, важливо постійно адаптуватися до цих змін, враховуючи потреби та виклики глобальної економіки.

Геополітичні аспекти можуть впливати на формування економічної безпеки країн через застосування протекціоністських заходів. Протекціонізм – це політика, спрямована на захист внутрішнього виробництва країни шляхом введення тарифів, квот, субсидій або інших обмежень на імпорт товарів чи послуг.

Деякі розвинені країни світу можуть вживати протекціоністські заходи з метою захисту внутрішнього ринку, промисловості та збереження робочих місць для своїх громадян. Однак, це може призвести до зменшення відкритості економік та обмеження міжнародної торгівлі, що впливає на економічну стабільність та розвиток інших країн, особливо тих, які є експортерами.

Підвищення тарифів і обмежень на міжнародну торгівлю може викликати відповідь інших країн, що може призвести до торговельних війн і загострення міжнародних відносин. Зменшення відкритості економік може також призвести до зменшення обсягів міжнародних інвестицій та сприятиме збільшенню економічної нестабільності в регіоні та глобально.

Отже, протекціонізм може мати значний вплив на економічну безпеку країн, викликаючи виклики для світової економіки та міжнародних економічних відносин.

Розвиток глобалізації має великий вплив на всі рівні економічних та політичних відносин у світі. Однією зі значущих тенденцій є збільшення впливу мегаполісів і міських агломерацій на управління безпекою.

Мегаполіси та міські агломерації стають суттєвими центрами, які активно впливають на управління відповідних регіонів та країн. Зростаючий вплив цих муніципальних утворень зумовлений не лише їхнім економічним потенціалом, але й суспільними та політичними факторами, такими як культурні аспекти, технологічний розвиток, а також соціальні та екологічні питання.

У зв'язку з цим, держави та глобальні багатосторонні організації враховують зростаючу важливість міст у формуванні політики і вирішенні ключових питань. Муніципальні структури стають активнішими учасниками у вирішенні питань національного значення, у тому числі у сферах управління, інфраструктури, економічного розвитку та екології.

Отже, сприяння розвитку міст та визнання їхньої ролі у формуванні національного порядку денного – це важливий аспект для подальшого розвитку економічної та політичної стабільності на рівні держав та глобальних спільнот.

Економічні детермінанти мають значний вплив на міжнародну економічну безпеку, особливо через процеси та характер міжнародної торгівлі. Взаємовідносини між країнами у світовій економіці визначаються обсягами, структурою та умовами здійснення торговельних операцій.

На сучасному етапі, економічне зростання країн, які розвиваються, часто супроводжується збільшенням попиту на продукцію і послуги з розвинених країн, особливо тих, що мають високу додану вартість. Це може включати технологічно складні товари, продукцію з високим рівнем якості та інші високотехнологічні продукти. Країни, що розвиваються часто віддають

перевагу імпорту таких товарів, щоб задовольнити свій власний внутрішній попит, який іноді вони не можуть задовольнити власним виробництвом.

Це створює більше можливостей для взаємодії між країнами і сприяє формуванню більш тісних економічних зв'язків між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються. Проте, цей процес може також створювати нерівності та вразливості, які впливають на економічну безпеку країн, особливо тих, які мають менш розвинену економіку чи залежать від експорту обмеженого спектру товарів.

Використання протекціоністських заходів розвиненими країнами може мати значний вплив на міжнародну економічну безпеку. Застосування таких заходів щодо торгівлі, інвестицій та міграції робочої сили може призвести до зменшення можливостей для країн, що розвиваються, що ускладнює їхні економічні можливості та може створювати нерівні умови у міжнародних відносинах.

Насправді, такі протекціоністські заходи можуть спричинити виникнення міждержавних конфліктів та соціальної напруги через збільшення ризиків відокремлення та нерівності між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Саме тому існує постійне обговорення створення більш рівних умов співпраці між цими країнами.

Намагання забезпечити більш справедливі та рівноправні умови може сприяти стабільності у міжнародних відносинах, зниженню ризиків конфліктів та сприяти співпраці. Це може включати різноманітні ініціативи, такі як зниження тарифів, технічна допомога у розвитку та спільні проекти, спрямовані на сприяння економічному зростанню та сталому розвитку на міжнародному рівні.

Зростання конкуренції від країн, що розвиваються, у високотехнологічних та з доданою вартістю галузях є важливою складовою геополітичних та економічних змін. Країни, такі як Бразилія, Китай та інші, швидко розвиваються в цих секторах і стають більш конкурентоспроможними на міжнародному ринку.

Це може представляти загрозу для розвинених країн, які досі були лідерами в цих галузях. Висока конкуренція може призвести до зменшення обсягів експорту та збитків для компаній, що домінували на світовому ринку, які звикли до монопольного становища.

Одночасно, така конкуренція може стимулювати інновації та підвищення ефективності в розвинених країнах. Змагання за збереження лідерства може виступити як додатковий стимул для вдосконалення технологій, процесів виробництва та пошуку нових ринків. Отже, це не лише загроза, а й можливість для розвинених країн переглянути свої стратегії, вдосконалити продукцію та підвищити свою конкурентоспроможність на світовому ринку.

Так, соціальні детермінанти значно впливають на економічну безпеку країни. Міграційні потоки робочої сили можуть мати значний вплив на розвиток економіки, особливо через вплив на ринок праці та диференціацію доходів.

Автоматизація та технологічний прогрес у виробництві можуть привести до зменшення попиту на низькокваліфіковану робочу силу та найму працівників, що можуть працювати за меншу заробітну плату. Це може призвести до певної нестабільності на ринку праці та підвищення рівня безробіття серед певних категорій працівників.

Зростання важливості розробки, дизайну та технічного обслуговування виробів підкреслює потребу вищої кваліфікації працівників. Це створює нові вимоги до освіти, навичок та знань, які можуть впливати на формування та розвиток працівників для відповідності сучасним вимогам ринку праці.

Такі зміни в соціальній сфері можуть вимагати переорієнтації економіки та розвитку нових секторів, де більше акцентується на креативності, інноваціях та високотехнологічному обслуговуванні.

Технологічні детермінанти справді впливають на міжнародну економічну безпеку, адже вони можуть мати значний ефект на економічний, політичний та соціальний ландшафт країн.

Технології зв'язку, такі як інтернет та соціальні медіа, стали ключовими інструментами для обміну інформацією та взаємодії між громадянами, компаніями та урядами. Ці технології дозволяють людям швидко обмінюватися даними, ідеями та переглядати новини з усього світу.

З іншого боку, зростання залежності від цифрових технологій також створює питання щодо приватності та безпеки даних. Це може викликати суперечності між урядами та громадянами з питань контролю за особистими даними та рівнями приватності.

Технологічні досягнення також можуть мати вплив на ринок праці, змінюючи вимоги до навичок та знань працівників. Це може викликати нестабільність на ринку праці та потребу у перекваліфікації.

Уряди також використовують технології для кібернетичних операцій, збирання інформації та здійснення контролю. Це може мати значний вплив на політичну ситуацію, внутрішню стабільність та міжнародні відносини.

Отже, технологічні детермінанти відіграють значну роль у формуванні економічної безпеки країн, проте важливо збалансувати їх використання з урахуванням потенційних ризиків і впливу на суспільство.

У свою чергу, екологічна безпека також впливає на економічну стійкість та розвиток країн. Глобальні проблеми, зокрема зміна клімату, впливають на багато сфер економіки, таких як сільське господарство, енергетика, транспорт, туризм та інші.

Зміна клімату викликає збільшення ризику природних катастроф, таких як повені, засухи, шторми, що можуть завдати значних збитків інфраструктурі та економіці. Це може призвести до зменшення виробництва сільськогосподарської продукції, зниження рівня ефективності виробництва енергії, перешкоди у транспортних мережах, що у свою чергу впливає на господарський зріст та стабільність країни.

Розв'язання проблем екологічної безпеки та боротьба з глобальною зміною клімату можуть включати в себе інвестиції в чисті технології,

використання відновлюваних джерел енергії, стимулювання зелених технологій та створення нових робочих місць у сфері екології та інновацій.

Особливо важливою є співпраця між країнами для спільного розв'язання проблем зміни клімату та підтримки сталих екологічних ініціатив.

Отже, формування ефективної стратегії забезпечення економічної безпеки країни вимагає комплексного підходу, який ураховує різноманітні детермінанти, що впливають на економіку. Дійсно, ці детермінанти можуть мати нерівнозначний та різноманітний вплив, а їх важливість може змінюватися залежно від різних умов країни.

3.3. Безпекова складова національних стратегій розвитку країн

Забезпечення економічної безпеки стає невід'ємною складовою національної безпеки для багатьох країн, і врахування цього аспекту відбувається при формуванні державних стратегій економічного розвитку. Державне планування в цій сфері може охоплювати різноманітні документи, включаючи стратегії, програми та плани, які орієнтовані на різні строкові періоди.

Серед найважливіших елементів такого планування є розробка довгострокових стратегій забезпечення економічної безпеки. Ці стратегії зазвичай визначають стратегічні орієнтири, пріоритети та цілі для забезпечення безпеки країни в економічній сфері на тривалий період часу.

Такі документи слугують основою для розробки загальних стратегій економічного розвитку країни. Їх мета полягає у визначенні і реалізації конкретних заходів, спрямованих на зміцнення економіки, забезпечення стійкості та захисту від потенційних загроз.

Документи, такі як стратегія економічної безпеки, мають включати як доктринальні положення, так і конкретні плани дій. Вони також можуть

визначати чіткі терміни формування та реалізації стратегій для забезпечення економічної безпеки країни.

Ці стратегії є важливими для визначення шляхів зміцнення економічної стійкості країни та врахування можливих викликів і загроз на майбутнє. Вони надають рамки для формулювання та впровадження політики, спрямованої на підвищення економічної безпеки нації [79].

Аналіз підходів до нормативно-програмного забезпечення питань економічної безпеки в країнах світу показує, що в окремих випадках стратегічні документи, спрямовані саме на економічну безпеку, можуть бути відсутні. Замість цього, питання забезпечення економічної безпеки може бути включене до загальних документів, присвячених національній безпеці держави.

У багатьох країнах, наприклад, у США, Великобританії, країнах Центральної та Східної Європи (Польща, Угорщина, Румунія, Болгарія, Литва), Україні [80], питання економічної безпеки охоплене Стратегіями національної безпеки. Деякі країни, як Канада і Туреччина, можуть мати Політику національної безпеки як основний документ, який врегульовує цю сферу. Також існують приклади, коли безпекові питання, включаючи аспекти економічної безпеки, регламентуються через «Білі книги» (як, наприклад, у Німеччині, Норвегії, Ірландії) або Стратегічні концепції національної оборони (як у Італії). У деяких інших країнах, таких як Китай, Японія, безпекові аспекти регулюються відповідними положеннями і документами, які визначають стратегічні напрямки національної безпеки.

Отже, форми та назви документів, що регулюють питання економічної безпеки, можуть варіюватися в залежності від конкретних політичних, соціальних та інституційних контекстів кожної країни. Однак, важливою є тенденція включення аспектів економічної безпеки до загальних стратегій чи документів національної безпеки для забезпечення стійкості та захищеності економіки країни.

Варто зазначити, що існують різні моделі забезпечення економічної безпеки держав, які формуються з урахуванням практичного досвіду розробки та реалізації стратегій і програм економічного розвитку. Ці моделі відрізняються залежно від різних підходів країн до розуміння та інтерпретації сутності поняття «економічна безпека держави». Основні відмінності між цими моделями можуть бути такими [81]:

1. Структура загроз. Країни акцентують на різних аспектах загроз економічній безпеці, наприклад, на торговельних відносинах, фінансовій стабільності, кібербезпеці тощо. Відповідно, їх стратегії забезпечення економічної безпеки можуть бути спрямовані на захист від конкретних видів загроз.

2. Роль держави. Моделі передбачають активну участь державного сектору у створенні економічної безпеки через регулювання, підтримку промисловості тощо, тоді як інші моделі більше спираються на ринкові механізми та приватний сектор.

3. Міжнародний вимір. Моделі враховують глобальні аспекти економічної безпеки, звертаючи увагу на міжнародну торгівлю, міжнародні фінансові системи, глобальні ринки тощо. Інші ж можуть більше концентруватися на внутрішніх аспектах.

4. Способи реагування. Моделі можуть мати відмінності у способах реагування на економічні загрози. Одні країни можуть використовувати більш консервативні заходи, тоді як інші – більш інноваційні та гнучкі.

Наведена різноманітність моделей виникає через різницю в політичних, економічних, соціокультурних умовах кожної країни, а також через специфічні потреби та пріоритети, які визначаються відповідно до конкретного контексту.

Розуміння та узгодження різних моделей може бути важливим завданням для міжнародного співробітництва та обміну найкращими практиками у сфері економічної безпеки з метою забезпечення стійкості та розвитку країн.

В контексті глобалізації та зростаючої відкритості національних економік американська модель забезпечення економічної безпеки, яка акцентує на зовнішній складовій безпеки, стає більш актуальною. Глобалізація визначає умови формування стійкості національних економік і має значний вплив на їх економічну безпеку на найближчу, середньо- та довгострокову перспективи.

У глобалізованому світі екзогенні чинники (тобто зовнішні фактори, такі як глобальні фінансові кризи, міжнародні конфлікти, зміни в міжнародних торговельних відносинах) можуть мати великий вплив на економічну безпеку країн. Іноді ці зовнішні чинники можуть бути важливішими, ніж внутрішні фактори, що робить країни більш вразливими до впливу зовнішнього середовища.

Це може відобразитися в більшій увазі до міжнародних торговельних відносин, міжнародних фінансових ринків, участі у міжнародних економічних блоках та угодах, а також до взаємозв'язків між країнами у глобальній економіці.

Отже, в контексті глобалізації країни, які активно взаємодіють на міжнародній арені, враховують велике значення зовнішніх чинників при формуванні своєї економічної безпеки. Розуміння та врахування впливу глобальних процесів на економіку стає критичним для забезпечення стійкості та ефективності національних економік у міжнародному вимірі.

Порівняльний аналіз стратегій розвитку країн світу підтверджує, що розвинуті країни мають різноманітний та якісно розроблений досвід у нормативному врегулюванні питань економічної безпеки. Це проявляється у впровадженні безпекових стратегій, концепцій та програм, які відображаються в їх програмно-стратегічних та нормативних документах.

Такі країни активно працюють над розробкою та впровадженням документів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки. Ці документи можуть включати стратегії національної безпеки, політику національної безпеки, концепції національної оборони, білі книги, програми економічного

розвитку, а також спеціалізовані закони, регулюючі питання економічної безпеки.

Ці документи часто визначають стратегічні пріоритети, цілі та заходи для забезпечення стійкості економіки країни, а також визначають потенційні загрози та шляхи протидії їм.

Розвинені країни зазвичай володіють більш розробленою системою аналізу, моніторингу та реагування на економічні ризики, що дозволяє їм більш ефективно враховувати та управляти зовнішніми та внутрішніми факторами, що впливають на економічну безпеку.

Отже, компаративний аналіз підтверджує, що розвинені країни мають значний досвід у нормативному регулюванні питань економічної безпеки, що відображається у якісно розроблених програмно-стратегічних та нормативних документах (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Економічна складова національних безпекових стратегій країн

Країна	Актуальні програмні документи	Ключові положення з питань економічної безпеки
1	2	3
<i>США</i>	Стратегія національної безпеки США 2017 р.	Стратегічна мета: відновлення глобального лідерства. Завдання: переорієнтація американської економіки на інтереси вітчизняних компаній; усунення торговельних дисбалансів; збереження провідних позицій в галузі досліджень та технологій і захист економіки від недоброчесної конкуренції; досягнення домінуючих позицій у сфері енергетики у регіоні.
<i>Канада</i>	Закон про нацбезпеку 2017 р; Політика національної безпеки 2004 р.	Ключові загрози економічній безпеці: економічний шпідіаж та ризики, обумовлені стратегічним впливом іноземних інвестицій у канадські підприємства. Особлива увага врегулюванню проблем забезпечення кібербезпеки.
<i>Великобританія</i>	Стратегія національної безпеки і Стратегічний огляд оборони та безпеки 2015 р.	Завдання: сприяння реформуванню глобальної економічної системи та економічному процвітанню країн, що розвиваються; розвиток інноваційної діяльності; сприяння зростанню оборонних галузей. До розробки економічної складової стратегії залучаються спеціалізовані організації, що представляють інтереси підприємницького сектору.
<i>Швейцарія</i>	Звіт із ситуації у сфері безпеки 2019 р.	Середовище економічної безпеки формується під впливом погіршення політичної та економічної стабільності у Європі, зростання економічного тиску з боку країн-лідерів. Найбільші загрози економічній безпеці: економічне шпідіажство та використання кіберпростору для цілей неправомірного отримання і розповсюдження економічної інформації.

Продовження табл. 3.2

1	2	3
<i>Норвегія</i>	Закон про безпеку 2018 р.	Невід'ємною складовою національної економічної безпеки є безпека підприємницького сектору. Компанії мають змогу проводити гнучку політику здійснення безпекових заходів. Механізм контролю за власністю передбачає широкі повноваження державних органів щодо регулювання угод з придбання компаній, у тому числі іноземними інвесторами.
<i>Німеччина</i>	Біла книга з питань політики безпеки Німеччини та ситуації і майбутнього Бундесверу 2016 р.	Основні загрози економічній безпеці: транснаціональний тероризм; проблеми, пов'язані з інформаційним простором; загрози інформаційним та комунікаційним системам, лініям постачання, транспортним та торговим маршрутам, постачанню сировини та енергії; кліматичні зміни; нелегальна міграція. Державні органи мають повноваження переглядати і обмежувати транзакції, що загрожують національній безпеці.
<i>Франція</i>	Біла книга з оборони та національної безпеки 2013 р.	Базовим рівнем, на якому забезпечується економічна безпека держави, є рівень національних підприємств. Особлива увага інформаційній безпеці підприємств, захисту їх комерційної і технічної інформації. Розширено сферу контролю державних органів за іноземними інвестиціями у стратегічні сектори французької економіки та посилено санкції у разі порушення положень відповідних нормативних актів.
<i>Італія</i>	Біла книга з міжнародної безпеки та оборони 2015 р.	Основні загрози економічній безпеці: Європейська боргова криза і проблеми державних фінансів; нелегальна міграція; кіберзагрози і вразливість національної ІКТ інфраструктури. Завдання: реалізація економічного потенціалу та захист інтересів національних виробників; зовнішньоекономічна експансія за одночасного виконання міжнародних зобов'язань країни; досягнення енергетичної незалежності.
<i>Польща</i>	Стратегія розвитку системи національної безпеки до 2022 р.; Стратегія національної безпеки 2014 р.; Біла книга з національної безпеки 2013 р.	Одним з ключових національних інтересів визначено забезпечення сталого та збалансованого розвитку соціального та економічного потенціалу держави, з особливим акцентом на питаннях охорони навколишнього середовища, умов життя та здоров'я людей. Економічна складова стратегії перетинається з положеннями наступних стратегій: інновацій та ефективності економіки, розвитку людського капіталу, розвитку транспорту, енергетичної безпеки та охорони навколишнього середовища, регіонального розвитку, стійкого розвитку сільського господарства та рибальства.
<i>Японія</i>	Стратегія національної безпеки 2013 р.	Завдання: зміцнення економічного потенціалу шляхом підвищення конкурентоспроможності японського експорту; диверсифікація джерел сировинних, паливно-енергетичних і продовольчих ресурсів, забезпечення їх стабільного постачання; розвиток співробітництва з країнами-партнерами, важливими для процвітання японської економіки. Особливу важливість для економіки та безпеки країни мають кіберпростір та космос.
<i>Австралія</i>	Стратегія національної безпеки 2013 р.; Біла книга із зовнішньої політики 2017 р.	Економічна безпека асоціюється із захистом від економічного шпигунства, сприянням формуванню безпечного міжнародного середовища, посиленням стійкості населення, активів, інфраструктури країни.
<i>Ізраїль</i>	Концепція безпеки – 2030	Концепція базується на поєднанні потреб національної безпеки та сильних сторін національної економіки: інвестування в безпеку є умовою забезпечення економічного зростання країни; сильна економіка є основою фінансування воєнних та оборонних аспектів безпеки. Значна частина положень Концепції безпеки є державною таємницею і не підлягає розголошенню.

Джерело: систематизовано автором за даними [81 – 82]

Основним програмним документом, який регламентує безпекову сферу в Канаді, є «Забезпечення відкритого суспільства: Політика національної безпеки Канади». Цей документ був прийнятий у 2004 р. і визначає загальні принципи та стратегії забезпечення безпеки в країні. Політика національної безпеки Канади встановлює основні напрямки діяльності з метою захисту національних інтересів та забезпечення безпеки країни. Документ охоплює широкий спектр питань, включаючи внутрішню безпеку, зовнішню політику, кібербезпеку, захист від тероризму, економічну безпеку та інші аспекти, що впливають на загальну безпеку Канади. Політика національної безпеки Канади визначає стратегічні пріоритети та завдання для різних галузей безпеки, а також встановлює механізми координації та співпраці між різними відомствами та структурами, відповідальними за забезпечення безпеки [81].

Цей документ є важливим орієнтиром для формулювання та реалізації стратегій і заходів забезпечення безпеки в Канаді та визначає напрямки розвитку системи національної безпеки у країні.

Стратегія національної безпеки Великобританії є важливим програмним документом, який охоплює найбільш впливові загрози безпеці та механізми для їх урегулювання урядом країни. Цей документ встановлює стратегічні пріоритети та стратегії забезпечення безпеки країни на довгострокову перспективу.

Стратегія національної безпеки Великобританії визначає різноманітні види загроз, включаючи тероризм, кібербезпеку, пандемії, збройні конфлікти, а також економічні та соціальні ризики. Документ також надає плани та механізми реагування на ці загрози. Ця стратегія встановлює рамки для координації дій між різними урядовими відомствами та структурами, визначаючи їхню роль у протидії загрозам та співпрацю для забезпечення національної безпеки. Крім того, вона слугує основою для розробки конкретних політичних та стратегічних ініціатив у сфері безпеки [81].

Отже, Стратегія національної безпеки Великобританії є ключовим програмним документом, який визначає пріоритетні напрямки та механізми реагування на найбільш значущі загрози для безпеки країни.

Згідно з вивченням змісту нормативних та звітних документів Швейцарії з питань національної безпеки, виявлено, що окремі загальні стратегічні документи, спеціально присвячені економічній безпеці, у країні не розробляються. Замість цього, політика безпеки Швейцарії орієнтована на захист свободи, самовизначення та цілісності країни і її громадян, а також захист життєво важливих ресурсів від потенційних загроз та небезпек.

Основні напрямки політики безпеки Швейцарії включають захист національної незалежності, забезпечення безпеки населення, а також сприяння миру та стабільності на міжнародній арені. У цілях реалізації політики безпеки Швейцарії використовуються різні інструменти, такі як зовнішня політика, збройні сили, система цивільного захисту, розвідувальна служба та поліція.

Швейцарія славиться своїм нейтралітетом та історичною позицією неприємства війнам міжнародного масштабу. Однак країна активно підтримує та сприяє міжнародним ініціативам, спрямованим на збереження миру та стабільності поза межами Швейцарії.

Інтеграція цивільного захисту та зовнішньої політики, разом з використанням різних інструментів, допомагає Швейцарії підтримувати свою національну безпеку та сприяти міжнародній стабільності, не дивлячись на відсутність конкретних стратегічних документів, які були б присвячені виключно економічній безпеці.

При розробці програмних документів з питань національної безпеки Норвегії враховуються головні виклики, які впливають на її економічну складову. Деякі з них включають [81]:

1. Висока залежність економіки від цін на нафту і газ. Норвегія володіє значними запасами нафти та газу, і ціни на ці ресурси значно впливають на економіку країни. Оскільки значна частина експорту Норвегії стосується цих

сировинних матеріалів, зміни в їхніх цінах можуть мати серйозний вплив на економічну стабільність.

2. Значна залежність країни від зовнішньої торгівлі. Норвегія, як відкрита економіка, сильно залежить від зовнішньої торгівлі. Зміни в міжнародних торговельних відносинах, тарифах та інші глобальні тенденції можуть впливати на економічну діяльність країни.

3. Загострення соціально-економічних проблем, пов'язаних з імміграцією. Норвегія, подібно багатьом іншим розвиненим країнам, стикається з викликами, пов'язаними з інтеграцією та управлінням імміграційними процесами. Це може мати вплив на економічну, соціальну та політичну ситуацію в країні.

Для забезпечення контролю над цими важливими питаннями економічної безпеки в Норвегії відводиться особлива роль державній власності. Державна власність може бути використана для регулювання та контролю важливих галузей економіки, що дозволяє зберігати стратегічний контроль над ключовими ресурсами та інфраструктурою.

Політика забезпечення економічної безпеки в більшості країн Європейського Союзу включає в себе стратегії, спрямовані на зміцнення та розвиток європейського простору через кілька ключових напрямків [82]:

1. Поглиблення процесів євроінтеграції – передбачає розширення та удосконалення спільних ринків, співробітництво в сфері економіки та торгівлі, а також спільні стратегії управління фінансами та економікою між країнами Європейського Союзу.

2. Реалізація політики сусідства ЄС – охоплює різноманітні програми та ініціативи, спрямовані на співпрацю та підтримку країн, що оточують Європейський Союз, таких як країни Східної Європи, Південного Кавказу, Центральної Азії та Середземноморського регіону. Ці програми спрямовані на підтримку стабільності, розвитку, демократії та економічного зростання в цих регіонах.

3. Підвищення рівня життя в усіх країнах-членах ЄС. Одним із ключових завдань політики є створення умов для підвищення якості життя громадян у всіх країнах, що входять до складу Європейського Союзу. Це включає в себе розвиток ефективних економічних стратегій, соціальні програми, сприяння стабільності ринків праці та забезпечення доступу до якісних освітніх та медичних послуг.

Вищенаведені заходи спрямовані на зміцнення європейського простору, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення стабільності та процвітання як в межах самого Союзу, так і в його сусідніх регіонах.

Отже, стратегії економічного розвитку країн історично були зорієнтовані переважно на військово-політичні та оборонні аспекти безпеки, зосереджуючи увагу на військовій потужності та геополітичних відносинах. Проте, зростання важливості економічних факторів та загроз безпеці призвело до зміни цього підходу. Економічна складова національної безпеки стала все більш значущою. Економічне благополуччя, стійке зростання та забезпечення економічної стабільності визнаються як критичні для загальної національної безпеки.

У сучасних стратегіях національної безпеки розвинутих країн велика увага приділяється заходам щодо економічних питань: розвиток економіки, захист від кіберзагроз, забезпечення енергетичної безпеки, боротьба з фінансовими ризиками та економічними викликами, сприяння інноваціям та підтримка сталих форм розвитку. За останні роки спостерігається еволюція у сприйнятті і реалізації поняття «національна безпека» у багатьох країнах. Відповідно до цього перегляду, стратегії національної безпеки стали більш інтегрованими і комплексними, враховуючи ширший спектр загроз, у тому числі економічні, соціальні, та екологічні чинники. Отже, зміст стратегій національної безпеки поступово еволюціонує, віддзеркалюючи переорієнтацію з військово-політичних аспектів на більш широкий спектр економічних чинників та загроз, що відображає сучасну реальність та важливість економічної стійкості для забезпечення національної безпеки.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі магістерської роботи нами було визначено широкий спектр мега-трендів, які впливають на міжнародну економічну безпеку та безпеку окремих країн. Ці мега-тренди представляють різноманітні виклики та загрози, які мають значний вплив на економіку та безпеку у сучасному світі. Так, конкуренція між політичними ідеологіями та економічними стратегіями країн може призвести до нестабільності на міжнародному рівні та загрози безпеці. Загострення боротьби за ринки збуту та ресурси (включаючи природні, енергетичні та інтелектуальні) може спричинити конфлікти між країнами та геополітичну нестабільність.

Глобальна фінансова кон'юнктура та зростаюча фінансіалізація світової економіки також створюють великі виклики. Нерівномірний розподіл фінансових ресурсів та зростання глобальної заборгованості можуть призвести до економічної нестабільності, яка може вплинути на безпеку країн.

Важливо відзначити, що зазначені мега-тренди взаємодіють між собою, тому вирішення будь-якої з цих проблем вимагає комплексного підходу. Використання відповідних стратегій та політик для мінімізації негативних наслідків цих трендів може сприяти підвищенню стійкості економіки та загальної безпеки країн у глобальному середовищі.

Аналіз стратегій національної безпеки, що відображає зміни у їх змісті та спрямованості, відповідає новим реаліям світового геополітичного та економічного ландшафту. Зараз стратегії безпеки враховують широкий спектр чинників, включаючи економічні питання, геополітичні ризики, технологічний розвиток, кліматичні та екологічні проблеми.

Розробка стратегій національної безпеки стає ключовим завданням, оскільки вони визначають напрямки державної політики для забезпечення економічної безпеки та стійкості країни в умовах мінливого світу. Істотним є врахування у стратегіях власних економічних можливостей країни, її місця та ролі в світовому економічному та політичному контексті.

Для розвинутих країн, таких як США, Європейський Союз, Японія та інші, економічна безпека виступає однією з ключових складових національної безпеки, яка впливає на їх геополітичні позиції та відносини з іншими державами. Для країн, що розвиваються, стратегії національної безпеки часто визначають шляхи досягнення економічної стабільності та залежать від їх економічного потенціалу, потреб та внутрішніх проблем.

Стратегія національної безпеки України визначає основні загрози та виклики для економічної безпеки країни. Ця стратегія спрямована на забезпечення інтересів громадян, суспільства та держави, розвиток України як демократичної держави зі стабільною та зростаючою ринковою економікою, орієнтованою на європейські політичні й економічні цінності.

Отже, розробка стратегій національної безпеки у всьому світі стає складною задачею, яка враховує широкий спектр факторів, від економічних до геополітичних, з метою забезпечення стабільності, безпеки та сталого розвитку країни.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження міжнародної економічної безпеки країн в умовах новітніх викликів та загроз, у кваліфікаційній магістерській роботі сформовано наступні висновки:

Міжнародна економічна безпека є складною системою, станом та процесом, в яких економічна безпека країни відіграє центральну роль. Міжнародна економічна безпека охоплює різні аспекти, які включають економічний розвиток, залежність країни від світових ринків, стійкість національної економіки та її незалежність. Ця інтегрованість означає, що в міжнародному безпечному середовищі економічна безпека країн не може бути розглянута ізольовано, оскільки вона взаємопов'язана з багатьма іншими факторами, такими як політика, торгівля, стійкість фінансових ринків, екологія та інші. Це означає, що економічна безпека країни впливає на її загальний стан, динаміку розвитку та здатність до утримання незалежності.

Обґрунтовано, що міжнародна економічна безпека є багатовимірною і вимагає комплексного підходу для забезпечення сталого розвитку і захисту національних інтересів країни у глобальному економічному середовищі.

У роботі доведено уявлення про міжнародну економічну безпеку як систему, що охоплює різні рівні, починаючи від національної економічної безпеки до безпеки на рівні окремих регіонів. Ця система має властивості взаємозв'язку та взаємозалежності, що свідчить про взаємовплив і залежність між її компонентами. Крім того, вона виявляє комплементарність, оскільки окремі складові доповнюють одна одну для досягнення загальної мети системи – міжнародної економічної безпеки. Іншими характеристиками є відкритість, цілеспрямованість, сталість та нестійкість, синергія, що означають, відкритість до зовнішніх впливів, наявність конкретних цілей, сталість та змінність системи, а також спільний ефект взаємодії всіх складових частин.

Визначено, що країни із різними типами соціально-економічних систем можуть мати відмінні моделі економічної безпеки через свої специфічні політичні, економічні та соціокультурні особливості. Наприклад, країни із соціалістичною спадщиною можуть мати моделі, які більше акцентують на регулюванні державою, державному секторі, соціальній захищеності, галузевій або державній власності. Такі країни можуть приділяти більше уваги державному плануванню, забезпеченню базових потреб населення та створенню умов для соціальної стабільності. У той час, країни із ринковою економікою частіше віддають перевагу приватизації, конкурентному середовищу для бізнесу, підтримці підприємництва, інноваціям та гнучкості на ринку праці. Вони можуть визначати модель економічної безпеки через заохочення вільної конкуренції, розвиток приватного сектору та підтримку економічного зростання. Отже, тип соціально-економічної системи країни впливає на її модель економічної безпеки, а це означає, що стратегії, урядові політики та підходи до забезпечення економічної безпеки можуть значно відрізнитися в залежності від характеристик їх соціально-економічних систем.

Доведено, що інституційне забезпечення міжнародного безпекового середовища є важливою складовою для забезпечення стійкості та універсальності у діяльності країн у міжнародній сфері. Це включає в себе створення та підтримку міжнародних інституцій, спрямованих на вирішення глобальних проблем, таких як безпека, економіка, кліматичні зміни, інновації тощо. З поглибленням глобалізації стає очевидною необхідність взаємодії між різними інституціями на світовому рівні. Це може включати міжнародні організації, такі як ООН, Міжнародний валютний фонд, Світова організація торгівлі, а також різні регіональні блоки та угоди. Глобальним інституційним рамкам слід сприяти послідовності, стабільності, підзвітності та універсальності на всіх рівнях. Ці міжнародні організації мають розробляти та впроваджувати механізми, які забезпечують захист національних інтересів, сприяють вирішенню глобальних проблем та розвитку співпраці між країнами.

У роботі обґрунтовано, що важливою складовою є також розвиток інструментів, які дозволяють країнам впливати на міжнародну безпеку. Це може відбуватися у вигляді договорів, угод, спільних програм або різноманітних механізмів співпраці та взаємодії. Отже, інтеграція інституцій та розробка ефективних інструментів є ключовими аспектами для забезпечення сталості, співпраці та взаємодії на міжнародному рівні у сфері безпеки.

Доведено, що врахування складних систем екологічних, економічних та соціальних аспектів є важливим для виміру економічної безпеки країн в контексті новітніх викликів та загроз. Концептуальне ядро нової парадигми міжнародної економічної безпеки в контексті Цілей сталого розвитку полягає в розумінні зовнішніх можливостей і внутрішніх конкурентних переваг у соціальній, економічній та екологічній сферах. Це означає виявлення потенціалу розвитку країни на міжнародному рівні та її конкурентних переваг на внутрішньому ринку. Ключовим елементом є розробка управлінських рішень, спрямованих на досягнення високого рівня якості життя громадян країн, підвищення конкурентоспроможності та ефективності національних економік, раціональне використання ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Це включає в себе прийняття політичних, економічних та соціальних заходів, спрямованих на створення стійких економічних та екологічних систем, збалансоване використання ресурсів та захист довкілля. Отже, інтеграція цих аспектів у вимірі економічної безпеки країн дозволяє створювати стратегії та політики, спрямовані на досягнення сталого розвитку та покращення якості життя населення.

Порівняльно-історичний аналіз стратегій національної безпеки країн підтверджує, що економічна складова цих стратегій значно відображається позиціями країни в геоекономічному та геополітичному просторі. Дійсно, розвинуті країни, які відіграють ключову роль у світовому господарстві, часто визначають свої стратегії безпеки через необхідність створення нового

міжнародного економічного порядку, бажаючи брати активну участь у його формуванні.

Структура та складові стратегій національної економічної безпеки в країнах, які знаходяться у стадії розвитку, різноманітні через врахування специфіки національної економіки та безпекового середовища, де вони формуються. Кожна стратегія враховує унікальні умови та проблеми країни. Щодо часових рамок прийняття стратегій національної безпеки, спостерігається дводольна тенденція. З одного боку, стратегії стають більш довгостроковими, що відображає важливість довгострокового планування для вирішення складних економічних питань. З іншого боку, постійно зростає необхідність перегляду, оновлення та доповнення стратегій економічної безпеки країн, щоб відповідати сучасним мінливим глобальним та внутрішнім умовам. Ці закономірності відображають баланс між необхідністю довгострокового планування та адаптацією до швидких змін у світовій економіці, що впливають на економічну безпеку країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Nye J. Smart Power // Belfer Center, 2008. URL: <https://www.belfercenter.org/publication/joseph-nye-smart-power>.
2. Hate speech and violence // Council of Europe, 2020. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/hatespeech-and-violence>
3. Curtis W. M. Hate speech // Encyclopedia of Political Theory, 2010. URL: <https://www.britannica.com/topic/hate-speech>
4. Bunker R.J. Generations, Waves, and Epochs. Modes of Warfare and the RPMA // Air Power Journal, URL: https://scholarship.claremont.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1138&context=cgu_fac_pub
5. Taleb N. The Black Swan: the Impact of the Highly Improbable. Penguin, 2008, 446 p.
6. Рекун І. Економічна безпека як об'єктивне явище ринкової економіки. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. 2015. Вип. 12. Ч. 2. 2015. С. 108–112.
7. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія. Київ. : НІСД, 2015. 348 с.
8. Buzan B., Hansen L The evolution of international security studies. Cambridge: Cambridge University Press. 2009. 398 p.
9. Floyd R., Croft S. European non-traditional security theory: from theory to practice. Geopolitics, History, and International Relations. 2011. Vol. 3. № 2. P. 152–179. URL: <http://cris.unu.edu/sites/cris.unu.edu/files/EUGRASP%20Working%20Paper%201.pdf>
10. Флейчук М. І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації. Львів: Ахілл, 2008. 660 с.

11. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Національний інститут проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України. Київ: Вид-во «Лібра», 2008. 48 с.
12. Економічна безпека України: монографія / В. Г. Федоренко, І. М. Грищенко, О. Ф. Новікова та ін. ; за ред. В. Г. Федоренка, І. М. Грищенко, Т. Є. Воронкової. Київ : ТОВ «ДКС центр», 2017. 462 с.
13. Ільєнко О. Розвиток понятійно-категоріального апарату теорії «міжнародна економічна безпека» Економічний аналіз. 2012. Вип. 11. Ч. 4. С. 83–87.
14. Daßler B., Kruck A., Zangl B. Interactions between hard and soft power: The institutional adaptation of international intellectual property protection to global power shifts // European Journal of International Relations, 2018. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1354066118768871>.
15. Starr Forum: The Assault on Intelligence: American National Security in an Age of Lies // Center for International Studies, 2020. URL: <http://cis.mit.edu/events/transcripts/starr-forum-assault-intelligence-american-nationalsecurity-age-lies>
16. Nye J.S., The Decline of America's Soft Power: Why Washington Should Worry. Foreign Affairs, Vol. 83, No. 3 (May - Jun., 2004), pp. 16-20
17. Hoffman F. Hybrid vs Compound War // Small Wars Journal, 2009. URL: <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/189-hoffman.pdf>
18. Don B.W., Frelinger D.R., Gerwehr S., Landree E., Jackson B.A. Network Technologies for Networked Terrorists. Assessing the Value of Information and Communication Technologies to Modern Terrorist Organizations, RAND Corporation, 2007. URL: http://www.rand.org/pubs/technical_reports/TR454.html
19. Lynn W.J. Defending a New Domain. The Pentagon's Cyberstrategy // Foreign Affairs, 2010, Vol. 89, No. 5, p. 97-108. URL: <https://www.law.upenn.edu/live/files/6465-12-lynn-defending-a-new-domainpdf>

20. Bunker R.J. Generations, Waves, and Epochs. Modes of Warfare and the RPMA // Air Power Journal, URL: https://scholarship.claremont.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1138&context=cgu_fac_pub
21. Taleb N. The Black Swan: the Impact of the Highly Improbable. Penguin, 2008, 446 p.
22. Світова гібридна війна: український фронт / За заг. ред. В. П. Горбуліна. Національний інститут стратегічних досліджень, К.: НІСД, 2017, 496 с.
23. Васильєв Г. Ю. Підтримка міжнародної безпеки – глобальна проблема людства. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2014. № 2. С. 155–166.
24. Дацків Р. М. Економічна безпека держави в умовах глобальної конкуренції. Львів: Центр Європи, 2006. 160 с.
25. Коломієць О. В. Концепт міжнародної безпеки в контексті глобалізації: монографія. Київ : Вид-во КиМУ, 2013. 427 с.
26. Юрків Н. Я. Концептуальні моделі економічної безпеки соціально-економічних систем в умовах їх інноваційно-інвестиційної модернізації. Проблеми науки. 2012. № 6. С. 2–8.
27. Ожеван М.А. Глобальна війна гранд-наративів у сучасну добу // Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах: Монографія, Київ: Вадекс, 2019, с. 60.
28. Зовнішня та безпекова політика США: аналітичні дослідження. Монографія // Макаренко Є.А., Рижков М.М., Погорська І.І., Піпченко Н.О., К.: Центр вільної преси, 2016, 456 с.
29. Макаренко Є.А. Національна ідея як інструмент деструктивних стратегічних комунікацій // Стратегічні комунікації у міжнародних відносинах. Монографія. К.: Вадекс, 2019, с. 369-407.

30. Андреева О.М. Національна безпека України в контексті національної ідентичності і взаємовідносин з Росією, К.: Парламентське вид-во, 2009, 360 с.

31. Белоусова Н.Б. Концептуальні підходи до визначення природи й сутності «сили» в зовнішній політиці держави // Регіональні стратегії США і Європи: зовнішньополітичний і безпековий вимір. Монографія, К. : Центр вільної преси, 2016, с. 81-105.

32. Даниленко С. І. Політико-правовий вимір інформаційного суспільства в Україні: здобутки та проблеми на шляху до ЄС // *Stosunki polsko-ukrainskie 1991-2014*, Wydawnictwo UMCS: Lublin, 2016, с. 333-346.

33. Kapitonenko M., Ukrainian crisis as an ongoing threat to regional security. *Studia Politica*. Vol. XVI, no. 1 (2016), p. 9-20. URL: <http://www.studiapolitica.eu/Archive/2016/studia-politica-vol-xvi-no-1-2016-1>.

34. Кучмія О.П. Інформаційна безпека США у сучасних зарубіжних дослідженнях. // Регіональні стратегії США і Європи: зовнішньополітичний і безпековий вимір. Монографія, К.: Центр вільної преси, 2016, с. 106-138.

35. Мінгазутдінов І., Мінгазутдінова Г. Стратегічні комунікації європейських країн: Велика Британія, Франція, ФРН // Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах. Монографія, К.: Вадекс, 2019, с.254-285.

36. Pipchenko Nataliya, Makarenko Ievgeniia and Ryzhkov Mykola. Current Challenges to the EU Integration Policy. *On-Line Journal Modelling the New Europe*, № 31/2019, p. 37-60. DOI: <https://doi.org/10.24193/OJMNE.2019.31.03>.

37. Рижков М.М. Стратегії політики США: від стримування до глобальної демократизації // Зовнішня та безпекова політика США: аналітичні дослідження: Монографія, К.: Центр вільної преси, 2016, с. 9-118.

38. Романенко Ю.В. Маніпулювання макроідентичністю в масових комунікаціях: до постановки проблеми // *Грані*, 2013, № 8 (100). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268618786.pdf>.

39. Тихомирова Є.Б. Комунікативна політика ЄС: інформаційна безпека vs прозорість // Actual Problems of International Relations, Т. 1, № 102 (2011). URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/view/2112>.
40. Карпчук Н. Медіа як невоєнний метод впливу в гібридній війні // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, 2018, № 2 (4), с. 41-49.
41. Bachmann S.D. The emergence of hybrid warfare // Bournemouth University, 2020. URL: <https://www.bournemouth.ac.uk/research/projects/emergence-hybrid-warfare>
42. Nye J.S. Cyber Power. Cambridge: pub by Belfer Center for Science and International Affairs, 2010, 26 p.
43. Friedman N. Network-Centric Warfare: How Navies Learned to Fight Smarter Through Three World Wars. Naval Institute Press, 2009, 360 p.
44. Ожеван М.А. Глобальна війна гранд-нарративів у сучасну добу // Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах. Монографія. К.: Вадекс, 2019, 442 с.
45. Report of the Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security // UN. Secretary-General, 2017. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/1301308>
46. Advancing responsible State behavior in cyberspace in the context of international security: resolution // General Assembly, 2019, A/RES/74/28. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3839870?ln=en>
47. Henriksen A. The end of the road for the UN GGE process: the future regulation of cyberspace // Journal of Cybersecurity, Volume 5, Issue 1, 2019. URL: <https://academic.oup.com/cybersecurity/article/5/1/tyy009/5298865>
48. NATO Cooperative Cyber Defence Centre // NATO CCDCOE, 2020. URL: <https://www.cybersecurityintelligence.com/nato-cooperative-cyber-defence-centre-ccdcoe395.html>

49. Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations to Be Launched // NATO CCDCOE, 2017. URL: <https://ccdcoe.org/tallinn-manual-20-international-law-applicable-cyber-operations-be-launched.html>.

50. Organization for Security and Cooperation in Europe // OSCE, 2023. URL: <https://www.osce.org/whatistheosce>

51. Austrian OSCE Chairmanship Conference on Cyber Security // OSCE, 2017. URL: <https://www.osce.org/event/austrian-cyber-security-2017>

52. Cyber/ICT Security for a safer future: The OSCE's role in fostering regional cyber stability // OSCE, 2019. URL: <https://polis.osce.org/cyberict-security-safer-futureosces-role-fostering-regional-cyber-stability>

53. Америка і Європа у сучасних міжнародних трансформаціях. Монографія, К.: Центр вільної преси, 2014, 472 с.

54. Hoehn A. R., Parasiliti A., Efron S., Strongin S. Discontinuities and Distractions-Rethinking Security for the Year 2040, RAND Corporation, 2018. URL: https://www.rand.org/pubs/conf_proceedings/CF384.html

55. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy // European External Action Service, 2016. URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/EUGS_0.pdf

56. Commission signs agreement with industry on cybersecurity and steps up efforts to tackle cyber-threats // European Commission, 2016. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2016/07/07-05-2016-commission-signs-agreement-with-industry-on-cybersecurity-and-steps-up-efforts-totackle-cyber-threats

57. The Global State of Information Security // PwC Survey, 2018. URL: <https://www.pwc.com/us/en/services/consulting/cybersecurity/library/informationsecurity-survey.html>

58. Digital Trust Insights // PwC Survey, 2018. URL: <https://www.pwc.ru/en/publications/2018-insights.html>

59. National Cyber Security Strategies Guidelines & tools // ENISA. URL:<https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/national-cybersecurity-strategies-guidelines-tools>
60. Handbook on Security of Personal Data Processing // ENISA, 2018. URL:<https://www.enisa.europa.eu/publications/handbook-on-security-of-personal-dataprocessing>
61. General Data Protection Regulation (GDPR) // Proton Technologies AG, 2023. URL: <https://gdpr.eu/tag/gdpr/>
62. European Agenda on Security // European Commission. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/elibrary/documents/basic-documents/docs/eu_agenda_on_security_en.pdf
63. Kriz D. A Global Model: UK's «National Cyber Security Strategy» // SecurityRoundtable.org, 2017. URL: <https://www.securityroundtable.org/global-modeluks-national-cyber-security-strategy/>
64. French national digital security strategy // ANSSI, 2016. URL:<https://www.ssi.gouv.fr/en/actualite/the-french-national-digital-security-strategymeeting-the-security-challenges-of-the-digital-world/>
65. Agence nationale de la sécurité des systèmes d'information // ANSSI, 2023. URL: <https://www.ssi.gouv.fr/en/cybersecurity-in-france/>
66. Laudrain A. France's New Offensive Cyber Doctrine // Lawfare, 2019. URL:<https://www.lawfareblog.com/frances-new-offensive-cyber-doctrine>
67. Гаращук О. В. Соціальна складова національної безпеки та сталого розвитку в умовах глобалізації. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. Том 27. № 1. С. 28-34. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/6479/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf>
68. Грибіненко О. М. Екологічна складова міжнародної економічної безпеки. Вісник Маріупольського державного університету Серія: Економіка. 2019. № 18. С. 51–61. <https://doi.org/10.34079/2226-2822-2019-9-18-51-61>

69. Ліщинський І., Лизун М. Концептуальні візії регіональної та глобальної безпеки. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2020. Вип. 2. С. 86–101.

70. Михаліцька Н. Я. Еколого-економічна безпека як складова системи національної безпеки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економіка. 2012. № 2. С. 107–119.

71. Резнікова Н. В. Цілі сталого розвитку: Дніпро-2030. Регіональна доповідь. URL: <http://194.44.12.92:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/3337/Регіональна%20доповідь%20Дніпро.pdf?sequence=1>

72. Михаліцька Н. Я. Еколого-економічна безпека як складова системи національної безпеки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економіка. 2012. № 2. С. 107–119.

73. Emerging Issues: Social Drivers of Sustainable Development — Note for the Secretariat submitted by UNRISD. United Nations Research Institute for Social Development. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1218unrisd2.pdf>

74. Sustainable Development Goals. Sustainable Development Goals: official website <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>

75. Winston B., Nagan P., Hammer G., Akhmetkaliyeva M. Toward a New Theory of Sustainable Development: Drawing on Insights from Developments in Modern Legal Theory. Promoting leadership in thought that leads to action. 2017. Vol. 3. № 2. P. 45–57. URL: <https://www.cadmusjournal.org/article/volume-3/issue-2/toward-new-theory-sustainable-development>

76. Gray C. S. Hard power and soft power: the utility of military force as an instrument of policy in the 21st century. SSI Monograph, 2011, 60 p. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/128690/pub1059-1.pdf>

77. National Security Strategy of the United States // The White House. URL: <http://nssarchive.us/NSSR/1990.pdf>

78. Wong-Diaz F. Smart Power and U.S. National Strategy. Monograph. Press Mac Dill Air Force Base, Florida, 2013.

[URL:https://www.socom.mil/JSOU/JSOUPublications/JSOU13-3_Wong-Diaz_SmartPower.pdf](https://www.socom.mil/JSOU/JSOUPublications/JSOU13-3_Wong-Diaz_SmartPower.pdf)

79. Національна безпека в умовах інформаційних і гібридних війн: монографія; за ред. В. Куйбіди, В. Бебика, К.: НАДУ, 2019, 384 с.

80. Закон України «Про національну безпеку України» // Верховна Рада України, 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

81. Goldman E. Strategic Communication: A Tool for Asymmetric Warfare // Small Wars Journal, 2007. URL: <http://smallwarsjournal.com/blog/strategic-communication-a-tool-for-asymmetric-warfare>

82. Danylenko S., Nesteriak Y., Grynchuk M. National Media as a Projection of a Devastating Effect of External Influences. Przegląd Strategiczny. Nr 11 (2018), p. 185-200. DOI: URL: <https://doi.org/10.14746/ps.2018.1.13>

ДОДАТКИ

Додаток А

Abstract

According to the results of the study of the international economic security of countries in the conditions of the latest challenges and threats, the following conclusions were formed in the qualifying master's thesis.

International economic security is a complex system, state and process in which the economic security of a country plays a central role. International economic security covers various aspects, which include economic development, the country's dependence on world markets, the stability of the national economy and its independence. This integration means that in an international security environment, the economic security of countries cannot be considered in isolation, as it is interconnected with many other factors, such as politics, trade, stability of financial markets, ecology and others. This means that the country's economic security affects its general condition, development dynamics and ability to maintain independence.

It is substantiated that international economic security is multidimensional and requires a comprehensive approach to ensure sustainable development and protection of the country's national interests in the global economic environment.

The work proves the idea of international economic security as a system covering different levels, starting from national economic security to security at the level of individual regions. This system has the properties of interconnection and interdependence, which indicates mutual influence and dependence between its components. In addition, it shows complementarity, as individual components complement each other to achieve the overall goal of the system – international economic security. Other characteristics are openness, purposefulness, stability and instability, synergy, which means openness to external influences, the presence of specific goals, stability and changeability of the system, as well as the joint effect of the interaction of all constituent parts.

It was determined that countries with different types of socio-economic systems can have different models of economic security due to their specific political, economic and socio-cultural features. For example, countries with a

socialist heritage may have models that place more emphasis on state regulation, public sector, social security, industry or state ownership. Such countries can pay more attention to state planning, ensuring the basic needs of the population and creating conditions for social stability. At the time, market economies are more likely to favor privatization, a competitive business environment, support for entrepreneurship, innovation, and flexibility in the labor market. They can define a model of economic security by encouraging free competition, developing the private sector and supporting economic growth. Therefore, the type of socio-economic system of a country affects its model of economic security, which means that strategies, government policies and approaches to ensuring economic security can differ significantly depending on the characteristics of their socio-economic systems.

It has been proven that the institutional support of the international security environment is an important component for ensuring stability and universality in the activities of countries in the international sphere. This includes the creation and maintenance of international institutions aimed at solving global problems such as security, economics, climate change, innovation, etc. With the deepening of globalization, the need for interaction between various institutions at the world level becomes obvious. This may include international organizations such as the United Nations, the International Monetary Fund, the World Trade Organization, and various regional blocs and agreements. A global institutional framework should promote consistency, stability, accountability and universality at all levels. These international organizations should develop and implement mechanisms that ensure the protection of national interests, contribute to the solution of global problems and the development of cooperation between countries.

The work substantiates that an important component is also the development of tools that allow countries to influence international security. This can take place in the form of contracts, agreements, joint programs or various mechanisms of cooperation and interaction. Therefore, the integration of institutions and the

development of effective tools are key aspects to ensure sustainability, cooperation and interaction at the international level in the field of security.

It has been proven that taking into account complex systems of environmental, economic and social aspects is important for measuring the economic security of countries in the context of new challenges and threats. The conceptual core of the new paradigm of international economic security in the context of the Sustainable Development Goals is the understanding of external opportunities and internal competitive advantages in the social, economic and environmental spheres. This means identifying the country's development potential at the international level and its competitive advantages in the domestic market. The key element is the development of management solutions aimed at achieving a high level of quality of life for citizens of countries, increasing the competitiveness and efficiency of national economies, rational use of resources and ensuring environmental safety. This includes the adoption of political, economic and social measures aimed at creating sustainable economic and ecological systems, balanced use of resources and environmental protection. Therefore, the integration of these aspects in the dimension of economic security of countries allows creating strategies and policies aimed at achieving sustainable development and improving the quality of life of the population.

A comparative-historical analysis of national security strategies of countries confirms that the economic component of these strategies is significantly reflected by the country's positions in the geoeconomic and geopolitical space. Indeed, developed countries, which play a key role in the world economy, often define their security strategies due to the need to create a new international economic order, wanting to take an active part in its formation.

The structure and components of national economic security strategies in developing countries are diverse due to the specifics of the national economy and the security environment where they are formed. Each strategy takes into account a country's unique conditions and challenges. As for the time frames for the adoption of national security strategies, a two-fold trend is observed. On the one hand,

strategies are becoming more long-term, reflecting the importance of long-term planning for solving complex economic issues. On the other hand, there is an ever-increasing need to review, update and supplement the economic security strategies of countries in order to meet the current changing global and domestic conditions. These patterns reflect the balance between the need for long-term planning and adaptation to rapid changes in the world economy that affect the economic security of countries.